

2010

Doğu Türkistan İnsan Hakları Raporu

East Turkistan Human Rights Report

2010

DOĞU TÜRKiSTAN İNSAN HAKLARI RAPORU

Kapak Fotoğrafi

2009, 5 Temmuz olayları akabinde yakınları tutuklanmış
Doğu Türkistanlı kadınların Çin yönetimine karşı protesto eylemi.

2010

DOĞU TÜRKiSTAN İNSAN HAKLARI RAPORU

Hazırlayan

MAZLUMDER Dış İlişkiler Komitesi

KISALTMALAR

ETIM	Doğu Türkistan İslami Hareketi
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
WUC	Dünya Uygur Kongresi (ABD, Almanya)
UHRP	Uygur İnsan Hakları Projesi (ABD)
WUYC	Dünya Uygur Gençlik Kongresi
ETLO	Hür Doğu Türkistan Organizasyonu
ÇKP	Çin Komünist Partisi
HRW	İnsan Hakları İzleme Örgütü
HRIC	Çin İnsan Hakları Örgütü
SUÖB	Sincan Uygur Özerk Bölgesi
UNHCR	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
CERD	Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komitesi Sözleşmesi
ETIC	Doğu Türkistan Enformasyon Merkezi (Avustralya)
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
UFA	Özgür Uyguristan Derneği (Kazakistan)
UCA	Kanada Uygur Derneği
UA	Uygur Derneği (Rusya)
UAÖ	Uluslararası Af Örgütü
UAA	Uygur Amerikan Derneği
AUA	Avustralya Uygur Derneği
BUA	Belçika Uygur Derneği
SUC	İsveç Uygur Komitesi

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT 7

GİRİŞ 9

GENEL DEĞERLENDİRME 11

DOĞU TÜRKİSTAN GENEL BİLGİLER, TARİHİ SÜREÇ 15

Demografik Yapı 15

Tarihi Süreç 16

Bağımsız Doğu Türkistan Devleti 16

Ç.H.C. İşgalinden Sonraki Ayaklanmalar 17

11 Eylül Sonrası Doğu Türkistan ve Çin'in Bölge ile İlgili Politikaları 18

ÇİN HALK CUMHURİYETİ YARGI SİSTEMİ

VE ANAYASALAR 21

Tarihsel Süreç 21

Doğu Türkistan'ın Hukuki Durumu 23

HAPİSHANELER, HAKSIZ GÖZALTI VE İŞKENCE 25

Hapishaneler ve Kötü Muamele 25

Mahkûmlar ve Organ Ticareti 26

Haksız Gözaltı ve Tutuklamalar 28

İşkence 28

GÖSTERİ VE TOPLANMA HAKKINA DAİR İHLALLER 31

Gösteri ve Toplanma Hakkına Dair İhlaller 31

ÖRGÜTLENME, BASIN VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ 33

Çin'de Sivil Toplum Yapılanması ve Sorunlar 33

Örgütlenme Hakkına Dair İhlaller 35

Basın ve İfade Özgürlüğü 37

ZORUNLU GÖÇ VE	
DOĞU TÜRKİSTANLI MÜLTECİLER	39
Uygurların İltica Etmelerinin Nedenleri	39
Zorunlu İş Göçü	40
Hashar Uygulaması	42
Türkiye'deki Uygur Sığınmacılar	43
Komşu Ülkelerde Mültecilere Yönelik Baskılar	44
Şanghay İşbirliği Örgütü Aracılığıyla Doğu Türkistanlı Mültecilere Yönelik Baskılar	44
Çin'in Sürgündeki Uygurlar İçin Baskı İhracı	46
Guantanamo'daki Uygurlar	47
Mültecilere Yönelik Tehditler	48
Doğu Türkistanlı Mültecilerin Karşılaştıkları Sıkıntılar	48

ETNİK VE DİNİ AYRIMCILIK 51

Etnik Ayrımcılık **51**

Dini Ayrımcılık **51**

SOSYAL, KÜLTÜREL VE İKTİSADİ YAŞAMDAKİ BASKILAR 55

İktisadi Yaşamdaki Baskılar **55**

Eğitim Alanındaki Baskılar **56**

Sosyal ve Kültürel Yaşamdaki Baskılar **57**

Seyahat Hakkının İhlali **58**

DOĞU TÜRKİSTAN'DA KADIN, NÜFUS PLANLAMASI VE KÜRTAJ SORUNU 61

Kadın, Nüfus Planlaması ve Kürtaj Sorunu **61**

Kürtaj ve Kısırlaştırmadan Kaynaklanan Sağlık Problemleri **63**

5 TEMMUZ OLAYLARI 65

5 Temmuz Olaylarının Çıkış Sebepleri **65**

5 Temmuz Günü **65**

5 Temmuz Sonrası Yaşananlar **66**

SONUÇ VE ÖNERİLER 71

EKLER 74

Abstract

East Turkistan is a region in which basic human rights of people have been violated for years. Pressure policy of Chinese authority against Uyghur has been increasing day by day and international community ignores the issue.

Local people are forced to migrate within China or leave the region and join Diaspora in different parts of the world. Strict birth control policies, ban on Islamic fasting and attending mosques, imposition of Chinese as the obligatory language of education, restrictions on education, employment and health services, forced labour, exiles, detention, unjust imprisonment and similar practices have become a part of the daily life of the East Turkistan people.

Although East Turkistan was brought to the agenda of international community after the events of the 5th July in 2009, there has been no steps taken and the situation has got worse and worse until the first anniversary days of the 5th July. Numerous people were arrested in July in the days of events and thousands of people unjustly detained and there has been no news from them since last year. Contrary to the one-year passed period, the international community does not show sufficient response to the accepted China's human rights violations and these encourage the Chinese administration and it has continued to violate many of basic rights of Uyghur's. MAZLUMDER noticed anxiety and worried at the days of the events taking place in July. Our review application to the Chinese government was not accepted by Chinese authorities.

The right violations have started with the occupation in 1884 where Turkish origin communities densely inhabited and the region's name the "East Turkistan" replaced with the "Şincan" (Xinjiang) the Chinese meaning "new conquered territory" prohibiting its former name. Throughout its long history, important massacres have taken place in the region and thousands of people have been killed in these massacres.

China's administrative and judicial system must be sought first as a source of violations experienced today. Indeed, when we look at China's judicial system, we can easily see that the basic problem lies in the philosophy of law and the judiciary. Accordingly, the present legal system in China has the right to interfere under the name of the collective interests of all individuals. Although the concept of traditional Chinese concept of the individual is not neglected especially in more modern times, generally prevailing the sense of community is based on families in the society under the influence of communism and individuals in this approach are of secondary importance.

The applied methods of Chinese Administration are the massive arrests and torture under the detention to assimilate the Uyghur existence in East Turkistan. The majority of arrested Muslims are sentenced to penal servitude in labor camps. There is mostly no news from the arrested people. The families cannot be aware of them as where they are kept.

Exposure to torture, mass arrests and detention, sudden disappearance, a very long time in custody are the common events in East Turkistan. Although torture is banned officially in China by law, these rules have not been applied. Acts of torture and unfair pressure have become tools of state policy. Torture is used extensively in Chinese prisons and work camps. Various international organizations draw attention to the systematic torture in China and have warned the Chinese government with the published reports.

MAZLUMDER East Turkistan Human Rights Report contains subjects like; forced migration, arbitrary detention, prisons, torture, right of assembly and demonstration, right to life, historical process, jurisdiction system and constitution, organ trade of prisoners, press and freedom of expression, forced migration and East Turkistan refugees, ethnic and religious discrimination, violation of the right to travel, woman rights, abortion and population issues and 5th July events.

MAZLUMDER draws attention of international community to violations in East Turkistan on the anniversary of the 5th July and reminds China, Turkey and international community their responsibilities.

Giriş

Doğu Türkistan, Asya'da insan hakları ihlallerinin en yoğun yaşandığı yerlerden biridir. Çin Hükümetinin Uygur asıllı Müslümanlara yönelik baskı politikaları her geçen gün artmakta ve dünya bu duruma seyirci kalmaktadır.

Doğu Türkistan'da başta yaşam hakkına yönelik ihlaller olmak üzere, mahkûmlar üzerinden organ ticareti, gösteri ve toplanma hakkına dair ihlaller, basın ve ifade özgürlüğü alanındaki sınırlamalar, zorunlu iş göçü, Hashar uygulaması, sosyal ve kültürel alanda yaşanan baskılar, kürtaj ve kısırlaştırma politikaları başlıca insan hakları problemleri olarak çözülmeyi beklemektedir.

Uluslararası mekanizmalar sorunu görmezden gelmeye devam etmektedir. 2009 yılı Temmuz ayında patlak veren olaylarda yeniden gündeme gelen Doğu Türkistan'da yaşanan bu olayların üzerinden geçen bir yıllık süreye rağmen her hangi bir değişme olmamış aksine durum daha da kötüleşmiştir.

5 Temmuz olaylarının sene-i devriyesine denk gelen bu günlerde hazırlanmış olan bu rapor bölgede yaşanmakta olan sorunlara bir kez daha dikkat çekmekte ve başta Çin Hükümet yetkililerine, Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine, Uygurlara ve uluslararası mekanizmalara sorumluluklarını hatırlatmaktadır.

Av. Cihat Gökdemir

MAZLUMDER İstanbul Şube Başkanı

Genel Değerlendirme

5 Temmuz 2009'da Doğu Türkistan'da gerçekleşen protestolar ve bu protestolara Çin Güvenlik güçlerinin müdahalesi tüm dünyada tepkiyle karşılanmış ve uluslararası kamuoyunun dikkatini bir kere daha bölgeye çevirmiştir. Temmuz ayında olayların yaşandığı günlerde sayısız insan tutuklanmış ve haksız olarak gözaltına alınan binlerce kişiden aradan geçen bir yıla rağmen bir daha haber alınamamıştır.

Geçen bir yıllık süreye rağmen uluslararası toplum Çin'in gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerine karşı yeterli tepkiyi göstermemiş ve buradan cesaretle Çin yönetimi Uygurların birçok temel hakkını ihlal etmeye devam etmiştir. MAZLUMDER temmuz olaylarının yaşandığı günlerde gerçekleşen ihlallere karşı sesini yükseltmiştir. Çin hükümetine yapmış olduğumuz inceleme başvurusumuz ise Çinli yetkililerce kabul edilmemiştir.

Türk kökenli toplulukların yoğun olarak yaşadığı bölgede dikkat çeken hak ihlalleri, 1884 yılındaki işgalden sonra bölgenin isminin Çince anlamı "yeni fethedilmiş topraklar" demek olan Sincan (Xinjiang) olarak değiştirilmesi ve "Doğu Türkistan" ismini kullanmasının resmi olarak yasaklanması ile başlar. Uzun tarihi süreç boyunca bölgede büyük katliamlar gerçekleşmiş ve binlerce insan bu katliamlarda öldürülmüştür.

Bugün yaşanmakta olan ihlallerin kaynağı ilk olarak Çin'in idari ve adli sisteminde aranmalıdır. Nitekim Çin'in yargı sistemine baktığımız zaman temel sorunun yargıdaki ve hukuk anlayışındaki felsefede yattığını rahatlıkla görebiliriz. Buna göre Çin'de mevcut yasal sistemde kolektif çıkarlar adı altında tüm bireylere karışma hakkı vardır. Nitekim kolektif hakların bireyin üzerinde hakim olan ve organik bir bütün kabul edilen topluma ait görülmesi, yani insanın devlet için var olması fikri ve hakların mutlak bir iradeden öte devletten kaynaklanıyor olması fikri Çin'de hakim bir anlayıştır.

Çin yönetiminin, Doğu Türkistan'daki Uygurların varlığını sindirebilmek için başvurduğu yöntemlerden biri de toplu tutuklamalar ve gözaltında yapılan işkencelerdir. Tutuklanan Müslüman Uygurların büyük kısmı çalışma kamplarında ağır hapis cezalarına çarptırılmaktadır. Ancak tutuklanarlardan daha sonra çoğunlukla sağlıklı haber alınamadığı gibi, tutukluların, gözaltına alınanların izini sürenler "işbirlikçi" etiketiyle adeta suçlu muamelesine tabi tutulmakta ve çeşitli tehditlere ve baskılara maruz kalmaktadır.

Toplu tutuklama ve gözaltında işkencelere maruz kalma, aniden ortadan kaybolma, tutuklulardan çok uzun süreler haber alınamama gibi vakalar Doğu Türkistan'da yaşana gelen sıradan olaylardır.

Her ne kadar işkence Çin hukuk sisteminde resmen yasak olsa da bu uygulanmamaktadır. İşkence ve haksız davranışlar devlet politikasının bir baskı aracı haline gelmiştir. Çin hapishaneleri ve çalışma kampları işkencenin yoğun olarak kullanıldığı yerlerdir. Çeşitli uluslararası örgütler de Çin'deki sistemli işkence-

Bugün yaşanmakta olan ihlallerin kaynağı ilk olarak Çin'in idari ve adli sisteminde aranmalıdır. Nitekim Çin'in yargı sistemine baktığımız zaman temel sorunun yargıdaki ve hukuk anlayışındaki felsefede yattığını rahatlıkla görebiliriz.

ye dikkat çekmekte ve yayınladıkları raporlarla Çin hükümetini uyarmaktadırlar.

İşkence vakalarını tespit etmek mevcut şartlardan dolayı her ne kadar çok zor olsa da elde olan deliller uygulanmakta olan işkencelerin çok sayıda olduğunu göstermektedir. İnsan hakları örgütlerine bu konuda çok sayıda bilgiler ulaşmaktadır. Hatta işkence ve kötü muameleden dolayı birçok insanın öldüğü de bilinmektedir.

Çin rejiminin sorunlu uygulamalarından biri de zorunlu göç politikasıdır. Çin hükümeti Doğu Türkistan'ın demografik yapısını değiştirme politikası çerçevesinde Uygurları Çin'in diğer bölgelerine zorla göçe tabi tutmaktadır. Özellikle evlilik ve çalışma çağındaki Uygurlara yönelik bu zorunlu göçlerle insanlar Çin'in batısı ve güneyindeki çalışma bölgelerine gönderilmektedirler. Çin hükümeti aynı şekilde Doğu Türkistanlı genç kızları da Çin'e göçe zorlamakta ve bu kızların çoğundan aileleri bir daha haber alamamaktadır.

Dünyada başka hiçbir yerde olmayıp sadece Doğu Türkistan'da rastladığımız bir başka insan hakları ihlali ise camilere giriş çıkışların sınırlandırılmasıdır. Camilerin kapılarına asılan listelerde camiye girmesi, camide ibadet etmesi yasak olan kişiler belirtilmektedir. 18 yaşın altındakiler, memurlar, işçiler, emekliler, belediye görevlileri, parti mensupları ve kadınlar yasaklı listesinde bulunmaktadır. Oysa aynı bölgede Budistlere ait tapınaklar da mevcut olmasına rağmen o tapınakların kapısında içeri girmesi yasaklı olanların listesi asılı değildir. Bu da göstermektedir ki Çin hükümeti, Müslümanlara yönelik hem dini hem de etnik ayrımcılık yapmakta ve bunu gizleme ihtiyacı dahi görmemektedir.

Bölgedeki Uygur nüfusu olumsuz etkileyen ve insanların temel haklarını kısıtlayan sert ve acımasız, insanlık suçu sayılacak uygulamalardan bir diğeri de zorunlu kürtaj uygulamasıdır. Çinliler için bir, azınlıklar için iki olan çocuk sınırlamasında söz konusu sınırın üstünde hamilelik devlet tarafından tespit edilmiş ise mecburi kürtaj yaptırılmaktadır. Zorunlu kürtaj uygulaması, hamilelik aşamasında cinsiyeti tespit edilen bebeklerin kız ise aileler tarafından düşük yaptırılarak öldürülmelerine sebep olmakta, bu da kadın-erkek nüfus dengesinde ciddi bir bozulmaya yol açmaktadır. Bu bozulma elbette sadece Uygurlar için değil Çinliler için de söz konusudur. Yasayla izin verileden daha fazla çocuk sahibi olan Uygurlar çocuklarının bir kısmını kayıt ettirememekte ve böylece "madden var ama hukuken yok" insanlar olarak bu çocuklar eğitim, sağlık, iş, seyahat gibi temel haklarını kullanmaktan uzak bir hayata mahkûm edilmektedirler.

Yukarıda zikrettiğimiz ihlallere ek olarak; mahkûmlar üzerinden organ ticareti, gösteri ve toplanma hakkına dair ihlaller, basın ve ifade özgürlüğü alanındaki sınırlamalar, Hashar uygulaması, sosyal ve kültürel alanda yaşanan baskılar Doğu Türkistan'da yaşanan başlıca insan hakları sorunları olarak çözüm beklemektedir.

MAZLUMDER bugüne dek bölgeyle ilgili yaptığı çalışmalar ışığında Çin Halk Cumhuriyeti yetkililerine:

- Çin'in bölgedeki insan haklarına aykırı her türlü uygulamaya kayıtsız şartsız son vermesi,
- Doğu Türkistan topraklarının "Sincan" –yeni ülke anlamında- adıyla anılmasına ve bölgenin asimilasyonuna son vermesi,
- Çin'in diasporadaki Uygurların dönüşünün önündeki engelleri kaldırması ve geri dönüşleri kolaylaştırması,
- Doğu Türkistan'da halen devam eden örgütlenme, basın ve ifade özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması,

• 11 Eylül sonrası gelişen “küresel teröre karşı mücadele” söyleminden yararlanmak isteyen Çin’in, Doğu Türkistan’da gerçekleştirdiği insan haklarına aykırı politikalarına gösterilen direniş ve tepkilerin meşruluğunu kırmak için öne sürdüğü “terör”, “radikal İslami unsurlar”, “El Kaide bağlantıları” gibi kavramları kullanarak yürütmekte olduğu dezenformasyona son vermesi,

• Bölgeye yönlendirilen yoğun Çinli göçünün durdurulması ve Çinileştirme politikalarına son verilmesi,

• Uygurların çeşitli sebeplerle Çin’in diğer bölgelerine gönderilmesine son verilmesi,

• Bölgeye uygulanan her türlü ekonomik ayrımcılığın sona ermesi,

• Uluslararası standartların altında olan yasal ve anayasal düzenlemelerin yapılması,

• Doğu Türkistan’da sürdürmekte olduğu nükleer denemeleri sona erdirmesi ve olumsuzlukların tazmin edilmesi

• Kürtaj ve benzeri uygulamalarla yeni doğan çocuklara ve kadınlara karşı işlenen suçlara son vermesi, dini inançları ve bölgenin özel statüsünü göz önünde tutarak doğum yasağının kaldırılması yönünde çağrıda bulunuyor.

MAZLUMDER ayrıca Uygurlara:

• Doğu Türkistan’ın hak mücadelesini sürdüren diasporadaki örgütlerin kısa ve uzun vadeli planlamalarla hedeflerini masaya yatırmaları,

• Bu hedeflerde mutlaka farklılıklar olabileceğini ancak en azından ortak hedefler konusunda zaten kısıtlı olan emek ve mali gücün birleştirilerek mücadele edilmesi,

• Doğu Türkistanlı örgütlerin stratejilerini uluslararası hukuka uygun olarak oluşturmaları ve uluslararası kurumlarla işbirliğini arttırmaları,

• Radyo, TV, gazete ve benzeri iletişim araçlarıyla Doğu Türkistan’ın tanıtımı yanında, orada yaşanan haksızlıkların birbir aktarımının sağlanması,

• Doğu Türkistan’da yaşanan sorunların sadece bölgesel olmadığından hareketle Çin’in içindeki insan hakları örgütleriyle bağ kurarak Tibet gibi Çin’de daha genel ihlallerle de ilgilenilmesi,

• Doğu Türkistan mücadelesinin başta Müslüman Hui Çinlileri olmak üzere Çin’deki diğer demokratik bireyler ve kitlelerle işbirliği içerisinde sürdürülerek Çin’de bulunan diğer unsurların da bu mücadeleye dâhil edilmesi çağrısında bulunuyor.

MAZLUMDER Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine:

• Çin’le sürdürülmekte olan her türlü ilişki için Doğu Türkistan ve Tibet gibi yerlerde yaşanmakta olan insan hakları ihlallerinin ön koşul kabul edilmesi ve ilişkilerin buna göre belirlenmesi,

• Doğu Türkistanlıların yaşadığı sorunlardan dolayı ülkesinden çıkmak istemesi durumunda Uygurlara her türlü kolaylığın sağlanması,

• Doğu Türkistan’da yaşanan insan hakları ihlallerinin Çin’le olan ticari ilişkilere kur ban edilmemesi,

• Doğu Türkistan konusunda dış politikanın yeniden gözden geçirilerek Uygurların durumunun dış politika önceliği olarak görülmesi,

• Çeşitli yollarla Türkiye’ye sığınmış olan Doğu Türkistanlı sığınmacıların karşılaşmakta olduğu ikamet, vize, çalışma izni, burslu eğitim görme ve vatandaşlık ile parçalanmış ailelerin birleştirilmesi gibi sorunların çözülmesi çağrısında bulunuyor.

MAZLUMDER ayrıca Doğu Türkistan sorunuyla ilgili uluslararası toplumun atması gereken önemli adımlar olduğuna inanmaktadır. Buna göre uluslararası toplumun:

- BM başta olmak üzere tüm uluslararası mekanizmaların Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlallerine karşı daha duyarlı olması
- Çin'in Uyurlara uygulamakta olduğu politikalarla ilgili temel insani adımların bir an önce atılması,
- Doğu Türkistan'da uluslararası gözlemcilerin de katılımıyla yeni bir nüfus sayımı yapılarak, Doğu Türkistan'ın nüfusunun garanti altına alınması ve bundan sonraki Doğu Türkistan nüfusunu azaltmak amacını güden katliam, kürtaj, zorla doğum kontrolü, Han Çinlilerinin topluca göç ettirilmesi gibi demografik yapıyı bozucu uygulamalara son verilmesi noktasında Çin'e baskı yapılması,
- İslam coğrafyası kabul edilen bölgede bulunan Müslüman nüfusu dikkate alarak İslam Konferansı Teşkilatının bölgede yaşananlar konusunda daha fazla inisiyatif alması,
- Şanghay İşbirliği Örgütü üyeleri olan Rusya, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkelerin Çin'le ilişkilerinde ekonomik önceliklerinin yanı sıra insan haklarını merkeze alan bir politikayı benimsemesi çağrısında bulunuyoruz.

Ahmet Faruk Ünsal
MAZLUMDER Genel Başkanı

Doğu Türkistan Genel Bilgiler, Tarihi Süreç

Çin'in 'Xinjiang' dediği Doğu Türkistan'da İslamiyet 16. yüzyıla gelindiğinde bölgenin en önemli dini haline gelmiştir. Uzun bir tarihi süreç içerisinde İslamiyet, bölgedeki ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamda derin iz bırakmıştır.¹

Demografik Yapı

1949'dan beri ÇHC'nin siyasi ve iktisadi kontrolünde olan Doğu Türkistan'ın bu günkü demografik yapısı hakkında Çin kaynaklarının verdiği bilgiler dışında bilgi sahibi olmak çok güçtür. Doğu Türkistan'ı işgal etmesinin hemen ardından demografik yapıyı değiştirmek için harekete geçen ÇHC milyonlarca Çinliyi Doğu Türkistan topraklarına yerleştirmiştir ve yerleştirmeye de devam etmektedir. Doğu Türkistan'daki Çinli sayısı 1949'da 300.000'iken, ÇHC istatistiklerine göre şimdi bu sayı 7 milyona ulaşmıştır ki bu sayının gerçekte çok daha fazla olduğunu iddia eden kaynaklar da bulunmaktadır.² Her sene ortalama 150.000 ile 250.000 arasında Çinli göçmenin bizzat devlet kontrolünde Doğu Türkistan topraklarına yerleşmesi sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra Çin'de yürürlükte olan "Doğum Kontrolü" politikası gereği 1 çocuk sınırı varken, Doğu Türkistan'a göç eden Çinliler için ise böyle bir uygulama yoktur. Yerli halk arasında da yine bizzat devlet tarafından zorunlu kürtaj yapılmakta ve yerli halkın (Müslüman Türk) nüfusu kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.

Doğu Türkistan'da 1993 yılında Çin hükü-

meti tarafından yapılan nüfus sayımında, nüfusun 16.052.648 olduğu açıklanmıştır. Bölge nüfusu etnik açıdan çeşitlilik göstermektedir. Bölgenin büyük çoğunluğunu oluşturan Uygurlar, Çin'in Sincan-Uygur Otonom Bölgesi olarak da ifade ettiği Doğu Türkistan'ın yerlileridir. 1993'te Çin hükümeti tarafından yapılan sayıma göre, Doğu Türkistan'daki Müslüman Uygurların nüfusu 7.589.468 olup bölgenin toplam nüfusunun %47'sini oluşturmaktadır. Komünist Çin işgali öncesi 1949'da bölgede yaşayan halkın nüfusundan hareketle gerçekte günümüzde Doğu Türkistan'da % 90'ını Uygurların oluşturduğu yaklaşık 30 milyon Müslüman Türk'ün yaşadığı tahmin edilmektedir. Bölgedeki ikinci büyük çoğunluk, toplam nüfusun %37'sini teşkil eden Han milletidir ve nüfusu 6.036.700'dür (Çin ordusu ile çiftçi askerlerden oluşan Bingtuen mensupları ve bunların aileleri hariç). Ülkenin üçüncü büyük çoğunluğunu oluşturan millet Kazak Türkleri olup 1.196.416 kişiyle toplam nüfusun %7,3'ünü oluşturmaktadır. Ayrıca, Doğu Türkistan'da 732.294 Hui (Çin Müslümanları), 154.282 Kırgız Türkü, 149.198 Moğol, 36.785 Şibe (Çinli), 36.108 Tacik, 18.856 Mançu, 12.782 Özbek Türkü, 8560 Rus, 5827 Dağur ve 4440 Tatar Türkü yaşamaktadır.³

Çin, bu bölgede, Çin etnik nüfusunu artırmak ve bölgedeki nüfus hâkimiyetini ele geçirmek için uzun zamandır iki yönlü politikalar izlemektedir. Bir yandan bölgeye yoğun bir Çin nüfusu göçü gerçekleştirilirken özellikle de 2003 yılından beri "İşgücü fazlasını başka bölgelere yönlendirme" politikası çerçevesinde buradaki Uygur Türkleri

1 <http://turkish.cri.cn/862/2009/03/18/1s111611.htm>

2 <http://www.uighurcongress.org/en/?p=616>

3 <http://turkistan.ihh.org.tr/genel/demografik/index.html>

(özellikle genç nüfus) Çin'in iç bölgelerine transfer edilerek genel Çin Nüfusu içerisinde eritilmek istenmektedir.

Çin'in uyguladığı bu asimilasyon politikası ile genç Uygur nüfusu iş bulma vaadi ile Çin'in iç bölgelerine taşınmakta ve Çin genel nüfusu içerisinde asimile edilmektedir. Özellikle 16-25 yaş arası Uygur kızların Doğu Türkistan'dan alınıp daha iyi eğitim, daha iyi iş imkânı adı altında, zorunlu olarak Çin'in iç bölgelerine götürülmesi asimilasyon politikalarının en çok göze çarpanıdır. 1 Haziran 2006'dan itibaren uygulanan bu politika ile 240 bin Uygur kızı Çin'in iç bölgelerine taşınmıştır. Çin'in bu program çerçevesinde 1 milyon Uygur kızını Çin'in diğer bölgelerine götürmeyi hedeflediği bildirilmektedir.⁴

Tarihi Süreç

Doğu Türkistan tarihine baktığımızda görüyoruz ki: "Bölgeye ilk hâkim olan Türk Devleti, Hunlardır. Doğu Türkistan coğrafyası bu tarihten sonra sırasıyla; Hun (M.Ö. 220-M.S. 386), Tabgaç (386–534) ve Göktürk (550–840) hâkimiyetinde kalmıştır. Uygur Türkleri 840 yılında bölgeye yerleşmiştir.

Bölgenin İslamiyet'le tanışması 751 senesinde Talas savaşı ile olmuştur. Çinlilerin yenilgisi ile sonuçlanan bu savaşın bölge üzerinde çeşitli etkileri olmuştur.⁵

1750'de Doğu Türkistan topraklarında Çin işgali başlamış ve 1862 tarihine kadar sürmüştür. Bu süre içinde Doğu Türkistan'da 42 isyan hareketi olmuştur. 1863'te ise Mehmed Yakup Bey'in öncülüğünde bir devlet kurulmuştur.

Kurulan bu devlet uzun ömürlü olamamıştır. Yakup Bey'in 1877 yılında vefat etmesi üzeri-

ne Çin, 18 Mayıs 1878'de Doğu Türkistan'ın tamamını işgal etmiştir. 18 Kasım 1884'te Çin imparatorunun emriyle bu bölge 19. eyalet olarak Xinjiang ("Yeni Toprak") adıyla doğrudan İmparatorluğa bağlanmıştır.

Bağımsız Doğu Türkistan Devleti

Doğu Türkistan'da gerçekleşen birçok ayaklanmanın yanı sıra 1933 yılı içinde Tarım havzasında Timur ve Osman isimli kişilerin liderliğinde, Altay'da Şerif Han Töre liderliğinde ayaklanmalar patlak vermiştir.

1933'te Ma Jung Ying binden fazla gönüllüyle tekrar gelerek 16 Haziranda Hoca Niyaz Hacıyla görüşmüştür. Ma Jung Ying'in bütün askerî işleri tek başına ele almak istemesine Hoca Niyaz karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Ma, ihtilalcilere saldırarak ellerindeki silâh ve mühimmatı almıştır. Hoca Niyaz'ın zor duruma düştüğünü gören Rusya, Hoca Niyaz'a Şin ile anlaşmasını teklif etmiştir. Teklifi değerlendiren Hoca Niyaz, 9 Temmuz 1933'te Şin ile anlaşmıştır. Antlaşmaya göre Tanrı dağlarının güneyi Hoca Niyaz'ın, kuzeyi de Şin'in idaresinde olacaktır. Antlaşma Urumçi'de imzalanmıştır. Bu şekilde 12 Kasım 1933'te, Kaşgar'da "Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti" ilân edilmiş ve hükümet kurulmuştur.

Ocak 1934'te Çöçek ve Altay sınırından giren Kızıl Ordu, Urumçi civarında Ma Jung Ding'i bozguna uğratarak Kaşar'a doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu arada Urumçi'den Kaşar'a gelen Başkonsolos Afserof, Hoca Niyaz ile görüşerek hükümetin lâğvedilmesi ve kendisinin Urumçi'de Şing Şi Sey ile birlikte ortak idare kurmasını teklif etmiştir. Bunu kabul etmek zorunda kalan Hoca Niyaz, Afserof ile birlikte Kaşgar'dan ayrılmıştır ve Urumçi'de genel vali yardımcısı olmuştur. Böylece kurulan hükümet de sona ermiştir. Nisan 1937'de çıkan ihtilalin bastırılmasının ardından Hoca Ni-

4 Sinan OĞAN, "Doğu Türkistan'da Yaşanan Olayların Sebebi ve Sonuçları"

5 Liu En-lin, "Talas seferi hakkında yapılan bir inceleme" 7. Türk Tarih Kongresinde sunulan bildiriler, Ankara, 1972, s.415

yaz tutuklanmış; sonra da Şerif Han Töre ve diğer Uygurlar işkence ile öldürülmüştür. Aynı yıl Barköl'de dört ayaklanma ile Şubat 1940'ta ve Haziran 1941'de Altay'da çıkan ayaklanmalar kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Eylül 1944'te İli'de çıkan ayaklanma sonunda ise 12 Kasım 1944'te Doğu Türkistan Cumhuriyeti ilân edilmiştir. Ancak Sovyetler bu durumdan da memnun kalmamış ve Çin hükümetiyle Türkistanlıları bir masa etrafında buluşturmaya çalışmıştır. Neticede Urumçi'de 15'i yerli, 10'u da Çinli olmak üzere 25 kişilik ortak bir hükümet kurulmuştur.

Aynı sıralarda Çin'de Mao'nun meşhur yürüyüşü gerçekleşmekteydi. Bunun bir neticesi olarak Çin hükümeti, SSCB'ye hoş görünmek amacıyla, 1 Ocak 1949'da Mesut Sabri ve İsa Yusuf'u işten el çektirmiştir. Yerlerine Kremlin yanlısı Burhan Şehidi getirilmiştir. Bu arada Çinli komünistler yavaş yavaş Çine hâkim olmuş ve Doğu Türkistan sınırına dayanmıştır. Eylül 1949'da Doğu Türkistan'daki milliyetçi Çin birliklerinin başkumandanı, Çin komünist hükümetine bağlılık ilân etmiştir. Böylece komünist ordu hiçbir askerî kuvvetle karşılaşmadan ülkeye girmiştir.”⁶

ÇHC İşgalinden Sonraki Ayaklanmalar

1953 yılında bütün Doğu Türkistan çapında Çin'e karşı genel bir ayaklanma gerçekleşmiştir. Çin ordularının komutanı Vang Cin “*Devrim aleyhtarı unsurları yok etmek*” sloganı ile 250.000'den fazla kişiyi tutuklayarak çeşitli işkencelerle öldürmüştür.

1955 yılında Hoten'de Atçu ve Aksu'da büyük çapta ayaklanmalar meydana gelmiştir. Çin işgal ordusu silahsız halk üzerine ağır silahlarla ateş açarak yüzlerce insanı öldürmüştür. Binlerce kişi zin-

danlara atılmış, işkencelerle öldürülmüş, binlerce kişi de ağır çalışma kamplarına sürülmüştür.

1962 yılında 9 siyasi grup İli ve Çöçek bölgelerinde gösteriler düzenlemiştir. Çin askerleri göstericilerin üzerine ateş açarak bu gösterileri kanlı şekilde bastırılmıştır. Bu kanlı olaylar sonrası çoğunluğu Uygur yaklaşık 500 bin Doğu Türkistanlı sınırı geçerek Kazakistan'a ilticaya mecbur bırakılmıştır.

1969 yılında Ahunoğlu (Ahunov) Mecit liderliğindeki bir silahlı teşkilat, ayaklanma öncesi yönetim tarafından haber alınmış ve teşkilat üyeleri idam edilmiştir.

Bu tür kanlı hadiselerden yaklaşık 10 yıl sonra, 1981 yılında Doğu Türkistan'ın Merkezi Urumçi'de çeşitli protesto gösterileri olmuştur. İşçiler başta olmak üzere her kademedeki halk kitleleri Çinliler tarafından bir suikast sonucu öldürülen Abdülhamit Mesut'un kanlı cesedini sokaklarda gezdirerek açık şekilde “*haklarımızı canımız pahasına da olsa koruyacağız*” gibi sloganlar atarak Eyalet Komünist Partisi Merkezi önünde gösteri yapmıştır. Komünist Yönetim, açık şekilde bu gösteriye müdahale etmemekle beraber katılanları tespit etmiş ve gizli bir şekilde tutuklayıp cezalandırmıştır.

1985 yılının Aralık ayında sayıları 10 bini bulan Müslüman öğrenciler, Urumçi Üniversitesi'nde dersleri 1 hafta süre ile boykot ederek sokaklarda gösteri yapmışlardır. Daha sonra Çin'in Pekin, Nancing ve Şanghay gibi büyük şehirlerindeki üniversiteli öğrenciler de bu eylemleri desteklemek için buldukları yerlerde gösteri yapmışlardır. Bunlar, yönetimden, Doğu Türkistan'daki atom denemelerinin durdurulması, Çinli göçmen akınına son verilmesi, demokratik seçme ve seçilme hakkının tanınması, Doğu Türkistanlı Müslüman Türklerin insani, milli hak ve hukuklarının iadesi gibi yasal ve masum taleplerde bulunmuşlardır. Çin idaresini uzlaşma yolu ile bazı vaatlerde bulunmaya mecbur bırakan bu gelişmelerden çok

6 Doğu Türkistan Dosyası 2008, Doğu Türkistan Maarif ve Dayanışma Derneği

kısa bir süre sonra öğrenciler okulsuz, diplomasız ve işsiz bırakılmıştır. Bazı öğrenci liderleri ise gizlice tutuklanmıştır.

1989 yılında da Urumçi’de Müslümanlar, İslamiyet’e yapılan hakaret ve saldırıların durdurulması ve demokratik hakların verilmesini talep ederek gösteriler yapmışlardır.

1990 yılının Nisan ayı başlarında ise Kaşgar’ın Baren kasabasında Çin işgal yönetimine karşı silahlı ayaklanma patlak vermiştir. Doğu Türkistan İslam Partisi üyeleri ile Çin askerleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Dini inançlarını özgürce yaşamaktan başka talepleri olmayan Parti üyelerinin büyük bir bölümü çarpışmalarda öldürülmüştür. Binlerce insan ise bu olaylarda tutuklanmıştır.

11 Eylül Sonrası Doğu Türkistan ve Çin’in Bölge ile İlgili Politikaları

11 Eylül 2001’de New York’ta meydana gelen İkiz Kule saldırılarından sonra dünya gündemini işgal etmeye başlayan “İslami Terör” kavramı ÇHC’nin bölge üzerindeki politikalarında da bir takım değişiklikler yapmasını beraberinde getirmiştir. ABD’nin küresel teröre karşı mücadele adı altında Irak ve Afganistan’ı işgaliyle harekete geçen ve ABD tarafından özellikle Afganistan’da başlatılan “Radikal İslamcı Terörist” avı sonrasında bazı Uygur Türklerinin de Guantanamo’da tutulması Çin’in kullandığı bir bahane haline gelerek “Radikal İslamcı Terörist” suçlamasıyla ÇHC yönetimi Doğu Türkistan ile Afganistan arasında siyasi ve ideolojik bağ kurma yoluna giderek, Doğu Türkistan’daki ayrılıkçı grupları ‘El-Kaide üyesi’ olmakla suçlamıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletlerdeki gücünü kullanan ÇHC yönetimi diğer ülkelere Doğu Türkistan’da ki bu grupların terör örgütü olarak kabul edilmesi yönünde baskılar yapmıştır.

11 Eylül’e kadar olan dönemde bölgede yaşanan hak ihlalleri bir şekilde dünya kamuoyu-

nun gündemine gelmiş, hazırlanan çeşitli raporlarla Çin hükümetinin insan hak ve hürriyetlerine kasteden uygulamaları ortaya konmuş ve bunlara son vermesi çağrıları dile getirilmiştir. Sovyet bloku dağılana kadar özellikle o bölge ülkeleri için siyasi baskı aracı olmak üzere “insan hak ve özgürlüklerini” kendi amaçları için kullanan Batı Dünyası, 11 Eylül’den sonra Müslüman azınlıklar ve Müslüman Dünya ile ilişkilerinde tam tersi uygulamaları devreye sokmaya başlamıştır. Artık dünyada hâkim olan bu yeni güvenlik konsepti, Doğu Türkistan’ı baskıyla yöneten Çin’e arayıp da bulamadığı uluslararası meşruiyet zeminini sağlamış ve uyguladığı baskılar yeni bir boyut kazanmıştır. 11 Eylül, dünyada Müslümanlara ve İslam inancına ait pek çok şeye yönelik terörizm yaftalamasını meşru ve mümkün kılan bir psikolojik ortam yaratınca Çin, halkın çoğunluğu Müslüman olan Doğu Türkistan’daki mücadeleye terörist etiketi yapıştırmakta gecikmemiştir. Çin Hükümeti, Uygurları “terörist”, dinî inançlarını koruma ve hak arama mücadelelerini “terörist eylem”, kurdukları grupları ve oluşumları da “terörist grup” ilan ederek uluslararası eleştirilerden kurtulmaya çalışmaktadır. 11 Eylül’den önceki süreçte Uygur Özerk Bölgesindeki hak arama hareketlerini “siyasi ayrılıkçılık” ve “radikal İslamcılık” şeklinde ikiye ayıran Çin Devleti, 11 Eylül’den sonra bu ikisini bir görmeye başlamış ve Doğu Türkistan’da hak ve özgürlüklerini savunan Uygurları mağdurlar değil, “İslamcı terörist ayrılıkçılar” olarak isimlendirmeye başlamıştır. Bölgedeki gücünü artırmak için “terörizm”i bahane eden Çin, ABD’nin sözde uluslararası terörizme karşı başlattığı dünyayı kasıp kavurma harekâtına gönüllü katılmıştır. Böylece siyasi çıkarlarına ve “Büyük Çin”i korumaya yönelik meşru bir dayanak noktası bulmuştur. Bunun sonucu olarak da “terörist” engelleri ortadan kaldırmak adına baskı ve zorbalığın dozunu olabildiğince abartmıştır. “Terörle mücadele”nin meşruiyet verdiği geniş hareket alanını, insan hakları konu-

sundaki eleştirilerden kurtulmak için bir fırsat olarak görmüştür. Artık uluslararası kamuoyunda “terörle mücadele eden devlet” meşruiyeti kazanan Çin hükümeti, dünyadan kendisine gelen Doğu Türkistan’daki insan hakları ihlalleri eleştirilerini de dikkate almamaya başlamıştır. 11 Eylül saldırılarının bir benzerinin kendi ülkesinde de olmaması için “aşırı dinci”, “bölücü”, “ayrılıkçı” teröristleri engellemeye çalıştığını öne sürmektedir. Çin devleti bu uğurda sadece ülkesindeki Uygurları baskı altında tutmakla kalmamakta yurt dışında tüm gücüyle “Doğu Türkistan’daki baskıcı ortam”ı dünyaya duyurmaya çalışan Uygur ya da başka kökenli bütün insan hakları örgütlerine de çeşitli baskılar uygulamaktadır. ÇHC kendini haklı gösterecek çeşitli broşür ve materyaller hazırlayarak tüm dünyaya dağıtmıştır. Bu bildirilerin ana teması; “Terörle mücadelemizde haklıyız, Doğu Türkistan’da da terör güçleri var, şiddet kullanıyorlar, bunlar nerede olursa olsun yakalanmalı ve cezaları tereddütsüz verilmeli” gibi ifadelerdir. Çin merkezî TV kurumuna bağlı TV 9 yapımı “Doğu Türkistan Teröristleri” isimli belgeselde, Doğu Türkistan’daki şiddet olaylarının nedeni Uygur Türkleri olarak gösterilmiş, bölge içi ve bölge dışındaki Uygurlar olaylarla irtibatlandırılmaya çalışılmış ve şiddet olayları doğrudan terör faaliyetleri olarak tanımlanmıştır.

Yakaladığı hiçbir fırsatı kaçırmayan Çin hükümeti bu çabalarının neticesini almıştır. 2002 yılında Doğu Türkistan İslami Hareketi (ETİM), Usame bin Ladin ve El Kaide ile bağlantılı olduğu gerekçe gösterilerek önce ABD’nin, sonrasında da Birleşmiş Milletlerin “Terör Listesi”ne alınmıştır. Bu kararların alınmasında ETİM’in “sivillere saldırılar düzenlediği” iddiası gerekçe olarak gösterilmiştir. Böylece Çin, Doğu Türkistan sınırlarında kendi iç güvenliğini bahane ederek gerçekleştirdiği baskılara ve bölgede gün geçtikçe artış gösteren insan hakları ihlallerine ilişkin ABD’nin sesiz kalmasını sağlamaya çalışmıştır. Artık bu stratejinin bir parçası olarak da Çin medyasında “Müslü-

man Uygur”, “Uygur teröristleri”, “cihat” ve “Doğu Türkistan” kelimeleri sıkça birlikte kullanılmaya başlanmıştır. ABD’nin Afganistan’da başlattığı “radikal İslamcı terörist” avında bazı Uygurların Guantanamo’ya götürülmesinin de Çin’in ekmeğine yağ sürdüğünü söyleyebiliriz.

Çinli yetkililer terörizm kavramının sınırını öylesine genişletmiştir ki cinayet, hırsızlık gibi adli bireysel suçlar dahi terör suçu olarak açıklanmakta ve seri yargılamalar sonucu yapılan idamlar ve verilen ağır hapis cezalarıyla ihlal edilen adil yargılama hakkı gözden kaçırılmaktadır.⁷

7 <http://www.doguturkistansempozyumu.com/dogu-turkistan-kitabi-tr-eng.pdf>, s.163-17

Çin Halk Cumhuriyeti Yargı Sistemi ve Anayasalar

Doğu Türkistan'da yaşanan ve herhangi bir iyileşme göstermeyen ihlalleri daha iyi anlayabilmek için Çin'in yargı sistemine bakmakta büyük fayda vardır. Nitekim Çin'in yargı sistemine baktığımız zaman temel sorunun yargıdaki ve hukuk anlayışındaki felsefede yattığını rahatlıkla görebiliriz. Buna göre Çin'de mevcut yasal sistemde kolektif çıkarlar adı altında tüm bireylere karışma hakkı vardır.¹ Bu durum aslında toplumu bireyden üstün tutan sosyalist anlayışın bir tezahürüdür. Nitekim kolektif hakların bireyin üzerinde hâkim olan ve organik bir bütün kabul edilen topluma ait görülmesi, yani insanın devlet için var olması fikri ve hakların mutlak bir iradeden öte devletten kaynaklanıyor olması fikri Çin'de hâkim bir anlayıştır.² Her ne kadar daha geleneksel Çin anlayışında³ birey kavramı ihmal edilmemişse de daha modern zamanlarda özellikle komünizm etkisiyle toplumda hâkim olan genelde aile temeline dayalı cemaat anlayışdır ve bu anlayışta birey ikinci plandadır.

Tarihsel Süreç

Çin'de ilk olarak insan haklarına dair bir hareket 1929 yılında ortaya çıkmıştır fakat Japonya'nın Mançurya'yı işgali ile 1931 yılında bu hareket sona ermiştir.⁴ 1949 yılında iktidara gelen komünist hükümetin anlayışına göre ise, İnsan Hakları sivil ve

doğal haklar şeklinde anlaşılmaktan öte Marksist eşit dağıtım ve üretim araçlarının sosyalist mülkiyeti gibi algılanmıştır. Biraz daha geriye gittiğimiz zaman 1947 yılında Komitgnant hükümeti döneminde yürürlüğe giren yasada İnsan Hakları ele alınmış ve Madde 7-24'te Halkın Hakları ve Vazifeleri kısmı yer almıştır. Çin'de komünist idare kurulduktan sonra çıkarılan ilk Çin Anayasası'nda (1954) Evrensel İnsan Hakları Bildirisinde tanımlanan birçok İnsan Hakları ilkelerine yer verilmiştir. Bununla beraber bu anayasa daha çok ekonomik yeniden yapılanma görevini kolaylaştırma amacıyla yeni Çin Devletinin siyasi ve yasal yapılarını düzenleme ve kurumsallaşma girişimlerini temsil etmiştir.⁵ Kültür Devriminin son döneminde Ocak 1975'de kabul edilen 1975 Anayasası, kitle politikasına ve parti merkezizetiğine verdiği önemle ve Maoçu fikirlerle göze çarpıyordu. Bu anayasa da, 3. Bölümünde "Yurttaşların Temel Hak ve Görevleri" başlığı altında İnsan Haklarından söz etmektedir. 1978 Anayasası temel olarak 54 ve 75 Anayasaları arasında bir uzlaşma olarak algılanmıştır.⁶ Yine bu anayasada da İnsan haklarına değinilmiş gösteri, toplanma hakları vb. Haklar konusunda serbestlikler tanınmıştır. Hatta bu anayasa ile beraber artık yavaş yavaş Maoçu etkilerden uzaklaşmaya başlandığı birçok gözlemci tarafından dillendirilmiştir. 4 Aralık 1982'de kabul edilen 1982 Anayasası Bölüm 2'de "Vatandaşların Temel Hak ve Görevleri" başlığı altında İnsan Haklarından bahseder. Bu anayasanın özgürlükleri önceleyen bir anayasa olduğu söylenemez. 1975 ve 1978 Anayasalarında verilen grev hakkı 1982

1 Türköz, A (1998). Doğu Türkistan'da İnsan Hakları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul

2 Ann Kent, *Between Freedom and Subsistence-China Human Rights*, Newyork, Oxford University Press, 1993, s.30-31

3 Çin'in geleneksel toplum anlayışından kastettiğimiz Konfüçyüsçü anlayıştır ve bu anlayışa göre toplum, ana birlik ve uyumun kaynağı olarak görülmüştür.

4 Ann Kent, *Between Freedom and Subsistence-China Human Rights*, Newyork, Oxford University Press, 1993, s.40-42

5 A.G.T. s.81

6 A.G.T. s.83

Anayasasında çıkarılmıştır. Basın ve ikamet özgürlüğü de bu anayasada yer almamaktadır. Daha önceki iki anayasada belirtilen haberleşme özgürlüğü ve haberleşme gizliliği “devlet güvenliği veya cezai suçların araştırılması gerektiği durumlara” konu edilmiştir.⁷

Anayasaların Temel Nitelikleri

1949’dan beri Çin’in 4 anayasasının ilginç niteliği, değişen özelliklerine rağmen, hepsinin sadece ekonomik, sosyal ve kültürel haklar değil aynı zamanda sivil ve siyasal hakları da temsil etmiş olmasıdır. Zamanla bazı haklar eklenmiş ve çıkarılmıştır. Fakat hepsi de konuşma, haberleşme, basın, toplantı, dernek kurma ve gösteri hürriyetlerini ve kişi hürriyetini, dini inanç özgürlüğünü, devlet memurlarını şikâyet etme hakkını ve milli azınlıkların otonomi garantilerini kapsamıştır.

Bununla beraber anayasalar ikamet veya seyahat özgürlüğü, kendi işini seçme hakkı, zorla çalıştırma, işkenceye maruz kalma, masumiyet karinesi gibi sivil ve siyasal haklar bağlamında bir takım eksiklikleri de barındırmaktadır.⁸ Her halükarda sivil ve siyasal hakların resmi olarak garanti altına alınması birçok sınırlamalara maruz kalmaktadır. Bunun öncelikli sebeplerinden birisi, diğer komünist ülkeler gibi Çin’in de ortak hukuk temeline göre değil, fakat medeni hukuk kavramlarına göre işleyen bir devlet olmasında yatmaktadır. Böylece anayasa mahkemelere göre değil, fakat izin verilebilir eylemin parametrelerini kuran yasamacıya yönelmiştir. Bir diğer sebep ise, devletin birey üzerindeki üstünlüğü hakkındaki sosyalist önem, sivil ve siyasal hakların hem garanti edilmesi, hem de gerçekleştirilmesi açısından belli sonuçlar doğurmaktadır. Bu etkiler üç temel alanda ortaya çıkmaktadır. Haklar bakımından bireyin devlete bağımlılığı; hukukun devletin bir aracı olarak görül-

mesi ve İnsan Haklarının iç yargılama meselesi ve potansiyel olarak devlet egemenliğini teyit eden bir sorun olarak görülmesi.

Haklar bakımından bireyin devlete bağımlılığı, Çin vatandaşlarının devlete karşı görevlerinin onun haklarından önce geldiği anlamına gelir. Çünkü devletin hakları bireyin haklarından üstündür. Bu durum 1982 Anayasasında “ÇHC vatandaşlarının hürriyet ve haklarını kullanmaları, devletin ve toplumun kolektif çıkarlarına ve diğer vatandaşların hukuki hürriyet ve haklarına tecavüz edemez” şeklinde açıkça belirtilmiştir.⁹

Devletin birey ve hakları üzerindeki üstünlüğünün bir diğer etkisi, İnsan Hakları sorunlarına ilişkin olarak, devlet egemenliği ilkesine Çin’in verdiği önemde ve sadece devletlerin uluslararası hukukun süjesi olabileceği, bireylerin ise sadece iç hukuk sükeleri olabileceğinde ısrar etmesinde dile gelmiştir. Böylece, Çin daha önce bir devletin vatandaşlarının bazı haklarını garanti etme yükümlülüğünü tanımakla birlikte, İnsan Hakları davasını, Çin vatandaşlarının hakları ile ilgili uluslararası taleplerin Çin Devletinin egemenliğini veya güvenliğini tehdit edecek diye kabul etmeyebilir.

Buraya kadar olan kısımda ilk etapta Çin’in hukuki normları ve yasalarının tarihsel süreç içinde anayasalar özelinde nasıl geliştiğini ele aldık. İkinci kısımda ise bu anayasaların ortak hususiyetlerinin neler olduğuna bir kaç madde ile dikkat çekmeye çalıştık. Özetle söylemek gerekirse Çin yasalarının teorisi ile pratiği arasında derin uçurumlar bulunmaktadır. Her ne kadar anayasalarda tamamen olmasa bile bir takım hak ve özgürlüklere yer verilmiş ise de pratikte bu tanınan hak ve özgürlükler dahi uygulanmamıştır. Bunun en belirgin örneklerinden biri ise Doğu Türkistan sorunu ve bu sorun Çin’in yasalarındaki teori ve pratik çelişkinin en çok ortaya çıktığı alanlardan bir tanesidir.

7 Ayrıntılı bilgi için bkz., 1982 ÇHC Anayasası

8 Ann Kent, *Between Freedom and Subsistence-China Human Rights*, Newyork, Oxford University Press, 1993, s.46

9 Bkz. 1982 ÇHC Anayasası, Madde 51

Doğu Türkistan'ın Hukuki Durumu¹⁰

Gerçekte Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasası, azınlıkların haklarına dair geniş çaplı garantiler açıklamaktadır. Bu hükümler, azınlık haklarına ilişkin olarak yeni Anayasanın eskilerine nazaran "hukuki açıdan" ilerlediğini göstermektedir.

Ancak Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'nın ilgili maddeleri incelendiğinde ve uygulamanın nasıl olduğu BM'ce izlendiğinde belirtilen hakların verilmediği, yasalarda belirtildiği gibi özerk bölge yöneticilerinin "karar verici" özelliğinin olmadığı ve yerel sorunlarla ilgili maddi ve manevi hiçbir teminatın gerçekte bulunmadığı görülmüştür.

1982 Çin Anayasası bugünkü Çin yönetiminin çığnenmekte, özerk statü hakkı verilen Doğu Türkistan'a ve diğer özerk bölgelere (Tibet, Moğolistan, Mançurya) tanınan siyasi, ekonomik, kültürel haklar uygulamada verilmemekte, böylece "anayasaya aykırılık suçu" işlenmektedir. Tüm dikta rejimlerde olduğu gibi Çin Halk Cumhuriyeti'nde de "yasa" ile "uygulama" arasında net farklılıklar vardır.

ÇHC Anayasasının 4. maddesinde; "milliyetlerin eşitliği belirtilmiş, özerk bölgelerde azınlıkların haklarının korunması için "özerklik organları" tesis edildiği" vurgulanmıştır.

Anayasanın 4. maddesi son paragrafında, 121. ve 119. maddelerinde; "kendi yazı dillerini koruma, geliştirme, kendi gelenek ve göreneklerini koruma ve yenileme hakkı" (md:121) ile "milli ve kültürel mirasları koruma ve tanzim etmede, milli kültürü devam ve geliştirmede özerk yönetimin bağımsız hareket edeceği" (md:119) hususu belirtilmiştir. Ancak verilen bu kültürel haklar ÇKP tarafından dış dünya ya karşı propaganda malzemesi olarak kullanılmış-

tır. Çünkü Parti programlarında azınlıkların kendi kültür ve dillerini geliştirmelerine lüzum ve gerekecektir yazılıdır. Nitekim 30 yıl içinde 4 defa alfabeye değişikliği yapılarak milli kültüre büyük darbe vurulmuştur.

ÇHC Anayasası'nın 59, 65, 114 ve 116. ncı maddelerinde; "Milli Halk Kurultayı'nda, Halk Kurultayı Daimi Komitesi'nde, yerel idarelerde etnik azınlıkların eşit temsili vurgulanmış ve özerk yönetimlerin bölge milliyetinin politik, ekonomik ve kültürel kimliklerini geliştirmede belirli düzenlemeler yürürlüğe koyma hakkına sahip olduğu" (116. md.) belirtilmiştir.

Ancak belirtilen haklar diğer hususlarda olduğu gibi, anayasa sayfalarında kalmıştır. Çünkü karar verme, kararları yürürlüğe koyma, dış ülkelerle temas kurma veya dış ülkelere müracaat eden hükümet ya da sivil toplum örgütleriyle anlaşmalar yapma yetki ve inisiyatifine sahip olmayan özerk bölgenin etnik Yöneticilerinin yapacakları bir şey olmadığı gibi soru sorma hakları dahi yoktur. Çünkü özerk yönetim organlarında görevli olan Çinliler, görevlerine ve statülerine bakılmaksızın yönetimi ve otoriteyi ellerinde tutmaktadırlar. O kadar ki Doğu Türkistanlı üst düzey bürokratların bir alttaki Çinli memura "hesap sormaları" dahi mümkün değildir.

ÇHC Anayasası'nın 117 ve 118. maddelerinde; "otonom idarelerin bölgenin mali durumunu yönetme yetkisine sahip olduğu belirtilerek, bölge ile ilgili bütün gelirlerin özerk yönetim tarafından kullanılacağı ve devlet planları önderliğinde yerel ekonomik gelişmenin düzenlenebileceği" ifade edilmiştir.

Ne var ki, bu ifadeler de sadece kağıt üzerinde kalmıştır. 1949 yılından bu yana bölgenin tüm ekonomik kaynakları hammadde olarak merkezi Çin'e götürülmektedir. Çin yönetimi, 1980'li yıllara kadar Doğu Türkistan'dan esasen hammadde taşımakla sınırlı bir ekonomik politika izlemiştir.

¹⁰ Burada ortaya konan maddeler 1982 Anayasasına göredir. Blz. Cengiz, İsmail; ÇHC Anayasasına göre Doğu Türkistan'ın Hukuki Durumu, 1993 İstanbul

1980 sonrası, Sovyetler Birliği bünyesindeki komşu Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını elde etmesiyle yeni bir planlama uygulamaya konulmuş, hammadde kaynakları bölge içinde işlenmeye başlanmıştır. Sınırlı da olsa bölge dış yatırımlara açılmıştır. Ancak sistemde bir değişiklik olmamış, bu defa işlenen ürünler, merkezi Çin'e taşınmıştır.

ÇHC Anayasası'nın 120. maddesinde;

“milli özerk bölgelerin idari organlarının yerel ihtiyaçları göz önünde bulundurarak ve devletin askeri sistemine uygun olarak, toplum düzenini sağlamak için “yerel kamu güvenlik güçleri oluşturabilirler” cümlesi yer almaktadır.

Özerk yönetimlere verilen bu yetkiye, yetkinin verildiği anayasa maddesinin içinde kısıtlama getirilmiştir.

Yukarıda zikredilen kanun maddeleri ve buna benzer birçok düzenleme sadece teoride kalmış, uygulamaya geçirilmemiştir. Bununla beraber Doğu Türkistan bölgesinde uzun yıllardır bu kanun maddelerine rağmen baskı ve tahakküm devam etmektedir.

Hapishaneler, Haksız Gözaltı ve İşkence

Hapishaneler ve Kötü Muamele

Çin'in işkence konusundaki acımasız uygulamaları mesele Doğu Türkistan olunca daha da keskinleşmektedir. Ülkenin dört bir yanında gerçekleştirilen idamlarda öldürülen Doğu Türkistan Müslümanlarının oranı oldukça yüksektir. Müslüman halkın, dinlerini özgürce yaşamak, dillerini konuşabilmek gibi temel hak ve özgürlüklerini savunmak için düzenledikleri herhangi bir girişim, şiddetle cezalandırılmaktadır.

Çin yönetiminin, Doğu Türkistan'daki Uygurları sindirmek için başvurduğu yöntemlerden biri de toplu tutuklamalar ve gözaltında yapılan işkencelerdir. Tutuklanan Uygur Müslümanların büyük kısmı çalışma kamplarında ağır hapis cezalarına çarptırılmaktadır. Ayrıca tutuklanarlardan daha sonra çoğunlukla haber alınmamaktadır. Aileleri bu kişilerin nerede tutulduklarından veya hala yaşayıp yaşamadıklarından haberdar değildir.

Çin hapishaneleri ve çalışma kampları işkencenin yoğun olarak uygulandığı yerlerdir. Çeşitli uluslararası örgütler de Çin'deki sistemli işkenceye dikkat çekmekte ve yayınladıkları raporlarla Çin hükümetini uyarmaktadırlar. Bu raporlardan birisi de Uluslararası Af Örgütü'nün 1999 yılında yayınladığı ve Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerini konu alan raporudur.¹ Bu raporda bahsi geçen hadiselerden biri de Doğu Türkistan'da tutuk-

lu bulunan 17 yaşında bir gencin yakınlarının hapishanedeki koşullarla ilgili anlattıklarıdır:

*"Hapishane o kadar kalabalıktı ki, tutuklular küçük bir hücrede 5-6 kişi tutuluyorlardı. Hücrenin küçüklüğü geceleri uyumalarına engel oluyor, ancak nöbetleşerek uyuyabiliyorlardı. Polisler hücreleri her dolaştıklarında tutukluları dövüyorlardı. Sorgulama için seçilen tutuklular, dayak yedikleri, dövüldükleri, bedenlerine elektrik şok verildiği özel bir sorgu odasına götürülüyorlardı. Sorgu odasında duvara monte edilmiş bir ray vardı. Bazı tutuklular tek ayaklarından veya tek ellerinden buraya kelepçelenerek asılıyor ve bu pozisyonda 24 saat bekletiliyorlardı. Kelepçeleri çözüldüğünde ayakta bile duramaz halde oluyorlardı. Bazılarının kerpetenle tırnakları çekiliyor, bazılarının ise tırnaklarının altına elektrik veriliyordu."*²

Bu işkenceleri yaşayan kişi iki ay boyunca hapishanede tutuklu kalmış ancak, ailesinin verdiği 2.000 Yen rüşvet sonrasında serbest kalabilmiştir. Gözaltına alındıktan sonra Halk Güvenlik Bürosu'nda tutulan bir başka tutuklunun yaşadığı işkence olayları çok daha acımasızdır. Üstelik bu kişinin tek suçu arkadaşları ile bir araya gelip fikir alışverişinde bulunmaktır:

"Tutukevinin yanında, yer altında şüphelilerin sorgulandığı özel bir mekân vardı. O da burada sorgulandı ve çeşitli işkencelere maruz kaldı. Örneğin elleri arkasından bağlandı ve sorgucular kollarını havaya kaldırıp bükmeye başladılar. Çok acı veren bu pozisyonda uzun süre tuttular. Daha sonra vücuduna elektrik verdi-

¹ Rapor için bkz: "People's Republic of China Gross Violations of Human Rights In The Xinjiang Uighur Autonomous Region", Amnesty International, 1999

² A.g.r.

ler. Dili ve cinsel organı da dâhil olmak üzere tüm vücuduna elektrik veriliyordu. Bacaklarına ahşap sopalarla vuruyorlardı. İşkence sırasında kafasına, hayati bir tehlikeye geçirmemesi için, metal bir miğfer giydirmişlerdi. Çünkü bazı tutuklular işkence görürken artık bunun bir son bulmasını sağlamak için başlarını özellikle duvarlara vuruyorlar; böylece intihar ediyorlardı.”³

Suçlu bulunan kişilerin sözde “yeniden eğitmek” için gönderildikleri çalışma kamplarında ise koşullar çok daha fecidir. Çin’de “yeniden eğitmek” kişiyi komünist ideolojiyi kabul etmeye ikna etmek, koşullar ne olursa olsun Parti’nin emirlerine itaat edecek kıvama getirmek anlamına gelmektedir. Bunun için kullanılan yöntemler ise insanlık dışıdır:

“Kamplardaki tutukluların odun keserek, taş kırıp taşıyarak ve tarım işlerinde çalışarak en az 10 saat çalışmaları gerekmektedir. Eğer vaktinde uyumaz veya uyanmazlarsa, bağırarak konuşurlarsa, güler veya ağlarlarsa, abdest almak için gizlice su alırlarsa, yapmaları gereken işleri bitirmezlerse, gardiyanlara cevap verirlerse ağır bir şekilde cezalandırılıyorlardı. Başa vurarak dövme, vücudun çeşitli yerlerine elektrik verme, havada uçak pozisyonunda asılı tutma, direğe asma, tavana asıp dövme ise en sık verilen cezalar arasındaydı. Çoğu zaman mahkûmların makatlarına elektrikli çubuk sokuluyordu. Pek çok mahkûmun dişleri kırılmış, çoğu kısmi duyma kaybına uğramış, kolları kırılmış ve enfeksiyon kapmışlardı. Sık sık gardiyanlar tarafından aşağılanıyor ve alay ediliyorlardı. Yemek vakitlerinde önce Çince marş söylemeleri gerekiyor, yapmayanlara yemek verilmiyordu. Kampta doktor bulunmuyordu. Hasta olan mahkûmlar çalıştırılmaya devam ediliyor, yemek verilmiyordu, ancak bulaşıcı bir hastalığa yakalanmışsa 36 km uzaklıktaki hastaneye götürülüyorlardı. Bazıları ise hastaneye götürülürken yolda hayatlarını kaybediyordu.”⁴

3 A.g.r.

4 A.g.r.

Görüldüğü gibi Çin’in Doğu Türkistan’da izlediği politika, kitlesel ve sistematik bir işkence programıdır. Doğu Türkistan Enformasyon Merkezi’nin edindiği bilgiye göre, sadece 1999 yılının başından aynı yılın Mart ayına kadar Doğu Türkistan’da 10 bine yakın Uygur Türk’ü hayali suçlamalarla gözaltına alınmış, üstte tarif edilen şartlarda tutuklu olarak alınmış, Komünist Parti denetimindeki yargı sürecinin sonucunda da ölüm cezası başta olmak üzere son derece ağır cezalara çarptırılmışlardır. 1999 yılının başından Mart 2000’e kadar Doğu Türkistan’da mahkemelerde ölüm cezasına çarptırılmış veya çatışmalarla işkence sonucu öldürülmüş kişilerin sayısı ise 2.500 civarındadır.⁵

Çin Hükümeti Doğu Türkistan’da yürütmekte olduğu bu vahşette küçük çocukları bile çeşitli suçlamalarla tutuklamaktadır. Örneğin, 30 Ekim 1999’da Hoten Şehri Emniyet Müdürlüğü, ortaokul öğrencisi bir Türk kızını, el yazısının sokağa yapılandırılan duvar yazısına benzediği gerekçesiyle tutuklamıştır. Bunların dışında, Bölge Genel Sekreteri Wang Le Çuan Hoten’de yaptığı basın kapalı konuşmasında, ders kitabında bulunan Mao’nun resmini yırttığından dolayı bir ilkokul öğrencisinin tutuklandığına yer vermiştir.⁶

Mahkûmlar ve Organ Ticareti

Çin yönetimi yıllardır kendisine gelir sağlamak için, tıbbi yardım, hastaların iyiliği, atıkların değerlendirilmesi gibi gerekçeler öne sürerek mahkûmların organlarını satmaktadır. Diğer bir

5 Doğu Türkistan 1999 İnsan Hakları İhlalleri Raporu, www.doguturkistan.net/ih/rapor99.html

6 A.g.r.

deyişle mahkûmların organlarını kar amaçlı kullanılmaktadır. Devlet, mahkûmların idamından sonra kullanılabilir her organ başına ortalama 10-15 bin dolar kar elde etmektedir. 1970'lerde çıkarılan "idam edilen mahkûmların bedenlerinin kullanılmasına" dair kanunla, idam edilen kişilerin organlarının kullanılması meşru hale getirilmiştir. Buna göre, eğer mahkûm sahipsizse veya kendisi ya da ailesi ölümünden sonra organlarının kullanılmasına izin vermişse, idam edilen kişilerin organları alınarak satılabilmektedir. İlk bakışta belki makul gibi gözükebilecek bu uygulamanın, Çin'deki ortam göz önünde bulundurulduğunda, aslında ne kadar vahşice olduğu daha kolay anlaşılacaktır.

Bilindiği gibi Çin'de çeşitli bahanelerle ayda ortalama 300 kişi idam edilmektedir. İdam edilen kişilerin büyük çoğunluğu ise sahipsiz konumdadır, çünkü aileler yakınlarının nerede tutuklu bulunduğunu bilmedikleri gibi, genellikle idam edildiklerinden de çok sonra haberdar olmaktadır. Çoğu zaman da idam edilen kişilerin yakınları, başlarına bir şey gelmesinden çekindikleri için bunlara sahip çıkamamaktadırlar. Bu durum neredeyse idam edilenlerin hepsinin vücudunun parçalanıp organlarının alınmasını meşrulaştırmaktadır. Nitekim Harry Wu, bu gerçeği kendi yaşamından bir örnekle şöyle belirtmektedir:

"Herkes gayet iyi bilir ki Çin'de tüm toplum her yönüyle Komünist Parti'nin denetimi altındadır. Ve eğer Çin Halk Cumhuriyeti'nde bir kişi "devrim karşıtı" veya "sınıf düşmanı" olmakla suçlanmışsa o kişi ya ailesinden tamamen koparılır, ya da ailesinin de onu suçlaması sağlanır... Çalışma kampında tutulduğum 19 yıl boyunca ailemden hiç kimse teknik olarak beni görmeye gelmedi. Eminim ki o zaman idam edilseydim, ben de sahipsiz ya da ailesi tarafından reddedilenler konu-

*munda olacaktım ve bedenim hükümetin kar etmesi için kullanılacaktı."*⁷

Harry Wu 1994'de, mahkûmların organlarının çıkarıldığı seanslara defalarca katılmış bir hastane görevlisi ile yaptığı görüşmede, görevlinin kendisine, "başı hedef alan tek bir kurşun, beyni parçalıyor. Beyin ölümü gerçekleştikten sonra da, artık o bir insan sayılmıyor, sadece bizim kullanacağımız bir atık durumuna düşüyor" dediğini aktarmakta ve Çin hükümetinin mahkûmlara bakış açısını gözler önüne sermektedir. Buna göre mahkûmlar, öldürülmesinde bir sakınca olmayan ve bedenleri atık olarak kullanılacak kişilerdir.⁸

Yapılan araştırmalar 1970'li yılların başından 1995 yılı ortasına kadar Çin'de 20 bin böbrek naklinin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün 1996 tarihli raporu ise idam edilen mahkûmların neredeyse %90'ının organlarının alındığını belirtmiştir. *The Washington Post* gazetesi 27 Haziran 2001 tarihli sayısında, organ ticareti içerisinde yer alan bir doktorun itirazlarına yer vermiş ve bu ticaretin Çin'de ne derece yaygın olduğunun altını çizmiştir.

Habere göre yanık uzmanı olan Wang Guoqi isimli bu doktor 100'den fazla mahkûmlardan organ alınması operasyonuna katılmıştı. Bu operasyonlarda mahkûmların derilerinin ve kornealarının toplanmasına yardımcı olan Guoqi, çalıştığı "Tianjin Yarı Askeri Polis Hastanesi"nde bu organların fahiş fiyatlara satıldığına da tanıklık etmişti. İdam tarihlerini ve yerlerini, operasyona katılan doktorların isimlerini ve tıbbi prosedürlerin grafik dökümünü de detaylı olarak veren Dr. Wang Guo-

7 Testimony of Harry Wu On Organ Trafficking By Chinese Communist Government, www.laogai.org/testimony

8 Testimony of Harry Wu On Organ Trafficking By Chinese Communist Government, www.laogai.org/testimony

qi, mahkûmların vurulduktan sonra hemen ambulansa götürüldüğünü ve ölümünden birkaç dakika sonra organlarının alındığını anlatıyordu. Daha sonra ceset krematoryuma götürülüyor ve burada Guoqi ve diğer doktorlar cesedin derisini yüzüyorlardı. Dr. Guoqi bu manzarayı şöyle anlatıyordu:

“Çıkarılabilir tüm organlar ve dokular alındıktan sonra geriye çirkin bir et yığını kalıyordu. Daha sonra ceset krematoryumun yetkilileri tarafından alınıp götürülüyordu. Dahası Çinli yetkililer organların alınması için her zaman mahkûmun ölmesini beklemiyorlardı.”

Guoqi'nin yaşadığı bir diğer olay da bu durumun çarpıcı örneklerinden birisiydi: *“Görevli mahkûma ateş etmiş, ancak kurşun mahkûmu anında öldürmemişti, mahkûm yerde titremeye devam ediyordu. Buna rağmen doktorlara mahkûmu ambulansa götürmeleri emredilmişti. Ürologlar hemen böbreklerini alırken, Guoqi ve diğer yanık cerrahları deriyi soymuşlardı. Daha sonra da yarı ölü olan mahkûmu plastik bir torbaya koyup çöpe atmışlardı.”*⁹

Haksız Gözaltı ve Tutuklamalar

Toplu tutuklama ve gözaltında işkencelere maruz kalma, aniden ortadan kaybolma, tutuklulardan aylarca haber alınamaması, ailelere tutuklunun hayatta olup olmadığına dair hiçbir bilgi vermemesi gibi hukuksuzluklar Doğu Türkistan'da yaşana gelen sıradan olaylardır. Bu tür uygulamaların Çin kanunlarına aykırı olduğunu bilen hukukçular bile bu duruma karşı tepki gösterme, dava açma gibi bir girişimde bulunamazlar. Hukukçular sadece bazı adi suçlular hakkında kısmen itirazlarda bulunabilirler. Fakat olay siyasi nedenlere bağlandığında, kimse tutukluyu savunmaya ya da söz konusu hukuksuzluklara itiraz etmeye cesaret

edemez.¹⁰

Af Örgütü yayınladığı bir raporda sadece 1997 yılında 100 binden fazla Uygur'un tutuklandığını belirtmiştir. 1998 yılının Ocak ile Haziran ayında ise yüzlerce Uygur, “ayrılıkçı” hareketler planladıkları şüphesiyle gözaltına alınmışlardır. Yine Af Örgütü 11 Eylül olaylarından sonar Çin otoritelerinin 3000'den fazla Uygur'u tutukladıklarını bildirmiştir. “Xinjiang Daily”nin Reuters'ten alıntıladığı habere göre ise, 2005 yılında 18.000 Uygur “ayrılıkçı”, “radikal dinci” ve “terörist” suçlamalarıyla tutuklanmıştır. Resmi olmayan raporlara göre ise bu sayılar çok daha yüksektir. Bir kaynağa göre 2009 Temmuz olaylarından sonra 5000'den fazla Uygur tutuklanmıştır.¹¹

İşkence

Bizim burada ele aldığımız manada işkence bir kimseye bir şeyi söyletme ya da yaptırma amacıyla maddi ya da psikolojik yöntemlerle acı çektirilerek uygulanan baskı ya da eziyet türüdür.

Tarih boyunca çeşitli amaçlarla başvuru işkencenin temel işlevi, soruşturma sürecinde sanığa suç işlediğini kabul ettirmek, kendisi ya da başkaları hakkında bilgi ve delil elde etmektir. Totaliter ve otoriter rejimlerde muhalefeti bastırma, kişileri yıldırma ve başkalarına gözdağı vermek amacıyla bu yöntem başvurulur. Tarih boyunca “işkence” bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmıştır.

Her ne kadar işkence Çin hukukunca resmen yasak olsa da bu kural pek uygulanmamaktadır. İşkence ve haksız davranışlar devlet politikasının bir baskı aracı haline gelmiştir.¹²

İşkence vakalarını tespit etmek mevcut şartlar-

9 The Washington Post, Chinese Doctor Tells of Organ Removals After Executions, 27 Haziran 2001

10 <http://www.doguturkistansempozyumu.com/dogu-turkistan-kitabi-tr-eng.pdf>, s.125-126

11 <http://www.unpo.org/content/view/full/7872/107/>

12 Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.amnesty.org/en/library/info/ASA17/086/1995/en>

dan dolayı her ne kadar çok zor olsa da elde olan deliller uygulanmakta olan işkencelerin nicelik olarak çok olduğunu göstermektedir. İnsan Hakları Örgütlerine bu konularda çok sayıda bilgi ulaşmaktadır. Hatta işkence ve kötü davranışlardan dolayı birçok insanın öldüğü de bilinmektedir.¹³

Yetersiz hukuki yapılanmadan, mahkûm haklarını garanti altına alan yasal düzenlemelerin yetersizliğinden ve işkence yapanların dokunulmazlığından dolayı, Çin'de işkence devam etmektedir. İşkenceyi engellemek için etkili önlemlerin alınmaması, işkence iddialarını kabul etmeme ve Çin'in bu tür iddiaları araştırmıyor olmasından hareketle şunu rahatlıkla diyebiliriz ki; işkence Çin devletinde kurumsallaşmıştır ve devletin resmi politikası olmuştur.

İşkencenin devam etmesine izin veren Çin, işkence sözleşmesini imzalamış olmasına rağmen, bu antlaşmadan doğan uluslararası sorumluluğunu yerine getirmemektedir. Ayrıca Ceza Kanununda bazı işkence çeşitleri yasaklanmasına rağmen, gözaltına alınan kişileri işkenceye karşı korumak için yeterli önlem yoktur. Hatta Ceza Kanunu haksız tutuklamalarda tazminat aramayı mümkün kılan maddeler taşımasına rağmen, işkenceyi önlemede temel güvenlik olan gözaltında iken avukatla görüşme hakkı bile yoktur. Hükümet tarafından alınan işkenceyi önleyici tedbirlerin yetersizliği, Çin'de işkencenin çok yaygın bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Hâlbuki Çin'in de kabul ettiği İşkence Sözleşmesi'nin 2. Maddesi taraf devletlere, sadece işkencenin sözde yasaklanmasını değil, aynı zamanda işkencenin önlenmesi için etkili tedbirler alınmasını da öngörür.¹⁴

Doğu Türkistan'da ise işkence artık tutuklular üzerinde Çinliler tarafından uygulanan sıradan bir olay olagelmıştır. Literatüre "Çin İşkencesi" kavramını kazandıran Çinliler işkence uygulamalarından bir an önce vazgeçmeli ve bu konuda gerekli

hukuki ve idari düzenlemeleri yapmalıdırlar.

Doğu Türkistan direnişinin önderlerinden olan ve uzun seneler Çin Hapishanelerinde tutuklu kalan Hacı Yakup Anat'ın hapishanelerde uygulanan işkence türleri ile ilgili aktardıkları bilgiler ürkütücü boyuttadır. Hacı Yakup Anat hapishanelerde kaldığı sürece mahkûmlara uygulanan işkence türlerini şöyle aktarmıştır;¹⁵

1. Tırnak altına iğne batırma,
2. Erkek mahkûmların cinsel organına çubuk sokma,
3. Mahpusları ağaç kazığa oturtma,
4. Sol elini masaya [metal çiviyle] çakıp, sağ eliyle itirafname yazdırma,
5. Çemberle kafatasını sıkıştırma,
6. "Gang'za"ya bastırma,
7. Buruna biber suyu akıtma,
8. Çıplak bedene kızdırılmış yağ saçma,
9. Aşık kemiği ezme,
10. Aşıl tendonunun kesilmesi,
11. Mahpusların ayak bileklerine (yıllarca) 10 kg ağırlığında pranga takma cezası.
12. Mahpusların ellerine kelepçe takma cezası. Bu cezalarda üç çeşit kelepçe takılır:
 - a. Eller önde,
 - b. Eller arkada,
 - c. Bir el omuz üstünden, bir el omuz altından alınarak çapraz bir durumda bağlanma,
13. Su gölçekineçilaş (boğazına kadar soğuk suya sokma),
14. "Buz koğuşuna" koyup dondurma,
15. Sopalama,
16. Telle kaplanmış kamçılarla çıplak bedeni kırbaçlama,
17. Çivi çakılmış tahta [düzlem] üzerinde durdurma,
18. Küçük kömür ve cam parçaları üzerinde dizlendirme,

13 A.g.r. s.65

14 Muzaffer Sencer, Belgelerle İnsan Hakları, Beta Basım Yayım, s.156

15 <http://www.doguturkistan.org/insanhaklari.asp>

19. Boyu eni bir buçuk metre koşuğa hapsetme cezası.
20. Aç bırakma cezası.
21. Sert emek cezası.
22. Birinci bağlak cezası.
23. Asmak işkencesi. Üç çeşittir:
 - a. Eller yukarıda asılmak,
 - b. Elleri arkadan bağlayarak asılmak (Filistin askısı)
 - c. Baş aşağı asılmak
24. Emek işkencesi: Kamplarda (yazın) 12 saat çalıştırılır. Bundan başka kişi başına 1000 kg gübre, 1000 kg yem-haşek (saman, ot), 500 kg iğde, 500 kg buya yıldızı toplama cezası verilir. Bütün bunlar iş vaktinin dışında yapılması zorunlu emeklerdir.
25. Uykusuz bırakarak, sorgulama işkencesi.
26. Gündüzleri koşuğlarda istirahat ettirmeden suçunu düşünmeye zorlama işkencesi.
27. Hastayı tedavi etmeme cezası.
28. Amburla [kerpeten] tırnak çekme işkencesi.
29. Kışları koşuğa sıcak hava vermeme cezası.

Gösteri ve Toplanma Hakkına Dair İhlaller

Gösteri ve Toplanma Hakkına Dair İhlaller

Özellikle son yaşanan 5 Temmuz olaylarının¹ ardından dünya kamuoyunun dikkati tekrar bu bölgeye odaklanmıştır. Böylelikle Çin'deki Gösteri ve Toplanma Hakkına dair var olan kuşkular daha da artmış, Çin'in bu olaylarda basına sınırlama getirmesi de bu kaygıyı haklı çıkarmıştır. Çok sınırlı dahi olsa basının elde ettiği resim ve görüntülerde şahit olunanlar, ihlallerin boyutunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur.

Gösteri ve Toplanma Hakkı'nın kısıtlanması, Çin yönetiminin, tarihsel olarak da kanıtlanan, Doğu Türkistan'da gerçekleştirdiği sistematik bir uygulamasıdır. Çin yönetimi, Doğu Türkistan'daki herhangi bir protesto eylemini kanun dışı sayabilmekte ve bunu bir hak olarak değerlendirmekten ısrarla kaçınmaktadır. Bu anlamıyla Çin, her ne kadar Anayasa'nın 35. Maddesinde, "*tüm ÇHC vatandaşları konuşma, basın, toplantı, dernek, yürüyüş ve gösteri hürriyetinden yararlanır.*" dese de gerek bu anayasadan önceki dönemde, gerek sonrasında bu hakkı fiili olarak vermemiştir. Kendisine yasal bir ifade alanı bulamayan Doğu Türkistan Halkı bu yüzden, çoğu zaman hak arayışını yasadışı yollardan aramaya itilmiştir.

Çin'in uyguladığı katliamların çoğunun Doğu Türkistanlı Uygurların yaptıkları protesto eylemlerinin ardından gelmesi, bu hakkın kullanımına yönelik ihlalin en önemli kanıtıdır. Doğu Türkistan tarihi bununla ilgili sayısız hadiseyle doludur. Örne-

ğin; 1985 yılının Aralık ayında 10 bine yakın Müslüman Uygur öğrenci Urumçi Üniversitesinde dersleri bir hafta süre ile boykot ederek sokaklarda gösteri yapmış, bu eylemler Çin'in diğer büyük şehirlerindeki Uygur öğrencilerin de desteğiyle Çin'in geneline yayılmıştır. Uygur öğrenciler bu eylemlerde yönetimden Doğu Türkistan'daki nükleer denemelerin durdurulması, Çinli göçmen akınına son verilmesi, seçme ve seçilme hakkının adil bir şekilde uygulanması, Doğu Türkistanlı Müslüman Uygurların dini ve millî haklarının iade edilmesi gibi bir takım yasal taleplerde bulunmuşlardır. Ancak Çin yönetimi bu gelişmelerden çok kısa bir süre sonra eylemlere katılan öğrencilere yönelik gizli tutuklamalara başlamış, ayrıca çoğu öğrenci de okulsuz, diplomasız ve işsiz bırakılmıştır.

Yine buna benzer bir öğrenci olayı da 1989 yılında yaşanmıştır. Tüm dünyanın gözü önünde Çin, Tiananmen Meydanı'nda gençlerin yaptığı gösteriyi tanklarla sona erdirmiş ve yüzlerce göstericiyi öldürmüştür.² Bu eylemler sadece bu ikişyle sınırlı değildir. 1980-1990 yılları arasında onlarca gösteri ve ayaklanma olayı meydana gelmiştir. 1980'de Kaşgar'da gerçekleşen yönetime karşı ayaklanma bunlardan biridir. Yine Kaşgar'da 1981 yılında Uygur bir işçinin bir Çinli tarafından öldürülmesi sonucu geniş çaplı Çin karşıtı eylemler meydana gelmiş; eylemlerde iki kişi ölmüş, birçok kişi de yaralanmıştır. Bu yıllar arasında yapılan eylemlerde ortak nokta Çin'in etnik ayrımcılık ve dinsel baskı uygulamalarıdır. Bu bağlamda 19 Mayıs 1989'da Urumçi'de Müslüman cami minareleri ve süslemelerini cinsellikle ilintili olarak açıkla-

1 5 Temmuz olaylarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Erkin Emet, 5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan, Ankara, Grafiker, 2006.

2 Ahmet Türköz, Doğu Türkistan'da İnsan Hakları, İstanbul, yayımlanmamış doktora tezi, 1998, s. 72

yan “Seks alışkanlıkları” isimli kitabın Çin’de yayınlanması üzerine, Müslümanlar tarafından bunun İslamiyet’e ciddi bir saygısızlık olarak görülmesi ve sonuçta kalabalık bir kitle tarafından protesto eylemlerinin gerçekleşmesi çarpıcı bir örnektir.³ Yine cami kapatmalar gibi inanç özgürlüğüne karşı hareketler de protesto gerekçelerinin başında gelmektedir.

Doğu Türkistan’da devam eden bu planlı imha operasyonları, özellikle 1998 yılından itibaren hız kazanmıştır. 1998 yılında Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin, “bölücülere” karşı yürütülecek olan temizleme harekâtının güçlendirilmesi talimatını vermiştir. Bu talimata göre temizleme harekâtı Uygurların yoğun olarak yaşadığı bir bölge olan Hoten’den başlamıştır. Hoten vilayetinde işkence ile öldürülen bir kişinin cenazesini almak isteyenlerin bu isteği reddedilince halk galeyana gelmiştir. Bunun üzerine bölgede sıkıyönetim ilan edilerek bine yakın kişi gözaltına alınmıştır. Hoten vilayeti Komünist Partisi Genel Sekreteri Vang Jing Çi, yapılan bu uygulamaları bir başarı gibi sunarak “*bu yıl içinde çok sayıda dinci ve bölücü öldürülmüştür*” açıklamasında bulunmuştur.

Çin yönetiminin 1949’dan bu yana gerçekleştirdiği bu olayların çoğu bizzat Çin anayasasına ve yasalarına aykırıdır. Buna rağmen Çin yönetimi, yaşananları her defasında basit birer bölücülük ve terör sorununa indirgemektedir. 11 Eylül’den sonra ise Çin yönetiminin dünya tarafından Müslümanların “öcü” ilan edilmelerini fırsat bilinen, Doğu Türkistanlı Müslümanları dünya kamuoyuna aşırı dinci, radikal İslamcı, El Kaide unsurları gibi tanıtmaya ise başta ABD ve Batılı güçler ses çıkarmamaktadır. Böylelikle Çin yönetimi uluslararası meşruiyetini sağladığı düşüncesiyle insan hakkı ihlalleri ve katliamlarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Çin yönetimi 11 Eylül saldırılarından sonra bu saldırıları fırsat bilerek, kendisini Doğu Türkis-

tan sorunundan dolayı sıkıştıran ABD yönetimine “*Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde, Tibet ve Tayvan’da ayrılıkçılara karşı Pekin yönetiminin mücadelesinin de ABD tarafından anlaşılması ve desteklenmesini istiyoruz.*” diyerek bir anlamda “ben senin ihlallerini görmeyeceğim sen de benimkini görme” mesajını iletmiştir. Bu yönüyle baktığımızda Uluslararası arenada Doğu Türkistan sorunu büyük güçlerin bir şantaj aracı haline getirilmeye çalışılmaktadır diyebiliriz. 11 Eylül’den sonra Uygur bölgesindeki yasaklama ve engellemelerini uluslararası terörizm karşı yaptığını iddia eden Çin yönetimi, 11 Eylül saldırılarını takip eden dönemde, din üstünden Uygurlara uygulanan baskıları daha da artmıştır. Bu dönemde Ramazan ayı boyunca camiler kapatılmıştır. İmamlara büyük baskı yapılmıştır.⁴ 11 Eylül olayları sonrasında ifade edilen terörizm kavramı Uygur sorununa yeni bir boyut kazandırmıştır. ÇHC, sorunu uluslararası kamuoyuna bir küresel terörizm sorunu olarak göstermeye çalışmıştır. ÇHC Devlet Konseyi tarafından 21 Ocak 2002 tarihinde hazırlanan “Doğu Türkistan; Terörist Grupların yaptıkları Yanlarına Kar Kalmayacak” isimli raporda 1990 yılından beri 200 olay meydana geldiği, bu olaylarda 162 ölüm, 440 yaralanmanın olduğu belirtilmiştir. Raporda dikkat çeken en önemli nokta “İslami terörist” saldırı olarak nitelendirilen eylemlerin en yakın tarihteki olanlarının Nisan 1998 ve Şubat 2001 tarihinde yaşanan olaylarla ilgili olmasıdır.⁵ Yani bu olaylar 11 Eylül’den önce meydana gelmiştir. Daha bunun gibi birçok örnek Çin Yönetiminin gösteri ve toplanma hakkının önüne geçmek için yasal olmayan yöntemlere başvurduğunu ve gösterilere müdahale biçimleriyle gözaltına alınanlara muamele ve tutuklananların yargılanma biçimlerinin insan haklarına aykırı olduğunu çok bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

4 R. Kutay Karaca, “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, Akademik Bakış, C.I, No: 1, Kış 2007, s. 236.
5 A.e., s. 236.

3 A.g.t.s. 72.

Örgütlenme, Basın ve İfade Özgürlüğü

Çin'de Sivil Toplum Yapılanması ve Sorunlar

Çin anayasası, temel insan hak ve özgürlüklerine bir bölüm ayırmış ve bireylerin haklarını bu bölümde tanımlamıştır.¹ Çin anayasasına göre dernek kurma hakkı da teminat altına alınmıştır. Ancak anayasanın diğer hükümleri gibi bu hükmü de kanunlarla ve uygulamayla nerdeyse hakkın kendisini tamamen ortadan kaldıracak derecede kısıtlanmaktadır. Bu konu, Çinlilerin de en yoğun baskı gördükleri esas sorun alanlarından birini teşkil etmektedir. Sosyalist sisteme dayanan Çin, topluluk haklarını bireysel hakların üstünde tutup esasen devletin varlığını koruma adına hareket ettiğinden, komünist anlayışla ters düşen bir örgütlenmeyi hangi alanda olursa olsun devletin varlığına ve komünist rejime tehdit olarak algılamakta ve bu tür teşebbüsleri şedit bir şekilde bastırmaktadır. Doğu Türkistanlılar için ise durum daha da vahimdir.

Millî Bölgesel Otonomi Kanunu 31 Mayıs 1984 tarihinde kabul ve ilan edilip 1 Ekim 1984 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Genel karakter olarak kanun, ülkenin birlik ve beraberliğinin sağlanması düşüncesi ile oluşturulmuş; bu kanunun uygulanmasında sosyalizm, Çin Komünist Partisi'nin liderliği, halkın demokratik diktatoryası ve Marksizm-Leninizm Mao Zedong ideolojisine bağlılık ve ilkelerinin esas alınması kararlaştırılmıştır. Millî Bölgesel Otonomi Kanunu, tıpkı anayasa gibi Çin Komünist Partisi'nin uygulama deneti-

mine bağlıdır. Temelinde yatan düşünce nedeniyle, ne kadar hak ve özgürlük tanınmış olursa olsun, Çin Komünist Partisi'nin sahip olduğu düşüncenin dışında hiçbir düşüncenin ifade edilmesine ve örgütlenme özgürlüğüne hak tanımamaktadır.

Çin'de bütün kuruluş ve mekanizmalara yetki veren, amaçları belirleyen ve gerçekleşmesini denetleyen Çin Komünist Partisi'dir. Son yıllarda Çin'e yönelik özellikle uluslararası insan hakları örgütlerinin zor şartlarda gerçekleştirdiği rapor çalışmaları ve ABD'nin Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan yıllık raporlarında Çin'deki insan hakları ihlallerine geniş yer vermesi, Çin'i bazı değişiklikler yapmaya itmiştir. BM bünyesinde ve uluslararası arenada bu uygulamalar sebebiyle çokça başı ağrıyan Çin yönetimi, zamanla bazı göstermelik tedbirler almıştır. Mesela 1991'den itibaren insan hakları kavramının kullanımını, akademik araştırmalar ve tartışmalar şeklinde sınırlı olarak teşvik etmiştir. 1993'te hükümet, "hükümet dışı kuruluş olarak" Çin İnsan Hakları Araştırmaları Derneği'ni kurmuştur. Derneğin çabaları, daha çok Çin'in yurt dışındaki imajını düzeltmek ve Çin'in insan hakları durumuna ilişkin eleştirileri cevaplamak üzerinde yoğunlaşmıştır. Çin'in uyguladığı baskı ve tehdit politikaları karşısında doğal olarak Çin'de örgütlenme özgürlüğünden bahsetmek şaşırtıcı olacaktır. Ancak Doğu Türkistan'da yaşananlarla ilgili Çin'in içerisinde ve uluslararası topluluğa neden ses çıkarılmadığını izah etme adına, Çin'de örgütlenme ile ilgili mevcut yasal durumu da izah etmekte fayda bulunmaktadır. Çin, bütün sosyal organizasyonların devletin tekelinde olduğu bir ülkedir.

Çin'de STK'ların kurulması, daha başvuru

¹ http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Constitution/2007-11/15/content_1372964.htm.

aşamasından itibaren çok sıkı bir sürece tabidir. Bütün sivil organizasyonlarla ilgili çalışmalar, Sivil İşler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bir STK'nın Çin'de faaliyet gerçekleştirebilmesi de yine Sosyal İşler Bakanlığı tarafından sürdürülen uzun süreli ve detaylı incelemeler sonunda oldukça zor çıkan -genelde de çıkmayan- izinlerle mümkündür. Bir sivil kuruluşun Çin'de Doğu Türkistan ile ilgili çalışma yapması ise, konusu insani yardım dahi olsa mümkün olamamaktadır.

Çin'de bir sivil toplum kuruluşunun kurulabilmesi için, ancak tanımlanmış hukuki prosedüre uygun şu üç kategoride yapılanma mümkündür: Vakıflar (*foundations*), sosyal organizasyonlar (*social organizations*) ve kâr amacı gütmeyen sivil kurumlar (*civil non-profit institutions*). Bu kuruluşlar doğrudan Çin yönetimine bağlı olmasa da ulusal mevzuat gereği sürekli devlet kuruluşları ve gözetim mekanizmalarının denetimi ve etkisi altındadır. Yasalara göre bir sivil toplum örgütünün tes-cili için bu kurum öncelikle kendisine sponsor olacak bir bakanlık bulmalıdır. Bu da Çin'de oldukça zordur. Zira bakanlıklar potansiyel olarak tartışmalı bir örgüt ile ilişkili olmak istemeyecektir. Sivil İşler Bakanlığı tarafından başvurusu reddedilen/kaydedilmeyen bir kuruluşun herhangi bir itiraz hakkı yoktur. Ayrıca Çin'de sivil organizasyonlar sadece Çin vatandaşları ve tüzel kişiler tarafından kurulabilir. Ancak Çin'in bu sınırlamayı gözden geçirdiğine ve bu konudaki kısıtlamaları kaldırarak bir süreç içerisinde olduğuna dair bilgiler de mevcuttur. Bütün sivil çalışmalar, yargı yetkisini haiz sivil işlerle ilgili devlet kurumları tarafından denetime tabidir.²

Son zamanlarda bazı uluslararası sivil toplum kuruluşları, ticaret ve sanayi dernekleri, vakıflar ve eğitim kurumları Çin'e karşı ilgi göstermektedirler. Tanınmış birçok uluslararası sivil toplum kuruluşu şu anda Çin'de faaliyet göstermektedir. *In-*

ternational Youth Foundation, Save the Children, Red Cross, Salvation Army, Wildlife Conservation Society, Greenpeace, AIDS Foundation, Habitat for Humanity, Christian Action, Islamic Relief World Bank, IMF, Marco Polo Society bunların başında gelmektedir.

Özellikle farklı dinî kesimlerin, hassaten Müslümanların dinî içerikli örgütlenme taleplerinde çok daha keskin yasaklar ve ciddi baskılar söz konusu olmaktadır. BM sözleşmelerinde geçen çoğu temel hakları anayasasında tanımlayan Çin, özellikle 11 Eylül'den sonra kendisine "terörle mücadele" konsepti ile yeni bahaneler de üretmiştir. Terörizme karşı dünya çapındaki kampanya, Doğu Türkistan'da daha da zalim bir rejim uygulamak için çok güçlü bir bahane sağlamıştır. Diğer Çin vatandaşları genişleyen bir din özgürlüğüne sahip olurken Uygurlar, tıpkı Tibetliler gibi, dinlerinin kendilerini kontrol altında tutma aracı olarak kullanılması ile karşı karşıya kalmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin Asya yöneticisi Brad Adams, Çin'deki İnsan Hakları Kuruluşu ve İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin açıkladıkları bir rapor hakkında, Çin hükümetinin ayrılıkçılık ve terörizm karşıtı uygulamalar adı altında Çin'deki Müslüman Uygurlara yönelik dine karşı ezici bir baskı politikası yürütmekte olduğunu açıklamıştır. Sincan'da Uygurlara Uygulanan Dine Yönelik Baskı başlığını taşıyan 114 sayfalık rapor, daha önceleri gizli tutulan parti ve hükümet dokümanları ile yerel mevzuat, resmi gazete haberleri ve Sincan'da yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Rapor, Sincan'da Uygurların dinî özgürlüklerini ve bunun bir uzantısı olarak örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüklerini ellerinden alan kanun, yönetmelik ve politikalarla örülü karmaşık yapıyı gün yüzüne çıkarmaktadır. Çin'deki politikalar ve yasalar, dinî faaliyet ve düşüncelere okul ve evlerde dahi izin vermemektedir. Resmi bir belge, "Ebeveynler ve yasal vasiler, küçüklerin dinî faaliyetlere katılmalarına izin veremezler." diyecek kadar ileri gidebilmektedir.

2 <http://www.doguturkistansempozyumu.com/dogu-turkistan-kitabi-tr-eng.pdf>, s.193-209

Uygulanan dinî kontroller; örgütlü dinî faaliyetlere, ibadet edenlere, okullara, kültürel kurumlara, yayınevlerine ve hatta Uygurların şahsi görünüm ve davranışlarına müdahale etmeye kadar varabilmektedir. Devlet otoriteleri, imamları siyasi açıdan düzenli olarak denetlemekte ve “özeleştir” oturumları yapmalarını şart koşmaktadır. Camiler üzerinde denetleme uygulanmakta, okullardan dindar öğretmenler ve öğrenciler ihraç edilmekte, yazarlar ve şairler siyasi açıdan kontrol edilmekte ve Pekin’in uygulamalarına karşı herhangi bir hoşnutsuzluk, ayrılıkçılıkla eş tutulmaktadır ki, Çin kanunlarına göre bu, ölüm cezasıyla bile cezalandırılabilir bir devlet güvenlik suçudur. Söz konusu raporla zalimane uygulamaların “devlet sırrı” olarak geçtiği bazı belgeler ilk defa kamuya açıklanmıştır. Adams, “*Bu belgeler aşırı derecede hassas görüldüğü için yalnızca parti ve hükümet içi dolaşıma açık tutulmuş.*” ifadesini kullanmış ve şöyle devam etmiştir:

“*Bunlar, Uygurları hedef hâline getirmek için yasal bir zemin oluşturmak ve onların bir araya gelip toplantı yapma, karşılaştıkları sorunlar hakkında konuşma veya bağımsız bir şekilde kültürel kimliklerini ifade etme konularında korku yaratmak için keyfi bir şekilde kullanılmış.*”

Söz konusu raporda ayrıca şu ifadeler yer almaktadır: “*Sincan’da dini denetim altına alan bir belge, resmi otoritelerin dinî özgürlüğü hemen her bağlamda reddetmesine imkân verecek, ucu açık ‘suçlar’ içeriyor. Bu suçların örnekleri arasında şunlar yer alıyor: Dini kullanarak ‘toplum düzenine zararlı olabilecek diğer faaliyetleri yürütmek’ veya ‘toplumda ayrılıkçı ve gerici unsurları beslemek’. Haber ve makaleler de dâhil olmak üzere, İslam diniyle ilgili araştırmalar ve değerlendirmelerle alakalı olarak yapılacak yayınlar, dine yönelik Marksist bakış açısına sahip olmak zorundadır ve mihenk taşı olarak partinin ve hükümetin dinî politika ve kurallarını kullanmalıdır.*”

Çin’deki ve uluslararası İnsan Hakları Kuruluşları, uluslararası topluluğa, bu düzenlemeleri

feshetmesi ve Uygurlara karşı uyguladığı ayrımcı politika ve uygulamalardan vazgeçmesi için Çin’e baskı yapma çağrısında bulunmuştur. Örgütler ayrıca, Çin’in tüm ayrılıkçıların suçlu ve uluslararası terör şebekeleriyle bağlantılı olduğu yolundaki iddialarına karşı çıkılmasının önemini vurgulamıştır.

Adams, “*Hiçbir ülke, Çin hükümetinin terörizmle, ayrılıkçı hareketlerle veya başka suç eylemleriyle ilgili olduğunu iddia ettiği hiçbir Uygur’u Çin’e iade etmemelidir. Çin’in sabıkasına bakıldığında, bu insanların Çin’e iade edildikleri takdirde işkenceye ve hatta ölüm cezasına uğramasından korkmak için ciddi gerekçeler mevcut.*” demiştir.

Örgütlenme Hakkına Dair İhlaller

1911-1949 Doğu Türkistan Cumhuriyetleri Dönemi’nin ardından; bölgenin 1955’te Çin’e bağlı otonom bir bölge ilan edilmesinden bugüne Çin yönetimi, diğer alanlarda olduğu gibi ayrı bir halk olarak Doğu Türkistanlıların örgütlenme iradelerini hiçe saymakta ve bu iradelerini ifade edebilecekleri gösteri ve toplanma hakkı, basın ve ifade özgürlüğü gibi en temel haklar noktasında ciddi insan hakkı ihlalleri işlemektedir. Çin’in bu yöndeki resmi politikası, Uygurların “Çinli” ve Doğu Türkistan’ın da “Çin toprağı” olduğu yönünde gelişmiş; bu politikaya bağlı olarak Çin, Doğu Türkistan’daki bütün örgütlenme girişimlerini büyük bir baskıyla ve birçok insan hakları ihlaliyle ortadan kaldırmıştır.³ Ancak uygulanan bu politikanın Doğu Türkistan gerçeğini yok edemediğini ve sorunu çözmediğini tam tersine sorunun gitgide büyüdüğünü söylemek yanlış olmaz.

Bu yasaklamalar Doğu Türkistan halkını çoğu zaman gizli ve bazen de silahlı teşkilatlanmalara itmiş ancak, altyapısı zayıf ve uluslararası destekten mahrum olan bu örgütlenmeler feci şekilde bastı-

³ Ahsen Utku, Doğu Türkistan İpek Yolu’nun mahzun ülkesi, İstanbul, İlike, 2006, s. 41.

rılmış, bunların lider kadroları hiçbir yargılamaya tabi tutulmadan idam edilmişlerdir. 1967 ve 1968 yıllarında 300'den fazla Müslüman Uygur tutuklanarak kurşuna dizilmiştir. 1969'da ise Ahunoğlu (Ahunov) Mecit liderliğindeki teşkilat da henüz ayaklanmadan Çin Güvenlik Güçleri tarafından kanlı bir şekilde ortadan kaldırılmıştır. 1970 yılında ise Eyalet Hükümet Başkan Yardımcısı Eminoğlu'nun (Eminov) da içinde bulunduğu gizli bir siyasi teşkilatın 23 binden fazla üyesi ayaklanma arifesinde tutuklanmış, başta Eminoğlu olmak üzere çoğu tutuklu işkence edilerek idam edilmiş, geri kalanlar ise çalışma kamplarına sürülmüştür.⁴

Doğu Türkistan'da yaşanan olaylar bunlarla sınırlı kalmamıştır. Dönem dönem Çin'in uyguladığı baskılar Uygurların tepkilerinin yükselmesine ve bu baskılara karşı reaksiyon göstermelerine neden olmuştur. Ancak tıpkı önceki müdahalelerde olduğu gibi bunlar da sistematik bir şekilde bastırılmıştır.⁵ 2001 sonrası gelişen süreçte ise 11 Eylül saldırıları, Çin Yönetimi'nin Doğu Türkistan'daki uyguladığı politikayı "küresel terörizm ve radikal İslam ile mücadele" adı altında dünya kamuoyunun gözünde meşrulaştırmasına ve böylelikle yaşanan sorunu insan hakları sorunu olmaktan çıkarıp terör sorununa indirgemesine zemin hazırlamıştır.⁶ Bu söylediğimizi teyit edecek bir veriye Uluslararası Af Örgütü'nün Mart 2002'de yayınladığı bir raporda rastlamaktayız. Rapora göre, 11 Eylül 2001'den sonraki altı ay içerisinde Doğu Türkistan'da binlerce kişi "küresel İslami terörizmle" ilişkili oldukları gerekçesiyle gözaltına alınmış ve önemli bir kısmı da mahkûm edilmiştir.⁷

Yukarıda bahsi geçen olaylarda da görüleceği üzere Çin yönetimi Doğu Türkistan'daki bütün örgütlenmeleri, bölücü ve aşırı dinci yaftalarıyla terö-

rist ve illegal örgütlenmeler olarak tarif etmektedir. Doğu Türkistan'daki Uygurların örgütlenme girişimleri, Çin için bir tehdit olarak algılanmakta ve üzerine gidilmektedir. Çin her türden muhalefet ve örgütlenme girişimini "ayrılıkçılık propagandası yapmak" bahanesiyle "ayrılıkçılara karşı savaş" adı altında bastırmaktadır.⁸

Aslında örgütlenme sorunu sadece Doğu Türkistanlıların sorunu değil, Çin'deki diğer halkların ve yurttaşların da sorunudur. Çin'de Komünist Parti haricinde 8 tane daha parti vardır. Ancak bu partilerin hiçbiri muhalefet partisi değildir. Bunlar bir bakıma devlet partisi işlevi görürler. Bugün Çin'de her düzeydeki halk meclislerinin daimi komiteleri, halk siyasi danışma konferansı komiteleri, hükümet organlarıyla ekonomi, kültür, eğitim, teknoloji yönetimlerinde söz konusu partilerin üyeleri yöneticilik yapmaktadır. Örneğin, sekiz demokratik partinin başkanları, Çin Ulusal Halk Meclisi Daimi Komitesi ve Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı Ulusal Komitesi'nde başkan yardımcılığı görevlerini üstlenmektedirler.⁹ Bundan yola çıkarak Çin'de gerçek bir muhalefet görevi üstlenecek yasal bir parti bulunmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Buna ek olarak Çin'deki seçim sisteminin de halk iradesini yansıtmaması bakımından sorunlu olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Doğu Türkistan'da yaşayanların anlattıkları gibi, aday olduklarını sonradan öğrenip oy pusulalarının dağıtılıp da kullanılmadığı ve seçilenlerin önceden belli olduğu seçim örneği Çin'deki seçmen hürriyetinin ve siyasal katılımın boyutunu göstermesi bakımından oldukça çarpıcı bir örnektir.¹⁰

Çin içerisinde Doğu Türkistanlıların haklarını savunacak yasal bağımsız örgütlenmelere çeşitli bahanelerle müsaade edilmemektedir. Doğu

8 Dr. Ekrem Hicazi, "Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Doğu Türkistan-Çin Tezleri ve Politikalarına Yönelik Eleştirel Bir Araştırma", Hür Doğu Türkistan Sempozyumu, C.I, No: 1, Mart 2010, s. 55-56.

9 <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter2/chapter20402.htm>

10 Ahmet Türköz, Doğu Türkistan'da İnsan Hakları, İstanbul, yayımlanmamış doktora tezi, 1998, s. 64.

4 A.g.e. 46.

5 A.g.e.47-48.

6 <http://www.abhaber.com/haber.php?id=3794>

7 Ahsen Utku, a.g.e., s. 64.

Türkistan'da yaşayan Uygurlar, Çin'e çalışan ve bizzat kendi soylarından olan ajanlar yüzünden rahat konuşamamaktadırlar.¹¹ Hatta bu öyle bir hal almıştır ki örneğin Türkiye'ye gelen Doğu Türkistanlı aileler ve öğrenciler bu korkuyu o kadar çok yaşamışlardır ki Türk vatandaşlarıyla dahi "ajan olabilir" endişesiyle yahut Çin'deki ailesinin zarar görmesinden korktuğu için rahat konuşamamaktadırlar.

Yurtdışında, Doğu Türkistan Sürgün Hükümeti, Dünya Uygur Kongresi gibi örgütlenmeler mevcuttur. Ayrıca Türkiye'de Doğu Türkistanlıların kurmuş oldukları birçok vakıf ve dernekler de bulunmaktadır. Ancak bunlar yıkıcı, bölücü ve radikal olmakla suçlanıp Çin Hükümeti tarafından buldukları ülkelere baskı aracı olarak kullanılmaktadır.¹² Özellikle son yaşanan 5 Temmuz olayları bu baskının niteliğini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.¹³

Çin'in içinde ise var olan örgütlerin hepsi Çin tarafından terörist örgütler listesine alınmıştır. Bu örgütlerin bazıları, silahlı saldırılarını sivillere karşı gerçekleştirmektedir. Bu saldırıların Çinlilerin yaptığı yargısız infazların hemen ardından gelmesi, gerilimin ve terörün Çin politikalarının bir yansıması olduğu sonucunu doğurmaktadır. Örneğin Şubat 1997'de Ramazan Bayramı sırasında İli'de polis, bir kadın grubuna saldırmış, buna karşı yapılan protesto eylemlerinde ise en az 10 gösterici öldürülmüştür. Bunun ardından 24 Nisan'da yine İli'de polis, Şubat ayındaki eylemlere katılmaktan aranan kişileri taşıyan bir otobüsü saran kalabalığa ateş açmış ve iki protestocuyu öldürmüştür. Buna tepki olarak Doğu Türkistanlı örgütler 25 Şubat'ta Urumçi'deki otobüslerde 3 bombalı eylem gerçekleştirmiş, bu saldırılarda 9 kişi ölmüştür. Bölgede-

ki grupların radikalleşmesinin nedeni Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı politikalarıdır.¹⁴

11 Eylül'den sonra ise özellikle İslami örgütlere yönelik baskılar artmıştır. 2002 yılında ABD tarafından ETIM (Doğu Türkistan İslami Hareketi)'in terörist örgüt olarak listeye alınması sonrasında ÇHC'nin baskıları daha da artmıştır. 11 Eylül sonrasında ilk altı ayında yaklaşık 3.000 kişi tutuklanmış, birçok insan uzun süreli hapis cezasına çarptırılmış ve idam edilmiştir.¹⁵ Çin Hükümeti 15 Aralık 2003'te Doğu Türkistanlı 4 örgütü terörizmle suçlamıştır. Bunlar; Doğu Türkistan İslami Hareketi-ETIM, Uluslararası Gençlik Konferansı-WUYC, Münih-Almanya, Doğu Türkistan Medya Merkezi-ETIC, Münih-Almanya ve Doğu Türkistan'ın Kurtuluşu Örgütü-ETLO'dur. Ancak Uluslararası Af Örgütü yayınladığı bir raporda özellikle WUYC ve ETIC'in barışçı yöntemler izleyen iki siyasi grup olduğunu belirtiyor.¹⁶

Çin Hükümeti 11 Eylül saldırılarından sonra yeni gelişen dünya konjonktürü için yasal zemini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Böylelikle yeni değişikliklerin Çin Hükümeti'nin terörizme karşı savaşında "daha fazla yasal çerçeve sağlayacağı" beklenmekteydi.¹⁷ Bu yasal çerçeve Doğu Türkistan halkının günlük yaşamındaki serbestisini dahi tehdit etmektedir. Çin'in bundan gayesi ise herhangi bir örgütlenme girişimini anında bastırmaktır.

Basın ve İfade Özgürlüğü

Çin'deki basın özgürlüğü özellikle son yaşanan Google'in kısıtlanması hadisesiyle uluslararası kamuoyunun tepkisine neden olmuştur.¹⁸ Çin'de medyaya ve daha özelde internette bilgi erişimine yönelik kısıtlamalar çok uzun zamandan beri

11 <http://www.showhaber.com/cin-isvecte-hapse-atilan-uygurun-ajanlik-iddialarini-yalanladi-266520.htm>

12 <http://www.yayrintidergisi.com/arastirma/eski-dusmanin-esaret-altindaki-anavatan-dogu-turkistan.html>

13 <http://www.opendemocracy.net/article/china-turkey-and-xinjiang-a-frayed-relationship>

14 A.e, s. 183.

15 Karaca, a.g.e., s. 237.

16 Hicazi, ay, s. 73.

17 Hicazi, ay, s. 74.

18 <http://www.ntvmsnbc.com/id/25074231/>

sürmektedir. Çin'de basın durumu hususunda MAZLUMDER'in yayınladığı 2005 Dünya İnsan Hakları Raporunda şu bilgilere yer verilmektedir:

*“İnsan Hakları İzleme Örgütü HRW ve Çin'de İnsan Hakları (HRİCHİNA) gibi uluslararası ve yerel insan hakları örgütlerinin sitelerinin yanı sıra, BBC gibi haber sitelerine ve Wikipedia gibi genel amaçlı ansiklopedilerin sitelerine de Çin içinden kullanıcılar erişemiyor. Falun Gong hareketi, Tibet ve Uygur kaynaklı siteler de Çin'deki kullanıcıların ulaşamadığı siteler arasında bulunuyor. İçerikten dolayı hedef alınan siteler dışında, birçok kullanıcının bilgiye erişimde başlangıç noktası olan arama motorları da kontrol altında tutuluyor.”*¹⁹

Çin'in basın ve ifade özgürlüğü konusundaki eksiklikleri 1997 yılında yayınlanan İnsan Hakları İzleme Komitesinin Raporunda “Çin Hükümeti, ifade özgürlüğü üzerindeki kontrolleri sıkılaştırarak siyasi ve dini muhaliflere zulmederek, sosyo-ekonomik değişimin siyasi sistemi çözmesini önleyecek çabalarını hızlandırmıştır.” ifadesine yer verilmiştir.²⁰

Basın özgürlüğü sorunu Çin'de eskiden beri var olan bir sorundur. Bu sorunun Doğu Türkistan'daki yansıması ise daha çarpıcıdır. Doğu Türkistan'da medya, tamamıyla Çin hükümetinin denetimi altındadır. Bu yüzden Uygurlar ifade özgürlüğünden mahrumdurlar. Çünkü bu bölgede yayınlanan gazete ve dergiler tamamen Çin resmi politikasını destekleyen görüşlere yer vermektedir. Bu yayınlarda eleştirel görüşlere rastlamak imkânsızdır.

Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurların kendi dillerinde yaklaşık 100 süreli yayını bulunmaktadır. Ülke genelinde dağıtılan günlük “Sincan Gazetesi” Uygurca, Kazakça ve Çince yayınlanmaktadır. Ülke genelinde yayınlanan “Asya Kindiği”, “Urumçi Akşam Gazetesi” gibi gazetelerin yanı sıra her vilayetin günlük yayınladıkları gazeteler bulunmaktadır. Doğu Türkistan'da yayınlanan önemli dergi-

ler arasında 3 aylık edebi ve ilmi bir dergi “Bulak (Kaynak)”, 1950'den beri yayınlanmakta olan aylık “Tarım” dergisi, 2 aylık “Sincan Medeniyeti” edebi dergisi, Sincan Üniversitesi tarafından yayınlanan 3 aylık “Sincan Üniversitesi” ilmi dergisi, Çin politikasına daha çok ağırlık veren “Sincan Tezkireciliği” başlıklı tarih dergisi gibi yayımlar bulunmaktadır.

19 Mazlumder 2005 Dünya Raporu

20 Türköz, A.g.e., s. 175.

Zorunlu Göç ve Doğu Türkistanlı Mülteciler

Çin rejiminin sorunlu uygulamalarından biri de zorunlu göç politikasıdır. Çin hükümeti Doğu Türkistan'ın demografik yapısını değiştirme politikası çerçevesinde Uygurları Çin'in diğer bölgelerine zorla göçe tabi tutmaktadır. Özellikle evlilik ve çalışma çağındaki Uygurlara yönelik bu zorunlu göçlerle insanlar Çin'in batısı ve güneyindeki çalışma bölgelerine gönderilmektedir. Çin hükümeti aynı şekilde Doğu Türkistanlı genç kızları da Çin'in içlerine göçe zorlamakta ve aileleri bu kızların çoğundan bir daha haber alamamaktadır. Binlerce Uygur genç kızın çalışmak üzere Çin'in iç bölgelerine gönderilmeleri ve son olarak Guangzhou'daki bir oyuncak fabrikasında tacize uğramaları, onları korumaya çalışan ve olan biteni protesto eden Uygur gençlerinden ikisinin öldürülmesi, yüzlencesinin yaralanması, buna karşılık Çin polisinin suçluları örtbas etmesi gerilimleri tetiklemiş ve çatışmalara ivme kazandırmıştır.

Kesin bir rakam verilememekle birlikte tahmini olarak Doğu Türkistan'dan göç etmiş kişi sayısının yaklaşık olarak iki milyon 700 bin olduğu tahmin edilmektedir. Özbekistan'da 1 milyon 500 bin, Kazakistan'da 700 bin, Kırgızistan'da 400 bin, Suudi Arabistan'da 40 bin, Türkiye'de 30 bin, Avrupa'da 7 bin, Amerika'da bin 500, Avustralya bin 500, Kanada'da bin, diğer ülkelerde 20 bin civarında mülteci olduğu tahmin edilmektedir. Örneğin sadece 1962 yılında Çin'e karşı gerçekleşen ayaklanmalar sonucunda Batı Türkistan'a göç eden Doğu Türkistanlıların sayısı 50.000'i geçmektedir. Sürgündeki Uygurların sayısı hakkında kesin rakamlar verilememesinin sebeplerinden biri de Rusya ve Türk Cumhuriyetlere göç etmiş olan Uygurların korkudan kimliklerini saklıyor

olmalarıdır.¹ Doğu Türkistanlı Uygurların aslında dünyanın en büyük mülteci topluluklarından biri olduğu dünya kamuoyu tarafından pek bilinmemektedir. Doğu Türkistan'daki mültecilik meselesi, büyük oranda 1949 yılından sonra yapılan büyük göçlerle başlamıştır. Göçler, 1950'li yıllar boyunca devam etmiş; 1958, 1959 ve 1961 yıllarında farklı sayılardaki Doğu Türkistanlı Uygur; Tibet, Afganistan ve Türkiye'ye göç etmiştir. Göçler, 1980'li yıllar boyunca da devam etmiştir.

Uygurların İltica Etmelerinin Nedenleri

Uygurların göç etmelerinin temel nedeni Çin'in uyguladığı katlanılmaz zulüm politikalarıdır. Bunun yanında Çin'in Uygurları –özellikle gençleri ve kadınları– Çin'in iç bölgelerine zorunlu olarak göç ettirme uygulaması da vardır. Tüm bunları birkaç madde ile özetleyecek olursak Uygurların Doğu Türkistan'dan göç etme nedenleri şunlardır:

- Doğu Türkistanlı Müslümanlar İslam'a yönelik baskılardan bunalıp, bu baskı ortamından kurtulmak istemektedirler. Dinlerini yaşamalarına imkân sağlayacak yeni yerler arayışı içindedirler.

- Çin'in dayattığı uygulamalara direnenler Çin makamlarının takiplerinden kurtulmak için yurtdışına çıkmaktadırlar. İşlenen ihlallere direnen Doğu Türkistanlılar Çin tarafından takiplere ve tazilere maruz kalmaktadırlar.

- Çocuklarını din karşıtı eğitim veren Çin okullarına göndermek istemeyen ve eğitim siste-

¹ <http://www.tumgazeteler.com/?a=5343340>

minde planlı ayrımcılığa maruz kalan Uygurlar, eğitim için topraklarını terk etmenin yollarını aramaktadırlar.

- Çin'in Doğu Türkistan'da yaptığı nükleer denemeler de Uygurları göç etmekte zorunda bırakan nedenlerden biridir. İlk olarak 16 Ekim 1964 tarihinde başlatılan nükleer denemelerin olumsuz etkileri yüzünden bölge insanı ölümcül hastalıklara yakalanmış, 20 bin özürlü çocuk dünyaya gelmiştir. Nükleer denemeler nedeniyle ölenlerin sayısının 210 bini bulunduğu bilinmektedir. Binlerce insan ise ya sakat kalmış ya da kanser gibi hastalıklara yakalanmıştır.

- Çin 1964'den günümüze kadar Doğu Türkistan topraklarında elliye yakın atom ve hidrojen bombası patlatmıştır. İşveçli uzmanlar, 1984 yılında yapılan yeraltı nükleer denemesinde kullanılan bombanın Richter ölçeğiyle 6,8 şiddetinde yer sarsıntısına sebebiyet verdiğini tespit etmişlerdir.²

- Uygurlar arasında işsizlik büyük oranda artmıştır. Bu sebeple Doğu Türkistan'da çalışamayan Uygurlar yurtdışına çıkmak zorunda kalmıştır.

- Doğu Türkistanlılar Çinlilere kıyasla ücret, iş ve eğitim alanında ikinci sınıf muamelesi görmektedir.

- İnsan hakları alanında mücadele veren tüm Uygurların Çin tarafından hedef alınması da Uygurların ülke dışına çıkma sebeplerinden biridir.

- Uygur gençlerinin Doğu Türkistan toplumuna yardımcı olacak çalışmalara rağbeti artmıştır. Bu nedenle eğitim ve yetişme amacıyla Mısır, Türkiye gibi ülkelere gitmek zorunda kalmışlardır.

- Çin hükümeti "Büyük Kuzey-Batıyı Açma" sloganı çerçevesinde Çin'in çeşitli bölge ve vilayetlerinde "Propaganda ve Teşvikat Büroları" kurarak Çinlileri sözde "Batıda Hizmet Etmeye Davet" propagandasıyla Çin'deki milyonlarca işsiz, güçsüz, evsiz ve çeşitli bulaşıcı hastalıklar taşıyan, hastaneden yeni çıkmış Çinli göçmenleri tren vagonlarına balık istifi misali doldurarak Doğu Türkistan'ın en verimli topraklarına getirip yerleştirmektedirler. Bunun sonucu olarak da Doğu Türkistanlılar yerleşik oldukları kendi arazilerinden çıkartılmakta,

2 http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_185.htm

yoksulluk ve sefaletle mahkûm olmaktadır.

- Çin'in uyguladığı sınır politikalarından biri olarak Doğu Türkistan ile Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan sınırı arasına tampon bölge yapma ve onları abluka altına alma çalışmaları sonucu Çin, Uygurları zorunlu göçte tabi tutmuştur. O bölgeye 3,5 milyon Çinliyi yerleştirmiş ve sınırdaki bütün Uygurları 50 kilometre içeriye sürmüşlerdir.³

Zorunlu İş Göçü

Çin'in 1949 yılından bugüne dek uyguladığı sistemli asimilasyon politikalarından biri de Doğu Türkistanlı Müslümanlara uygulanan Çin içi zorunlu göçlerdir. Onlarca yıldır Doğu Türkistanlılar, kızlı erkekli zorla Çin'in iç bölgelerine gönderilerek çalıştırılmaktadır. Kızlar Çinli erkeklerle evlenmeye zorlanmakta, evlenmek istemeyenler işkence görmektedir.⁴ Uygurların anlattıklarına göre zorbalıkla Çin'e götürülen genç kızlar fuhuş merkezlerinde, otellerde, kumarhanelerde çalıştırılmaktadır. Aileleri ise sürekli tehdit edilmektedir.⁵ Çin yönetimi 15-25 yaş arasındaki Uygur kızlarını "iş edindirme programları" gibi çeşitli programlarla binlerce kilometre uzaktaki bölgelere göndermektedir. Uygur kaynakları bugüne kadar 200 ila 250 bin kadar Uygur kızının Çin'in çeşitli bölgelerine gönderildiğini söylemektedirler. Uluslararası medyada da olaylar sırasında Çin tarafından Kaşgar'dan Çin'in çeşitli bölgelerine gönderilen tek tip askeri üniforma içinde Uygur kızlarının görüntüleri yer almıştır.⁶

Tiyanşan (Tanrı dağı) sitesinin 05.02.2009 tarihli haberinde, Peyzavat nahiyesinden Çin'in iç

3 <http://www.tumgazeteler.com/?a=5343340>

4 Abdülmecit Avşar, Bağımsız Doğu Türkistanlılar Birliği Genel Başkanı, AA. 06 Temmuz 2009

5 <http://www.haber7.com/haber/20090716/Canli-tanigin-agzindan-Cin-zulmu.php>

6 Bu konuda bilgi için bkz. Xinjiangmigrant workers head for coastal factories, http://news.xinhuanet.com/english/2009-08/06/content_11838848.htm, (e.T. 14.08.2008).

eyaletlerindeki fabrikalara çalışmaya gönderilen 6052 kızın hiçbiri geri gönderilmeyip tam tersine böylesine iktisadi krizin yaşanmakta olduğu bir zamanda bu kızları çalıştırmakta olan fabrikaların Doğu Türkistan'dan daha fazla Uygur kızlarının gönderilmesini talep ettikleri belirtilmektedir. Bu durum göstermektedir ki, söz konusu olan 6052 kızın hiçbiri kendi yurtlarına geri dönememişlerdir. Çin'de çok sayıda insanın işsiz kaldığı zamanlarda milyonlarca Çinli dururken bu kızlara nasıl iş bulunabildiği merak konusudur.

Doğu Türkistan Enformasyon Merkezi'nin 2008 yılında Doğu Türkistan'dan, hatta doğrudan Peyzavat'tan Çin'in eyaletlerine çalışmaya gelen kızlarla görüşerek elde ettiği video materyallerine göre Çin'deki fabrikalara gönderilen kızlar kendilerine hiçbir ücret verilmeksizin bedava köle olarak çalıştırılmışlardır. Hatta hastalandıklarında dahi dönmelerine müsaade edilmemiştir. Kaçmamaları için fabrika içerisine hapsedilerek gözlem altında çalıştırılarak dışarı çıkmalarına izin verilmemiştir. Çin mediasındaki bir haberden anlaşıldığına göre Peyzavat Komünist Partisi Sekreteri Zhu isimli bir Çinli, Doğu Türkistanlı kızları Çin'in eyaletlerine gidip çalışmaya razı etmek için birçok siyasi hizmetler yaptıklarını ve ikna etme vasıtalarını kullandıklarını itiraf etmiştir.⁷

Uygur Türklerinin sesini dünyaya duyuran önemli bir kişi olan ve Rabia Kadir`den önce Uygur Türklerine liderlik eden Gülamettin Pahta, M. Cahit Oktay'a verdiği bir röportajda Uygur kızlarının zorla Çin'in iç bölgelerine gönderilmesi konusunu şu şekilde dile getirmiştir:

"Her sene her vilayet bazında 8 yaş ile 16 yaş arası 10 bin kızı alıp Çin kültürünü öğreteceğiz diye zorunlu olarak götürüyorlar. Onlara zorla Çince öğretiyorlar, Çinliler ile evlenmeye zorluyorlar. Güzel kızları affedersiniz fuhuş işinde kul-

lanıyorlar. Model yapacağız diye kandırıp, dünyanın zengin işadamlarına pazarlıyorlar. Bu mafyalar Çin hükümetine defaatle bildirildiği halde hiç birisi tutuklanmıyor."⁸

Bu konu hakkında Rabia Kadir ise Amerikan Kongresi önünde şu ifadeleri kullandı;

"... yaşları 16-25 arasında değişen ve evli olmayan genç kızlar 'iş fırsatı' kisvesi altında naklediliyor". Bu genç kızların çok sert muamelelere maruz kaldığını vurgulayan Rabia Kadir; "her gün 12 saat çalışıyorlar. Genellikle ücretleri aylarca ödenmiyor" dedi ve kadınları ucuz iş gücü, potansiyel kötü kadın olarak vasfetti. Sincan'daki Uygurların birçoğu bunu bugüne kadar Çin yetkilileri tarafından uygulanan en alçak siyasetlerden saymaktadır. Birçokları hükümetin siyasetinin Müslüman genç kızları, Çin'in şehirlerindeki Müslüman olmayan Çinli Han etnik grubu unsurlarıyla evlendirmeyi, böylece Han ırkının geleneksel Uygur topraklarında oturmasını sağlamayı hedeflediğini düşünmektedir. Bu siyasetle hedeflenenler, çalışmaya ve fuhuşa zorlanan Müslüman kızların dışındadır. Zira bu Müslüman kızlardan ikisinin sürdürdüğü tekerlekli geleneksel Çin arabalarında, Çin tarihini tanıtan bir rehber (turizm öğretmeni) olarak yaşlı bir adam oturur. Turistler kendisini izlemek için 28,5 Amerikan Doları öder"⁹.

5 Temmuz Urumçi olaylarına tanık olmuş Avrupada yaşayan ve ismini açıklamak istemeyen Uygurlu bir hanım da Radio Free Asia muhabiri Erkin Tarım'ın bu olayla ilgili sorusunu şöyle cevaplamıştır:

"Çinliler vatanımızın zenginliklerini götürüyorlar. Uygurlara hiçbir şey bırakmıyorlar; yüzde birini bile bırakmıyorlar. Uygurlar işsiz. Çinliler Uygurlara yaşama hakkı tanımıyorlar. Uygur gençlerini zorla Çin'in iç bölgelerine götürüyorlar. Orada Çinli işçiler 3.000 yuan (430 dolar) maaş alırken, Uygur işçilere 300 Yuan (43 dolar) maaş veriliyor. Böyle bir durumda, bu koşullarda ne yaparsınız? Bu gençleri kız erkek demeden Çin'in iç bölgelerine götürüp namuslarıyla oynuyorlar. Ne demek istediğimi anladınız mı? Çin-

7 <http://www.uygur.org/turkish/peyzavat-nahiyesinden-cinin-iceri-eyaletlerine-gonderilen-6052-kiz-in-bir-tanesi-dahi-geri-donmedi-haber,11.html>

8 <http://www.ihlassondakika.com/2009-07-23>

9 <http://www.gokbayrak.com/tr/forum/viewtopic.php?f=2&t=124>

liler erkek çocuklara bile tecavüz ediyorlar. Bu gençler kendi istekleriyle mi gittiler oraya? Hayır. Başına böyle olaylar gelmiş, sonra da kaçıp gelen birkaç gence babam yardımcı olup iş buldu, bu olayların hepsi gerçek, gözümle gördüğüm olaylar.”¹⁰

Ailelere fabrika sahipleri ve yerel yönetimler tarafından sahte vaatler ve sözler verilmektedir. 2006 ve 2007 yıllarında, Doğu Türkistan’ın kırsal alanlarından binlerce genç kız toplanmıştır. “rfa.org” tarafından yayınlanan bir rapora göre, yerel makamlar tarafından verilen “eğitim” programları kızların köle gibi çalıştırıldığı bir faaliyete dönüşmüştür. Yetkililerin çoğu Çin’in uzak ve bilinmeyen yerlerine gönderilmeleri için kızlara ve ailelere baskı yaptıklarını itiraf etmişlerdir. Had safhaya varan yokluk nedeniyle aileler gönülsüz de olsa kızlarını göndermek zorunda kalmaktadırlar. Bir yandan aylık 300 USD gibi çekici maaşlar, servis ücretlerinin ödenmesi ve otel konforunda konaklama yerleriyle kandırılırken; diğer yandan da aileler, kızlarının bu programa gönderilmemeleri hâlinde hashara gönderilmekle, topraklarına el koymayla, sulama kanallarının kesilmesiyle tehdit edilmiştir.

Kızların çalıştıkları yerlerdeki koşullar Uygur İnsan Hakları Projesi (UHRP) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Zhejiang, Pekin, Tianjin, Şangay ve Shandong gibi doğu sahil illerine vardıklarında kadınlar/kızlar kendilerine ve ailelerine anlatılanlardan çok farklı bir gerçekle karşılaşmaktadırlar. Her şeyden önce, bu kişiler cazip maaşlar alacakları umuduyla kandırılmışlardır; ancak çoğunlukla vaat edilen miktarlarda maaş alamamışlardır. Diğer kesintilerin yanında, seyahat giderleri de maaşlarından kesilmektedir. Bazı kadınlar, ücretlerinin saatlik çalışma üzerinden olacağını kendilerine söylendiğini; ancak oraya varduktan sonra aslında ödemelerinin sadece ellerindeki işleri zamanın-

da bitirdikten sonra yapılacağını öğrendiklerini ve kendilerine verilen işleri de zamanında bitirmenin imkânsız olduğunu dile getirmişlerdir. Kadınların büyük bir bölümü, ücretleri bilmemelerinden dolayı abartılı maaşlarla kandırıldıklarından, işe alma sırasında vaat edilen servis ya da maliyetlerin karşılanmamasından yakınmaktadır. Kadınlar, insafsız çalışma saatlerine zorlanmalarının yanı sıra özgürlüklerini kısıtlayan katı, hapisane hayatını andıran çalışma koşullarından yakınmaktadırlar. Beslenme ve yaşam koşullarının da oldukça zayıf ve kötü olduğu rapor edilmiştir. Bazı kadınlar yaşadıkları mahallelerde hiçbir mahremiyetlerinin bulunmadığını belirtirken, diğerleri de verilen gıdanın çok basit ve kalitesiz olduğunu, genellikle sadece pilav ya da lahanadan ibaret olduğunu ve zaman zaman da içinden sinek ve böceklerin çıktığını söylemişlerdir.”

Bağımsız raporlar ayrıca bu kızlardan büyük bir bölümünün Çinli erkeklerle evlenmeye zorlandığını, bu teklifi reddedenlerin çoğunun işkenceye maruz kaldığını ancak bunların ifşa edilmesini istemediklerini belirtmektedir. Ayrıca, iş akdinin feshedilmesi, hem kızlar hem de aileleri için ödeyemeyecekleri ağır para cezaları ya da Hashar anlamına gelmektedir. Bu çalışma şartlarından kaçan genç kadınlar ise Çin’in ücra yerlerinden beş parasız ve gururları kırılmış hâlde evlerine dönmeye çalışmaktadırlar.”¹¹

Hashar Uygulaması

Doğu Türkistan (Çin’deki resmi adıyla Sincan Uygur Özerk Bölgesi), genel nüfusun (hapiste olmayanlar) devlet eliyle sistematik bir biçimde zorla çalıştırılmaya tabi tutulduğu Çin’in tek bölgesidir. Hashar olarak anılan sistemde, çiftçi aileler tarım, altyapı ve diğer kamu işlerinde her seferinde

¹⁰ www.rfa.org/uyghur

¹¹ <http://www.uhrp.org/articles/372/1/Uyghur-Girls-Forced-Into-Labor-Far-From-Home-By-Local-Chinese-Officials/index.html>

2-3 hafta süreyle çalıştırılmak üzere aile üyelerinden birini gönderir, karşı gelenler para cezasına çarptırılırlar. Bu kişilere çalışmalarına karşılık hiçbir ödeme yapılmamakta, kalacak yer ya da gıda verilmemekte ve kendi ulaşım masraflarını kendilerinin ödemeleri gerekmektedir. Çalışanların çoğu açıkta uyduklarını ve çalıştıkları dönem boyunca da erişteyle beslendiklerini ifade etmişlerdir. Gücü kuvveti yerinde genç erkek bulunmayan aileler bile uygulamadan muaf tutulmamaktadır. Uygurlar tarafından ifade edildiğine göre 70 yaşına kadar erkek ve kadınlar ile 12 yaşındaki çocuklara varıncaya kadar herkes bu uygulamada yer almak zorundadır.

Türkiye'deki Uygur Sığınmacılar

Türkiye, diasporadaki Uygurların Doğu Türkistan davasını başlattığı yerdir. Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlı Müslümanların çoğunluğu 1949 yılında Çin'in Doğu Türkistan'ı işgal etmesinden sonra, 1952 yılında Hindistan, Afganistan ve Pakistan üzerinden Türkiye'ye iltica etmişlerdir. 13 Mart 1952 yılında 3232-0-3035/12765 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 1850 Doğu Türkistanlı'nın iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye kabulüne karar vermiştir.¹²

1952 yılından sonraki yıllarda 500 kadar göçmen kendi imkânlarıyla Türkiye'ye gelmiştir.¹³

1960'li yıllarda ise, Afganistan üzerinden yaklaşık 400 kadar Doğu Türkistanlı gelmiştir.¹⁴

1980'li yıllarda Çin'deki açlık politikasından yararlanarak binlerce Doğu Türkistanlı akrabalarını görmek amacıyla Türkiye'ye gelerek yerleşmiştir. Parçalanmış ailelerin birleşimiyle yüzlerce

Doğu Türkistanlı göçmen Türkiye'ye yerleşmiştir. İskânlı göçmenlerin büyük çoğunluğu Niğde, Kayseri, Konya ve Salihli'ye yerleştirilmiştir. Bunun dışında 1980'den sonra eğitim için Türkiye'ye gelen Doğu Türkistanlı örgenciler Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Bugün ise, yaklaşık 30 bin Doğu Türkistanlı'nın Türkiye'de yaşadığı tahmin edilmektedir.¹⁵

Türkiye'ye yerleşen Doğu Türkistanlılar ilk olarak 1960 yılında İstanbul Zeytinburnu'nda Doğu Türkistan Göçmenler Derneğini kurmuşlardır.¹⁶ Doğu Türkistan Göçmenler Derneği 1993 tarihinde 4322 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Kamu Yararına Çalışan Dernek statüsü kazanmıştır. Doğu Türkistan'daki Çin zulmünden kaçarak 1961 yılında Afganistan'a iltica eden 800 Doğu Türkistanlı Uygur'un 234'nün Türkiye'ye 1965 yılında iskânlı göçmen olarak gelişi Doğu Türkistan Göçmenler Derneği tarafından sağlanmıştır. Bu mültecilerin yol masrafları Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'ne başvurularak temin edilmiştir. Afganistan'dan 70 Doğu Türkistanlı mülteci 1967 yılında Türkiye'ye getirilmiştir. Bunların da yol masrafları Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne başvurularak sağlanmıştır. 10.09.1969 tarihinde 88 kişilik mülteci kafilesi Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından kiralanan uçak ile serbest göçmen olarak Türkiye'ye getirilmiştir.¹⁷

1987 yılından itibaren Suudi Arabistan'daki Doğu Türkistanlıların, uluslararası yardım kuruluşları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk Cumhuriyetlerine yaptığı eğitim yardımı çerçevesinde çok sayıda Uygur genci Türkiye'de okumaya başlamıştır.

12 Alptekin, İ., "Doğu Türkistan'dan Hicretimizin 40. Yılı", Erciyes Dergisi, Sayı 2, s. 15, 1990 Kayseri

13 Can, Enver, "Doğu Türkistan'dan Kanlı Göçler", Doğu Türkistan 'ın Sesi, Sayı:1, s.5-11, 1996 İstanbul

14 Gayretullah, H, Altaylarda Kanlı Günler, İstanbul, 1995

15 Can, Enver, "Doğu Türkistan'dan Kanlı Göçler", Doğu Türkistan 'ın Sesi, Sayı:1, s.5-11, 1996 İstanbul

16 Emet, Erkin 5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan s. 102

17 http://www.doguturkistan.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=27

Komşu Ülkelerde Mültecilere Yönelik Baskılar

Çin sadece Uygurlara değil, aynı zamanda mültecilerin zorunlu geri dönüşü konusunda komşularına da baskı uygulamaktadır ki, geri dönmek zorunda kalan mülteciler hapis cezalarına, işkence ve hatta idama maruz kalmaktadır. Her ne kadar Doğu Türkistan'ı çevreleyen pek çok ülke 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne imza atmamış olsa da, mültecilerin bu şekilde "iade edilmesi", Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'ne ters düşmenin yanı sıra uluslararası hukuk normlarına da aykırı bir uygulamadır.¹⁸

1994'de Çin Başbakanı Li Peng'in beş Orta Asya Cumhuriyetini ziyaret etmesi bu ülkelere sığınmak zorunda kalan Uygurlara yönelik baskının daha da artmasının önünü açmıştır. Aynı sene Kazakistan ile Çin arasında imzalanan yeni sınır anlaşmasının arkasından Kazak hükümeti kendi topraklarındaki Uygur diasporasının derneklerini kapatmıştır. Daha sonra 1995'de Çin; Rusya ve Orta Asya'daki komşuları Tacikistan Kırgızistan ve Kazakistan ile askeri işbirliğini geliştirecek ve sınırlardaki asker sayısını azaltacak bir anlaşma daha yapmıştır. Çin, bu üç Orta Asya devleti ile ayrıca Pakistan ve İran'ı göz önünde bulundurarak İslami yapılanmalara karşı da görüşmelerde bulunmuştur. Oluşturulan bu denge de Orta Asya cumhuriyetlerinin kendi sınırları içindeki Uygur diasporasının Çin'deki bağımsızlık hareketini desteklemelerini imkânsız kılmaktadır.¹⁹

Pakistan ise Çin ile yaptığı güvenlik anlaşmaları nedeniyle ülkedeki Doğu Türkistan vakıf ve derneklerinin üzerine gitmeye başlamış ve bazı kurumları kapatmıştır.²⁰ 1997'de Doğu Türkistan'ı terk etmek zorunda kalan İsmail Samet Pakistan'a

göç etmiş, Pakistan yetkililerince Çin'e iade edildikten sonra 8 Şubat 2002 tarihinde Urumçi yakınlarındaki Guentın hapishanesine konmuştur. 31 Ekim 2005 tarihinde ise, Urumçi şehri orta halk mahkemesi tarafından, devleti bölme yani Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı için mücadele etme suçundan idam cezasına çarptırılmıştır. 8 Şubat 2007 Perşembe günü İsmail Samet Çin tarafından idam edilmiştir.²¹

2010 Nisan'ında Pakistan polisi ülkedeki Uygur göçmenlere kendi dillerini öğreten bir vakfın üyelerini gözaltına almıştır.²²

Şanghay İşbirliği Örgütü Aracılığıyla Doğu Türkistanlı Mültecilere Yönelik Baskılar

Çin, Doğu Türkistan'a yönelik politikalarını meşrulaştırmada özellikle Şanghay İşbirliği Örgütü'nü bir araç olarak kullanmaktadır. 1996'da Çin ve Rusya'nın önderliğinde Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla Şanghay Beşlisi olarak ortaya çıkan oluşum, 2001'de Özbekistan'ın da katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşmüştür. Şanghay İşbirliği Örgütü Çin'in "üç şeytani güç" olarak tanımladığı "ayrılıkçılık, terör ve radikalizm"e karşı bir güvenlik örgütü olarak yapılandırılmış ve Doğu Türkistan sorunu da bunun önemli bir gündem maddesini oluşturmuştur. Nitekim Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi kendi içinde Uygur diasporası barındıran ve üstelik Türk kökenli olan üç cumhuriyetin de üyesi olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü yaptığı açıklamada, Temmuz ayında Urumçi'de yaşanan olayları ve buna karşı hükümetin sert müdahalesini "Çin'in içişleri" olarak gördüğünü ve hükümetin yaklaşımını onayladığını belirtmiştir.²³

18 Refugees", <http://www.uhrp.org/categories/Issues/Refugees/>

19 <http://www.turkiye.net/mbinay/news/analiz26.htm>

20 <http://www.heritage.org/Research/Testimony/Chinas-Military-and-Security-Relationship-with-Pakistan#.ftn12>

21 Seyit Tümtürk, Dünya Uygur Kurultayı Başkan Yardımcısı Basın Bildirisi 8 Şubat 2007

22 <http://iuhrd.org/iuhrdmain.aspx>

23 <http://www.usakgundem.com/yazar/1288/doğu-türkistan-sorunu.html>

Şanghay İşbirliği Örgütü üyelerinden Kazakistan resmi olarak, Çin'den gelen Uygurları, mülteci olarak tanımamaktadır. Bu da Uygurların, yasal bir statüden yoksun olmaları ve polisten korunamamaları anlamına gelmektedir. Kazakistan merkezli bir insan hakları kuruluşu, Çin'den kaçan mültecilerin, her gün daha da zor şartlar altında yaşadıkları uyarısında bulunmuştur. Kuruluş, bu duruma gerekçe olarak, Çin'in terörle mücadele konseptini göstermiştir. Merkezi Almata'da bulunan Etnik Azınlıklar için Yasal Destek Merkezi, Çin ve Kazakistan hükümetlerinin terörle mücadeledeki işbirliğine dikkat çekmektedir. Merkeze göre, bu işbirliği, Pekin'in, ülkenin batısındaki Doğu Türkistan bölgesinde, siyasi amaçla şiddet olaylarına karışmakla suçladığı kişiler üzerindeki baskıyı artırmasına olanak sağlamaktadır.

Doğu Türkistan'da Pekin karşıtı şiddet, 15 yıl önce patlak vermiştir. Bu süre içinde Uygurlar, küçük gruplar halinde yavaş yavaş Kazakistan'a kaçmıştır. Doğu Türkistan'daki Müslüman Uygurlar ise Çinlilerin topraklarına adeta akın etmesinin, kültürlerini aşındırdığını söylemektedir. Etnik Azınlıklar için Yasal Destek Merkezi'ne göre, 700 kadar Uygur, Çin'in dağlarını aşmış, bu riskli yolculuğu tamamlamıştır. Batılı ülkeler, bu kişilerin çoğunun sığınma başvurularını kabul etmiştir. Ancak Uygurların 50 kadarı, Kazakistan'da kalmıştır. Çalıştığı pazarda polisten saklanırken BBC muhabirine konuşan bir Uygur, sınır dışı edilmemesi için, düzenli olarak rüşvet vermek zorunda kaldığını söylemiştir:

"Polisler, kanunlara aykırı davrandıklarını biliyorlar. Ancak sırf düzenli olarak para kazanmak için bizi taciz ediyorlar. Sürekli; her gün, her saat, korku içindeyim. Başıma bir şey gelse, kimseden hesap sorulamaz. Çin'e geri gönderilecek olmam, daima bir olasılık. Çünkü Çin umutmaz. Geride bıraktığım ailemi düzenli olarak kontrol ediyorlar. Uzun süredir saklanıyorum. Ve

*yakalarlarsa beni öldüreceklerinden eminim."*²⁴

Doğu Türkistan meselesi konusunda, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev, Çin'in 5 Temmuz Urumçi olaylarının çözümüne ilişkin alınan tedbirler ve Orta Asya ülkeleriyle birlikte "şeytani üç güce" karşı gösterdiği çabanın takdirle karşılandığını açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Nazarbayev'e göre, Çin'in bu çabaları sadece "Xinjiang"ın istikrarının sağlanması ile kalmamış aynı zamanda Kazakistan'ın istikrarının korunması için de yararlı olmuştur.²⁵

Çin'in Doğu Türkistan üzerinde en çok baskı kurduğu Orta Asya ülkelerinden biri de Kırgızistan'dır. 2000 yılında "Kırgızistan Uygurlar İttifakı Cemiyeti"nin Başkanı ve meşhur siyasetçi Negmet Bosakov belirsiz katiller tarafından kendi evinin önünde kurşunlanarak öldürülmüştür. 2001 yılında ise Çin'den kaçan ve Kırgızistan'da tutuklu bulunan 4 Uygur gençten üçü idama ve biri de 25 yıl hapse mahkum edilmiştir.²⁶

Özbekistan da Uygur sığınmacıları Çin'e iade eden ülkeler arasındadır. 2006 yılında gerçekleşen bir olay, Şanghay Beşlisi içinde yer alan ve Çin'le iyi ilişkiler içinde olmak isteyen bu ülkenin Uygur mülteciler için emin bir yer olmadığını göstergesi olmuştur. Siyasi faaliyetleri sebebiyle 1990'lı yılların ortalarında yabancı ülkelere kaçmak mecburiyetinde kalan, 2001 yılında Kanada'ya gelerek siyasi sığınma talebinde bulunan ve Kanada vatandaşlığı alan Hüseyincan Celil, 2006 yılında eşi ve çocuklarıyla birlikte akrabalarıyla hasret gidermek için Özbekistan'a gelmiştir. Taşkent'te Özbekistan makamları tarafından tutuklanan Kanadalı Uygur sığınmacı Çin'e teslim edilmiştir.²⁷ Hüseyincan Celil, Çin yönetimi tarafından 15 yıl ceza-yı çarptırılmıştır. Özbekistan'da Uygur mültecilere

24 http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/01/050104_uygur_china.shtml

25 http://news.xinhuanet.com/world/2009-12/12/content_12637806.htm

26 http://www.istiklalgazetesi.com.tr/yeni_sayfa_54.htm

27 http://utv.dyn dns.org/doguturkistan/haber/2006/06_30a.html

yönelik baskılar 14 Haziran 2004 yılında Çin devlet başkanının Taşkent'te düzenlenen Şanghay İşbirliği Örgütü toplantısı için yaptığı ziyaretin ardından artmıştır. Her iki ülke de "küresel terörizme" karşı "Doğu Türkistan terör örgüleri" ile mücadele edilmesi konusunda anlaşmıştır. Bu tarihten itibaren Özbekistan'da Uygurlara ait insan hakları ve Doğu Türkistan'ın özgürlüğü alanında çalışma yapan kurumlar yasaklı listesine eklenmiştir. Bu yüzden Doğu Türkistanlı Uygur mültecilerin yoğun olmasına rağmen Özbekistan Uygurlar için güvenilir bir yer olma özelliğini kaybetmiştir.²⁸

5 Temmuz 2009 günü Doğu Türkistan'da yaşanan olaylar neticesinde ülkesini terk etmek zorunda kalan 27 Müslüman Uygur Türkü aylar süren yolculuğun ardından Kasım ayında Kamboçya Krallığına sığınmıştır ve Birleşmiş Milletler örgütüne mültecilik başvurusunda bulunmuşlardır. Ülkelerinde can güvenliği olmadığı için Kamboçya'ya sığınmış olan bu kişilerin Birleşmiş Milletlere yaptıkları başvurular henüz neticelenmeden Çin Halk Cumhuriyeti bu kişilerin Kamboçya Krallığı'ndan iadelerini talep etmiştir. Konuya birçok uluslararası kurumun ve bazı ülkelerin müdahil olmasıyla Kamboçya resmi makamları bu kişilerin iade edilmeyeceğine dair açıklama yapmış ancak 19 Aralık tarihinde Doğu Türkistanlı sığınmacıları Çin Halk Cumhuriyetine iade etmiştir.²⁹ İade edilen Uygurların akıbeti ise belli değildir.

Çin'in Sürgündeki Uygurlar İçin Baskı İhracı

Sürgündeki Uygur aktivistler, aileleri ile yaptıkları telefon konuşmalarının yetkililer tarafından dinlendiğini ve akrabalarına karşı baskı yapı-

lacağı korkusuyla, Çinli yetkililere göre hassas olan konuları telefonda konuşmanın olanaksız olduğunu belirtmektedirler. Diğer önlemler arasında, sürgündekilerin Doğu Türkistan'da kalan aile üyelerine pasaport ya da başka seyahat belgelerinin verilmeyerek, yasa dışı yollarla seyahat etmedikçe onların ülke dışındaki akrabalarını ziyaret etmelerini ya da yanlarına gitmelerini etkin şekilde önlemek de bulunmaktadır.³⁰

Şubat 2004'te Sincan Akrobatik Heyeti'nden beşi erkek ikisi kadın yedi Uygur akrobat Kanada'ya yaptıkları bir ziyarette gruptan ayrılma ve iltica başvurusunda bulunma kararı vermişlerdir. Daha sonra bildirildiğine göre, Doğu Türkistan'daki akrabaları, akrobatların fikrini değiştirmek için açık bir girişimle yerel yetkililerin tehdit ve gözdağına maruz kalmışlardır.³¹ Bildirildiğine göre akrobatlar, ibadet için camiye gitmelerine izin verilmemesi, oruç zamanında yemek yemeye mecbur bırakılmaları ve domuz eti yemeye ve alkollü içki içmeye zorlanmalarının da aralarında bulunduğu sayısız nedenle iltica talebinde bulunmuştur. Bir jonglör (el çabukluğu ile marifetler sergileyen akrobat) olan Dilşat Siraciddin de şunları söylemiştir: "Hükümet için gösteri yapıyorduk ve hükümet bizi etnik birlik imajı için kullanıyordu. Başka seçim şansımız yoktu. Karşı çıkma hakkımız da yoktu."³² Doğu Türkistan'daki Komünist Partisi Sekreteri Wang Lequan bu açıklamalara tepki olarak, bu yedi kişinin "yurt dışındaki Sincan ayrılıkçıları tarafından kandırılmış" olduğunu ve çoğunun Kanada'da "iradeleri dışında" tutulduklarını iddia etmiştir. Ailelerinin akrobatların eve dönmelerini istediğini ve döndükleri takdirde onlara "yumuşak" muamele edileceğini de eklemiştir.

30 Çin Ceza Yasası'nın 322. Maddesi, "bir ulusal sınırı yasa dışı yollarla geçme" yi bir yıla kadar hapisle cezalandırılacak bir suç olarak tanımlamaktadır.

31 "We had no rights: Acrobats" ("Akrobatlar: Haklarımız yoktu"), Toronto Star, 4 Şubat 2004

32 "The Uyghur acrobats who did the flip on China" ("Çin'e darbe vuran Uygur akrobatlar"), Stephen Sullivan, Media Monitors Network, 8 Şubat 2004,

28 <http://www.uhrp.org/articles/153/1/Disappearing-Diaspora-in-Uzbekistan/Disappearing-Diaspora-in-Uzbekistan.html>

29 http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=112

Fakat yedi Uygur'dan oluşan bu akrobat grup Çin yönetiminin kendileriyle ilgili üstü kapalı tehdit, baskı ve çarpıtmalarına rağmen gösteriden sonra Kanada'ya iltica etmeyi başarmıştır.³³

Çin'in kendi yurttaşları ile bağlantılı olarak başka ülkelere baskı uygulama çabaları, son 15 yıldır Suriye'de yaşayan ve Suriyeli bir kadınla evli olan Çin vatandaşı ünlü bir Uygur şair olan 40 yaşındaki Ahmedcan Osman'ın yakınlarında Suriye'den sınır dışı edilmesiyle bir kez daha gündeme gelmiştir. Suriye'nin Ocak 2004 başında Ahmedcan Osman'ı sınır dışı etme kararı, Çin'in yurt dışında yaşayan "terörist" zanlılar ile ilgili kara listesini yayınlamasından bir aydan daha kısa bir süre sonra gelmiştir. Şairin ismi bu listedeki adlar arasında değildir, ancak Ahmedcan Osman, şiirlerinin yurt dışında yaşayan Uygur milliyetçilerinin bir araya gelme noktası olabileceğinden korkan Çinli yetkililerin Suriye'ye onu sınır dışı etmeleri için baskı yaptığını iddia etmiştir.³⁴ Ahmedcan Osman Suriye'den Türkiye'ye gelince iltica başvurusunda bulunmuş ve Mart 2004'te BMMYK tarafından zorunlu mülteci olarak tanınmıştır.³⁵

Gazeteci olarak çalışan sürgündeki bir Uygur aktivist Uluslararası Af Örgütü'ne, Ekim 2003'de Doğu Türkistan'daki akrabalarıyla yaptığı bir telefon görüşmesi sırasında akrabalarının kendisine, Çinli yetkililerin telefon numarası ve ev adresi de dâhil olmak üzere yurt dışındaki yaşamının her ayrıntısını bildiğini söylediklerini anlatmıştır. Bu durumdan da anlaşıldığı kadarıyla Çin devlet güven-

liği dairesinden yetkililer ailenin evini ziyaret ederek, gazetecinin faaliyetlerinin "kötü ve tehlikeli" olduğunu söylemişlerdir. Yine anlaşıldığına göre bu yetkililer, gazetecinin yurt dışındaki faaliyetlerini sürdürmesi halinde ailenin diğer üyelerine pasaport verilmeyeceği tehdidinde de bulunmuşlardır. Görünüşe göre diğer daha uzak akrabalar, misilleme korkusuyla gazetecinin ailesinden uzak durmaktadır.³⁶

Nepal'den Çin'e zorla geri gönderilen ve ardından infaz edilen Gucamamat Abbas olayı da, Uygur sığınmacıları bekleyen insani felaketi özetlemektedir. Gucamamat Abbas bir Uygur aktivisti olarak 1994 yılında Çin'de gözaltına alınmış ve işkenceye maruz kalmıştır. 2000 yılında Tibet üzerinden Nepal'e kaçarak BMMYK ofisine iltica talebiyle başvurmuş ve Mayıs 2001'de mülteci olarak kabul edilmiştir.

Ocak 2002 tarihinde ise Nepal Polisi tarafından gözaltına alınarak Çin Büyükelçiliği görevlilerine teslim edilmiştir. Kısa sürede Çin'e zorla gönderilen Abbas'ın infaz edildiği bilgilerine ulaşılmıştır.³⁷

Guantanamo'daki Uygurlar

2001 yılından beri ABD en az 22 Uygur'u Guantanamo'da tutmaktadır. Bu tutukluların birçoğu hakkında Amerikan ulusal güvenliği için tehdit oluşturmadıkları kararı verilmiş ve serbest bırakılmaya aday gösterilmişlerdir. Bununla birlikte, 2003 yılında tutukluların işkence ve kötü muamele görme tehlikesinden dolayı Çin'e gönderilme kararı alınmıştır.

24.03.2010 tarihinde, Afganistan'da 2001 yılında gözaltına alınan ve Guantanamo 'da sekiz yıldan beri tutulan İki Uygur kardeş İsviçre'ye

33 "Uighur acrobats from China defect after performance in Canada" ("Çinden gelen Uygur akrobatlar Kanada'daki gösteriden sonra iltica etti") , AFP, 8 Şubat 2004.

34 <http://www.rfa.org/english/news/128020-20040211.html?searchterm=None> "Uyghur poet expelled by Syria seeks refugee status" ("Suriye'den sınır dışı edilen Uygur şair iltica başvurusunda bulunuyor")

35 Ahmedcan Osman'ın sınır dışı edilmesi, Suriyeli yetkililerin hem ülke içinden hem de ülke dışından İslamcı aktivistlere yönelik baskı politikası kapsamında gerçekleşti. Bu tür aktivistlere uzun zamandır "terörist" etiketi takılmıştır ve sistematik işkence ya da kötü muamele riski altındadır. 11 Eylül 2001 olaylarından sonra ve "terörizm" ile mücadelede "işbirliği" kapsamında Suriye hükümeti İslamcı aktivistleri diğer ülkelere göndermiş ve ABD de dahil olmak üzere diğer ülkelerin geri gönderdiği Suriyelilere işkence yapmış ya da kötü muamelede bulunmuştur.

36 <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ASA17/021/2004/en/4f81c71c-d5cd-11dd-bb24-1fb85fe8fa05/asa170212004tr.pdf>

37 <http://www.xjnews.com.cn/news/2003-10-21/20031021111742.htm>

gönderilmiştir.³⁸

31.03.2010 tarihinde Münih belediyesi ABD’de Guantanamo esir kampından serbest bırakılacak 17 Uygur Müslümanı kabul etme kararı almıştır. Uygurlu Müslümanlar Çin’den Pakistan’a kaçmışlar, buradan da 2002 yılında ABD tarafından Guantanamo’ya götürülmüşlerdir.³⁹

Uygur mülteciler 2001 yılında Amerikan liderliğindeki Afganistan işgali sırasında Afganistan’ın Tora Bora dağlarında gözden kaybolup Çin baskısından uzakta zorlu bir hayat yaşadıkları yerde Pakistanlı köylüler tarafından yakalanıp Amerikan kuvvetlerine satılmışlardır. Amerikalı yetkililer bu mültecilerin ne el Kaide ile ne de Taliban’la hiçbir bağlantıları olmadığını bilmelerine rağmen yine de onları Guantanamo’ya göndermişlerdir ve Çinli sorgulayıcıların onlarla görüşmesine izin vermişlerdir. Bu mülteciler Guantanamo’da yargılanırlarken, Bush yönetiminin Irak savaşı arifesinde Çin hükümetinin desteğini güvenceye almak için terörist bir grup olarak adlandırdığı ayrılıkçı bir Uygur hareketiyle ilişkilendirilmişlerdir.⁴⁰

Mültecilere Yönelik Tehditler

Çin Yönetimi diğer ülkelerde bulunan Uygur mültecilere yönelik baskılar uygulamaktadır. Pasaportlarını uzatmamakta, hatta göç ettikleri ülkelerdeki göçmen büroları ile iş birliği yapmaya yanaşmamakta, aksine söz konusu ülkelerden mültecileri geri göndermelerini talep etmektedir. Çin Yönetimi geri gönderilenleri de teslim alır almaz idam etmektedir.

Bu durum karşısında Uygur mülteciler birtakım illegal yollara tevessül etmekten başka çare bulamamakta ve ancak bu yolla göç ettikleri ülkeler-

de yasal bir oturum alma imkânı sağlayan evrakları elde edebilmektedirler.⁴¹

Doğu Türkistanlı Mültecilerin Karşılaştıkları Sıkıntılar

Birçok Doğu Türkistanlı ülkelerini yasa dışı yollardan terk etmiştir. Doğu Türkistanlı Uygurlar zorlu dağları yaya olarak geçip komşu ülkelere ulaştıklarından ellerinde herhangi bir seyahat belgesi bulunmamakta ya da sahte seyahat belgeleri ile yolculuk etmektedirler. Bu tür yasal olmayan yollara başvurmalarının sebebi, üzerlerindeki ağır baskı ve seyahat ve dolaşım özgürlüğünden mahrum olmalarıdır. Dolayısıyla yasal seyahat belgeleri olmadığı için ülkelere geri de dönememektedirler.

Doğu Türkistan topraklarına dönmeleri durumunda siyasi takibe ve adil olmayan bir yargılamaya maruz kalmaktan korkmaktadırlar.

Çin hükümeti Uygur mültecileri takip etmekte, “terörist” oldukları gerekçesi ile teslim edilmelerini talep etmektedir. Hâlbuki Avrupa ve Amerika ülkelerine göç etmiş Uygurların çoğu, bu ülkelerdeki yasal Uygur örgütleri vasıtası ile barışçıl faaliyetlerde bulunmakta, meşru yollarla taleplerini dile getirmektedirler. Buna rağmen hala Çinli makamlarca takip edilmektedirler.

Uygur mülteciler göç ettikleri ülkelere zorla sınır dışı edilebilmektedirler. Bu genellikle, göç ettikleri ülkelerdeki resmî makamlar kendilerinden belge istediklerinde karşılaştıkları bir sorundur. Bu belgeler için Çin elçiliği ile ilişkiye girildiğinde bu kişilerin zorla sınır dışı edilmeleri gündeme gelmektedir. Bu durumda da başlarına gelecek olan ceza genelde idam olmaktadır.

Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Der-

38 <http://www.dw-world.de/dw/article/0,5387062,00.html>

39 http://www.dunyahableni.net/news_detail.php?id=109842

40 <http://www.maarip.org/turk/yazdir.asp?ID=385>

41 Mahluf, Macide, Prof. Dr. Zorunlu Göç ve Uygur Diasporası, s. 142, Hür Doğu Türkistan Sempozyumu 2009 <http://www.doguturkistansempozyumu.com/dogu-turkistan-kitabi-tr-en.pdf>

neği Başkanı Seyit Tümtürk'le Kayseri'de yapılmış bir röportajda Tümtürk, Uygurların göç hikâyesini şu şekilde anlatıyor:

“Doğu Türkistan’dan göç etme nedenleriniz nelerdir?”

“Doğu Türkistan’dan göç etme nedenlerimizin başında can güvenliğimizin olmaması gelmektedir. Özellikle 1949’da Mao-Zedung ve arkadaşlarının komünist devrimi yapmalarından sonra, Doğu Türkistan Bölgesinde de bu etkinliklerini giderek arttırmaya başladılar. Doğu Türkistan’da da, Çin’in diğer bölgelerinde uygulamış oldukları kıyım, zulüm, katliam ve işkenceleri uyguladılar. Bu eziyetlerin had safhaya ulaşması sonucunda bölgede yaşayan insanlar canlarını kurtarabilmek için başka ülkelere sığınmaya karar verdiler. Ayrıca hür dünyada Doğu Türkistan’ın bu sıkıntılarını, Çin’in yaptığı insan hakları ihlallerini, yaptığı katliamları anlatmak için yurt dışına gitme arzusu ortaya çıkmıştı.”

“Afganistan’a gelişiniz hakkında bilgi verir misiniz?”

“Doğu Türkistan’dan göç sırasında halkın büyük bir çoğunluğunun malları ellerinden alınmıştır. Şu tarihte terk edeceksiniz diye bir tebliğ gönderilmiş ve herkes hazırlıksız yakalanmıştır. Kimse malını, mülkünü, arsasını, evini arazisini değerinde satamamıştır. Birçoğu orada bırakmış gelmiştir. Bizim de orada çok geniş arazilerimiz var. Ecdadımızın kaç asırda yapmış olduğu birikimler orada kalmıştır. İlerde bunlar uluslararası mercilere başvurup mallarını talep etmesinler diyerek orada kalan akrabalarımıza çok düşük ücretler ödeyerek bütün mal varlığımız satıldı, el değiştirdi gibi bir sahtekârlığa başvurmıştır.

Daha sonra bu konu ile ilgili olarak, falan dayımın oğlu, satmaya yetkisi olmayan, uluslararası kanununda satmasına izin vermediği kişiler o malı mülkü satmıştır. Şuna geleceğim evin değeri on bin dolarsa yüz, iki yüz dolara, üç yüz, beş yüz dolara bunlar elden çıkarılmıştır. Büyüklerimiz derki “Ben evi sattığım paraya bir eşek aldım onun üzerine yiyeceğim ekmeğimi, erzakımı koydum yola çıktım.” Düşünün bir ev parasına bir

eşek ne kadar komik bir meblağa.”

“Yolda gelenler tandırlarda ekmek yapmışlar. Birkaç aylık yol olduğu için ekmekleri kurutmuşlar. O ekmekleri çuvallara doldurmuşlar yiyerek gelmişler. Elinde mesleği olanlar yolda gelirken karşılaştıkları yerleşim birimlerinde tamirat yapmışlar, yanlarında getirdikleri eşyaları takas etmişlerdir. İklim ve hastalıklar nedeniyle pek çok kişinin ölmesine rağmen kabileler Afganistan’a ulaşmayı başarmışlardır.”

Afganistan’dan başka nerelere göçler oldu?

“Doğu Türkistan’dan yapılan göçlerin ana gövdesi Batı Türkistan’a olmuştur. Batı Türkistan ile Doğu Türkistan birbirine sınır olduğu için Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’a büyük kabileler hâlinde göçer olmuştur. Mao-Zedong ve arkadaşlarının yapmış olduğu ihtilal sonrasında kitleler halinde on bin, yirmi bin, otuz bin kişilik guruplar bu ülkelere göçer yapmışlardır. Bu ülkelerde Doğu Türkistanlılar varlıklarını hâlâ devam ettirmektedirler. Meselâ Kazakistan’ın Yarkent diye bir kasabası vardır. Yarkent kasabası tamamen bizim Doğu Türkistan’ın Yarkent şehrinde göç edenlerden oluşmaktadır. Çimkent buna başka bir örnektir. O dönem komünist ihtilâlden kaçıp buraya sığınan kardeşlerimizin oluşturduğu bu nüfus en iyimser rakamla bir buçuk milyonun üstündedir.”

“Çin’in en çok tehdit olarak algıladığı ve endişe duyduğu kesim de özellikle Batı Türkistan’dır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin kurulmasıyla Çin; Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’daki Uygurların Doğu Türkistan’daki kardeşleri ile irtibata geçmelerinden ve Batı Türkistan’daki bağımsızlık hareketinin Çin’e sıçramasından endişe etmektedir. Bugün hâlâ aynı endişeyi taşımaktadır. Ayrıca Çin’in başını çektiği Rusya ile birlikte oluşturdukları Şanghay İttifakının ana sebebi de Çin’in güvenlik endişesi ve Doğu Türkistan’ın bağımsızlık hareketinin önünü alabilmek için oluşturduğu bir oluşumdur.”⁴²

42 <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi3/13gulosmankubilay.pdf>

Etnik ve Dini Ayrımcılık

Etnik Ayrımcılık

Türk kökenli toplulukların yoğun olarak yaşadığı bölgede dikkat çeken ilk hak ihlali, 1884 yılındaki işgalden sonra bölgenin isminin, Çince anlamı “yeni fethedilmiş topraklar” demek olan Sincan (*Xinjiang*) olarak değiştirilmesi ve “Doğu Türkistan” ismini kullanmasının resmî olarak yasaklanması ile başlar. Bölgede sadece Uygur Türklerinin bulunduğunu söylemek doğru değildir. Uygurlar bölge nüfusunun en büyük kısmını oluştururken en az onlar kadar kalabalık olan bir diğer topluluk da Hui adı verilen Çinli Müslümanlardır. Aralarındaki din bağına rağmen Huiler ile Uygurların ilişkileri neredeyse yok gibidir. Bir taraftan Çin devleti Müslümanlara ait resmî kurumlarda Huileri tercih ederek bu ayrılmış köklerden diğer taraftan da kısmi serbesti ile yetinen Huiler Uygurları hak ve özgürlük taleplerinde yalnız bırakınca Çin’in işi daha da kolaylaşmıştır. Haklı mücadelelerinde yalnızlaşan Uygurlar aynı dili konuştukları batıdaki komşu devletlerin halklarıyla ilişkiler kurunca da haklı talepleri kolayca “dış güçlerin operasyonu” olarak isimlendirilebilmektedir. Huilerin varlığı bir şekilde Uygurlar tarafından kabullenilmiş olmakla beraber Çin devleti, bölgede asıl sorun kaynağı olan Han Çinlilerini, uygulamakta olduğu iskân politikasıyla bölgeye yerleştirmektedir.

Bölgenin öneminin farkında olan Pekin yönetimi, bu iskân politikasıyla demografik yapıyı değiştirmeyi hedeflemektedir. Bugün resmî rakamlara göre, neredeyse Uygur Türkleri ile Han Çinlilerinin nüfusu birbirine yakın hâle gelmiştir. Han Çinlilerinin nüfusu her yıl ortalama %8’lik bir artış göstermektedir. Artış oranı 1980’lerde yirmi

altı kat gibi inanılmaz bir rakama ulaşmıştır. Böylece 1950’lerden itibaren başlayan asimilasyon çalışmaları öncesinde, bölgedeki nüfus yoğunluğu %75 olan Uygur nüfusunun oranı bugün yarı yarıya düşmüştür. Çin idaresinin yürüttüğü asimilasyonun bir diğer parçası da, Uygur Türklerinin bölgeden tasfiyesi ve nakli şeklindeki yoğun nüfus göçünü gerçekleştirmesidir. Bölgedeki nüfus hâkimiyetini elinde tutmak ve etnik nüfus yoğunluğunu arttırmak isteyen Çin, bu amaçla çeşitli yollar denemektedir. Örneğin Uygur çocuklar “Sincan Sınıfı” adlı bir program çerçevesinde Çin’in iç bölgelerine götürülerek asimile edilmeye başlanmıştır. Devamında 2003 yılından itibaren “iş gücü fazlasını başka bölgelere yönlendirme” politikası çerçevesinde özellikle genç Uygur nüfusu Çin’in iç bölgelerine taşınarak genel nüfus içerisinde eritmeye çalışılmaktadır. Bu nakillerde Uygur kızlar öncelikli tercih edilmekte ve kızlar yeni yerleşim yerlerinde hayatta kalabilmek için kayıt dışı sektörlerde çalışmaya zorlanmaktadır.

Dini Ayrımcılık

Çin, azınlık haklarına dair geniş çaplı garantiler verilen 1982’de yürürlüğe giren anayasasının ve 1984’de yürürlüğe giren Milli Sınırlara Sahip Özerk Bölgeler Yasasının ilgili maddelerince her bir vatandaşına istediği dine inanma ve ibadet yapabilme özgürlüğünü vermiştir. Vatandaşlarına inanç özgürlüğü veren Çin hükümeti aynı zamanda dini cemaatlerin ve hayatın da kendi denetimi altında olmasını da garantilemiştir. Dini inanç özgürlüğüne dair 1982 anayasasınının 36. maddesi şöyledir:

“Her bir Çin vatandaşı dini inanç ve özgürlüğüne sahiptir, devlet, vatandaşın normal dini faaliyetlerini korur, kimse dini bahane ederek sosyal düzeni bozamaz, insanların sağlığı ile oynayamaz ve devletin eğitim programına karşı çıkma girişiminde bulunamaz; dini inanç, dini cemaat ve dini hareketler dış güçlerin kontrolünde olamaz.”

Çin hükümetinin uluslararası hukuka ve standart formlara uymak için çıkardığı, dini inancı, eğitimi, sosyal ve kültürel hayatı, ekonomik hayatı ve diğer temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren bu ve benzeri yasalarla bu yasaların uygulanışları arasında büyük farklar mevcuttur.

“Dini inanç”, “din” ve “normal dini faaliyetler” gibi kavramları Çin hükümeti, herkesin anladığından farklı olarak, kendince anlamlandırmaktadır ve bu kavramları anlaşılabilir kılacak net bir tanım da yapmamaktadır. Mesela Çin hükümetine göre “dini inançların özgür olması demek din’in özgür olması demek değildir ve neyin “normal dini faaliyet” olduğu konusunda da keyfi bir tutum izlenmektedir.

Çin hükümeti idaresi altında bulunan Müslüman, Hıristiyan ve Budistlere karşı oldukça temkinli davranmaktadır. Vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında anayasasındaki hükümlerle çelişen Çin, “dini cemaatlerin dış güçlerle bağlantısı” hususunda çok titiz davranmaktadır.

Ülkedeki Katolik Hıristiyanların Vatikan’la ve Müslümanların da tüm İslam dünyasıyla bağlantıya geçmelerini şiddetle önlemeye çalışılmakta, uymayanlarsa kanuna aykırı davrandığı gerekçesiyle cezalandırılmaktadır.

Çin’de ve Doğu Türkistan’da yaşayan, özellikle çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ve Hıristiyanların da içinde bulunduğu gruplara karşı uzun yıllardan beri baskı politikaları uygulanmakta ve Çin, hem kendi yasalarına hem de uluslararası alanda imza attığı anlaşma hükümlerine zıt uygulamalarla halkın temel hak ve özgürlüklerini kısıtlamaktadır.

Doğu Türkistan’da yaşayan Müslümanlar, sadece Müslüman, oldukları için gerek gündelik hayatta gerekse dini hayatta çok fazla sıkıntı çekmektedirler.

İslam’ın temel şartlarından olan namaz kılmak, oruç tutmak ve hacca gitmek gibi toplumsal hafızayı dinç tutabilecek uygulamalara, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine de aykırı olmasına rağmen, Çin hükümeti tarafından sınırlamalar getirilmiştir.

Dünyanın bir başka yerinde rastlanılmayan ancak sadece Doğu Türkistan’da rastlanılan bir başka insan hakları ihlali ise camilere giriş çıkışların sınırlandırılmasıdır. Camilerin kapılarına asılan listelerde camiye girmesi, camide ibadet etmesi yasak olan kişiler belirtilmektedir. Yasaklananlar listesinde 18 yaşın altındakiler, memurlar, işçiler, emekliler, izne ayrılmış olanlar, belediye görevlileri, parti mensupları ve kadınlar vardır. Oysa aynı bölgede Budistlere ait tapınaklar da mevcut olmasına rağmen o tapınakların kapısında içeri girmesi yasaklı olanların listesi aslı değildir. Bu da göstermektedir ki Çin hükümeti, Müslümanlara yönelik hem dini hem de etnik ayrımcılık yapmakta ve bunu gizleme ihtiyacı dahi görmemektedir.

1949 işgalinden beri “ulusal birliğe zarar verdiği”, “insan sağlığını bozduğu” ve “eğitimi engellediği” gibi çeşitli bahanelerle Müslümanların ibadet yerleri olan camiler ya yıkılmış ya kapatılmış ya da asli amacının dışında (domuz ahır, tiyatro, depo gibi) kullanılmıştır. Bugüne kadar yıkılan ve kapatılan ibadet yerlerinin sayısı ise on binlerle ifade edilmektedir.

Doğu Türkistan’daki camilerin girişlerine asılan bildirimlerle kimlerin camiye girebileceği kimlerin giremeyeceği belirtilmektedir. Buna göre devlet memurlarının, öğrencilerin, kadınların ve çocukların camilerde ibadet etmeleri yasaklanmıştır. Ayrıca, bir kişinin kendi mahallesindeki camiden başka bir yerde namaz kılması da yasaklanmış ve uymayanlara ağır cezalar verilmiştir.

Cami imamlarının da halka dini anlatmaları dinsel ibadetleri teşvik edici konuşmalar yapmaları, hükümetin ve komünist partisinin propagandasını yapan hutbeler dışında hutbe okumaları yasaklanmıştır.

Çin'de birçok ayrıcalıklara sahip olan ve insanca muamele gören komünist partisi üyelerinin ve devlet memurlarının (memur olabilmek için ÇKP üyesi olmak zorunludur) sadece Marksizm-Leninizm ve Mao-Zedung'un fikirlerine inanmaları istenmiş ve diğer dinlere inanmaları ise yasaklanmıştır.

Müslüman ve bilinçli bireylerin yetişmesinde en temel faktör olan din eğitimi de yasaklanan faaliyetler listesinde yer almaktadır. Müslüman Doğu Türkistanlıların çocuklarına dahi dini eğitim vermeleri, dini eğitim almak için medreselere gitmeleri, evlerinde dini kitaplar bulundurmaları ve bunları okumaları yasaklanmıştır.

Dini atmosferin yoğun bir şekilde yaşandığı Ramazan ayları ise dini faaliyetlere en çok baskı uygulanan zamanlardır. Okullarda, iş yerlerinde ve kamu kuruluşlarında kimlerin oruç tutup tutmadığı kontrol edilmekte ve tutanlara cezalar verilmektedir.

Ayrıca kültürel ve dinsel hafızayı canlı tutan, "vaaz", "ezan", "minare", "kilise" gibi dini simgelerin ortadan kaldırılması; "namaz", "ayın", "dini nikah", "sünnet", "Peygamber'in doğum ve ölüm günleri kutlamaları", "dini bayramlar" ve "cenaze" gibi kitleyi etkileyen dini törenlere kısıtlama getirilmesi veya bu gibi dini günleri basit eğlencelerle normal bayramlara dönüştürülmesi gibi yöntemlerle aşamalı bir şekilde din faktörünün önemi azaltılmaya çalışılmaktadır.

Doğu Türkistan Müslümanları üzerindeki dini baskılar, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Çin yönetiminin "terörizmle mücadele" adı altında yaptığı faaliyetlerle daha da yoğunlaşmıştır. Çin yönetimi Müslümanları daha kolay baskı altında tutabilmek ve yaptığı ihlalleri dünya kamu-

yunda meşrulaştırabilmek için Müslümanları "ayrılıkçı", "terörist" veya "karşı-devrimci" olarak nitelmiştir.

Ne bir dinin hükümlerine ne de herhangi bir uluslararası insan hakları anlaşmasının hükümlerine uyan ve insanların inanç ve ibadet özgürlüklerini ihlal eden Çin, gerek İslam ülkeleriyle olan ticari ilişkilerini düşünerek gerekse uluslararası arenadan gelebilecek tepkileri düşünerek, göstermelik uygulamalarıyla yaptığı ihlalleri gizlemeye çalışmaktadır.

Sosyal, Kültürel ve İktisadi Yaşamdaki Baskılar

İktisadi Yaşamdaki Baskılar

Bir milletin bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşabilmesi ve haklı sesini dünyaya duyurabilmesi için kendi öz kaynaklarına sahip olması gerekir. Bunun idrakinde olan Çin yönetimi, yasalarındaki hükümlere aykırı olarak Doğu Türkistanlı Müslümanları birçok ekonomik haktan mahrum bırakmaktadır.

- Doğu Türkistan'ın ekonomik kaynaklarına kısa bir göz atmak Çin'in uyguladığı ekonomik baskının nedenlerini anlamamıza yardımcı olacaktır.

- Bütün Çin'de çıkarılan mineral miktarının %78'i Doğu Türkistan topraklarından elde edilmektedir.

- Çin Halk Cumhuriyeti toprakları içinde çıkarılan 148 çeşit madenin 118 çeşidi Doğu Türkistan topraklarında yer almaktadır.

- Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki kömür rezervlerinin 1/3'i Doğu Türkistan'da bulunmakta ve miktarı 2,2 trilyon ton olarak hesaplanmaktadır.

- Çin kaynaklarına göre Doğu Türkistan Tarım Ovasında yaklaşık 20-40 milyar ton zengin petrol kaynakları bulunmaktadır.

- Ekonomik değeri yüksek birçok tarım ürünü yetiştirilmektedir.

1982 Anayasası'nın 117. ve 118. maddelerinde "otonom idarelerin bölgenin mali durumunu yönetme yetkisine sahip olduğu belirtilerek, bölge ile ilgili bütün gelirlerin özerk yönetim tarafından kullanılacağı ve devlet planları önderliğinde yerel ekonomik gelişmenin düzenlenebileceği" ifade edilmiştir. Ancak bu şekil düzenlemeler olma-

sına rağmen bölgenin yer altı ve yerüstü kaynaklarının gelirlerinden bölge halkının temel ihtiyaçları için neredeyse hiç pay verilmemekte ve gelirler Çin yönetimine ve onun desteklediği kurumlara aktarılmaktadır.

1984 Milli Sınırlara Sahip Özerk Bölgeler Yasasının 18. maddesinin "Milli sınırlara sahip bölgelerin özerk yönetim organlarına bağlı hizmet birimlerinin memurları genellikle, milli sınırlara sahip bölgelerin yönetiminde söz sahibi olan milletin ve bu bölgede yaşayan diğer azınlık milletlerin fertlerinden olmalıdır" ibaresine rağmen Doğu Türkistan'da devlet dairelerinde memurların %90'ını Çinliler oluşturmakta, kalan %10'u oluşturan Türkistanlı çalışanlar ise Çin yönetimine özgü kıstaslarla seçilmektedir.

Anayasasının 22. ve 23. maddelerinde özerk bölgeler için gerekli kalifiye elemanların yetiştirilmesi, iş olanaklarının oluşturulması ve var olan iş olanaklarında öncelik tanınması gibi esaslar yer almasına rağmen Çin, bölge halkının herhangi bir meslekte uzmanlaşmasına olanak tanımamakta ve onlara var olan iş olanaklarından faydalanma imkanı vermemektedir. Bölgenin ihtiyaç duyduğu işçi, memur, öğretmen ve çiftçi Çin'in iç kesimlerinden çeşitli teşviklerle getirilen Han Çinlilerinden sağlanmaktadır. Bölgeye dışarıdan göç ettirilen Çinlilerse hem bölgenin kültürel yapısını hem de ekonomik dengesini bozmaktadır.

ABD Kongresinin insan hakları raporuna göre bölgedeki petrol işçilerinin % 99'unu; işverenlerin, yerel hükümetin ve önde gelen endüstrilerin % 95'ini Han Çinlileri oluşturmaktadır. Aynı raporda Çin hükümetinin bölgenin doğal zenginlikleri-

ni de bölge halkının kullanımına vermediği görülmektedir. Doğu Türkistan'dan her yıl elde edilen 100 milyon ton petrol ürünü Çin'in diğer bölgelerine gönderilmekte, Çin maden şirketleri de bölgedeki maden kapasitesinin % 85'ini kontrol etmektedir.

Bölge halkına uygulanan bu ayrımcılık nedeniyle Doğu Türkistanlılar arasında işsizlik oranı %90'lara ulaşmaktadır ki nüfusun %80'i de açlık sınırındadır. Doğu Türkistan mahalli hükümetinin Kasım 2001 tarihinde yayımladığı bir raporunda da, Doğu Türkistan'da kişi başına düşen milli gelir 100 dolarken, yine Doğu Türkistan'daki bir Çinlinin yıllık geliri bir Türk'ün gelirinin 3,6 kat fazlası, yani 360 dolardır.

Bölgedeki iş olanaklarının dışarıdan getirilen Çinlilere tahsis edilmesiyle "işgücü fazlası" konumuna düşen Uygurlar da Çin hükümetinin 2003'ten beri uyguladığı "işgücü fazlasını başka memleketlere yönlendirme" projesi ile Çin'in iç kesimlerine gönderilmektedirler. Bu projenin asıl amacı ise kendi kültürlerinden ve vatanlarından koparılan Müslüman Uygurların, özellikle de genç kızların, ahlakını bozmak ve onları herhangi bir güvencelerinin olmadığı kötü şartlarda çalışmaya zorlamaktır.

Katı bir aile planlaması uygulayan Çin hükümetince Uygur ailelerinin sahip oldukları fazla çocuklara kimlik verilmemektedir. Kimliksiz yaşamak zorunda olan bu çocuklarsa her türlü sosyal haktan mahrum bırakılmaktadır. Buna ek olarak Çin hükümeti, bu çocukları ailelerinden zorla alarak çok ağır koşullar altında "işçi köle" statüsünde çok cüzi ücretlerle çalıştırmaktadır.

Çin hükümetinin uyguladığı bir başka zorunlu çalıştırma programı da Uygur çiftçilerine uygulanan Hashar uygulamalarıdır. Doğu Türkistan'ın kırsal kesimlerinde halen devam eden uygulamaya göre çiftçiler yılda iki ay ücretsiz devlet için çalışmak zorundadırlar ve bu amaçla çoğu zaman çok uzak yerlere gönderilen çiftçilerin hiçbir masrafı da

karşılanmamaktadır.

Hashar için gönderecek kimseyi bulamayan ailelerse para cezasına çarptırılmakta ve hapse düşmektedirler. Tüm bunlara ek olarak ödemek zorunda oldukları ağır vergiler ve yetiştirdikleri ürünleri değerinin çok altında devlete satmak zorunda olmaları da çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Uygurların ekonomik yönden baskı altında bulduklarının göstergesidir.

Uygurları ekonomik yönden zor durumda bırakan diğer bazı uygulamalar da çeşitli bahanelerle kesilen para cezaları ve herhangi bir resmi işin yürümesi için verilen rüşvetlerdir. Kesilen cezalar öyle ağırdır ki normal şartlarda bir çalışanın kesilen cezaları ödemesi için bir yıllık tüm gelirini vermesi gerekmektedir.¹

Yapılan tüm baskılara rağmen büyük sermaye sahibi olmuş Uygurlar, Çin yönetimi tarafından sürekli rahatsız edilmektedir. Çin yönetimi sermaye sahibi Uygurların geçmişlerini araştırmaktadır. Eğer sülalede Çin'e karşı herhangi bir faaliyette bulunmuş biri tespit edilirse bu kişilerin ticaret hayatlarına son verilmektedir.

Devlet tarafından yatırımı desteklemek amacıyla yapılan yardımlar da Doğu Türkistanlı iş adamlarına değil, Çinli iş adamlarına yapılmaktadır. Bu gibi nedenlerle Çin sınırları içerisinde yaşamakta olan ve iş hayatı zorlaşan Doğu Türkistanlı iş adamları rekabet güçlerini her geçen gün biraz daha kaybetmektedirler.

Eğitim Alanındaki Baskılar

Eğitimin toplumlara idare etmede ne kadar önemli olduğunu bilen Çin yönetimi Doğu Türkistanlıların cahil ve işsiz kalmalarını ve Çinleşmelerini sağlamak için sistematik bir şekilde asimile edici eğitim politikaları uygulamaktadır. Bir

¹ Alim, A.A. Doğu Türkistan-Ekonomik Yaşamdaki Kısıtlamalar-Yoksulluk ve Yoksulluğun Sosyal Etkileri, Hür Doğu Türkistan Sempozyumu, 2010.

şekilde eğitim alanlarınsa herhangi bir alanda uzmanlaşmalarına izin verilmemektedir.

Çin hükümeti tarafından eğitim, belirlenen topluluklara yine Çin yönetiminin istediği tarzda ve miktarda verilmektedir. Eğitim müfredatı ve araçları ise tamamen Çin'in tekelindedir.

Doğu Türkistanlıları asimile etmek için uygulanan müfredatlarda ilk olarak bölgedeki Müslüman Türk kültürünü hatırlatacak eserler yasaklanmakta ve Çin kültürüne adapte olabilmeleri için Çince zorunlu olarak okutulmaktadır.

Çinceyi zorunlu kılan yetkililer aynı zamanda Uygurca basılmış kitapları da toplatıp yaktırmakta ve halkın onlara ulaşmasını engelleyerek kültürel asimilasyon sürecini hızlandırmaktadır.

Doğu Türkistanlı aileler çocuklarının kültürlerini devam ettirmelerini istiyorlarsa onları ana dilleriyle eğitim veren okullara göndermektedir. Ana dillerinde eğitim alabilen Doğu Türkistanlı gençlerse Çince bilmedikleri gerekçesiyle ne üniversitelere kabul ediliyor ne de uzmanlık alanlarıyla ilgili bir sahada iş bulabilmektedirler. Bu nedenle aileler iş bulmak ve kültürlerini devam ettirmek arasında seçime zorlanmaktadır.

Çin anayasasının 122. maddesinde “Devlet, azınlık milliyetlerine ekonomik ve kültürel gelişmelerine hız kazandırmak için mali, maddi ve teknik yardım sağlar. Devlet, milli özerk bölgelere çok sayıda, değişik seviyelerde ve değişik mesleki alanlarda profesyonelleşmiş, yetenekli personel yetiştirmede ve onları eğitmede yardım eder.” ibaresinin yer almasına rağmen yasal yükümlülüklerini yerine getirmemekte ve kendi yasalarına göre suç işlemektedir.

Son yıllarda üniversitelere paralı öğrenci kabul etme siyasetini benimseyen Çin'in bu uygulamasıyla yoksulluk içerisindeki halkı eğitim görme hakkından mahrum bırakmaktadır. Resmi olarak verilen bilgilere göre Doğu Türkistan'a tahsis edilen eğitim bütçesi harcamalarının %70'i Doğu Türkistanlılara, %30'u Han Çinlilerine ayrılmıştır.

Diğer konularda da olduğu gibi eğitimde de yasa ile uygulama örtüşmemekte ve hem bütçenin hem de kontenjanların %70'i Han Çinlileri, %30'u ise kendi öz topraklarında yaşayan Doğu Türkistanlılara ayrılmaktadır. Eğitim alabilen Doğu Türkistanlılarsa, Çin'in uyguladığı ayrımcı politikalar nedeniyle, fiziksel olarak çok kötü şartlarla baş başa bırakılmakta ve diğer milletlere sunulan olanaklardan mahrum kalmaktadır.

Sosyal ve Kültürel Yaşamdaki Baskılar

Çin anayasasınının 119. maddesinde “Milli sınırlara sahip bölgelerin özerk yönetimleri; bölgenin eğitim-öğretim, bilim ve teknik, sağlık, medeniyet ve sportif faaliyetleri yönlendirmede milli ve kültürel mirasları koruma ve tanzim etmede, milli kültürü devam ve geliştirmede bağımsız hareket eder” denilmektedir. Var olan yasaya rağmen bölgedeki Müslüman Türk kültürünü yok etmek için baskı politikaları uygulanmaktadır.

Uygur kimliğinin oluşumunda büyük etkisi olan ve Uygurların yoğun olarak yaşadığı Kaşgar, Turfan ve Hoten gibi kentlerdeki geleneksel ve tarihi semtler modern binalar inşa etme ve yol yapma bahanesiyle yok edilmektedir.² Özellikle ilk Müslüman Türk devleti Karahanlıların başkenti Kaşgar kenti geçtiğimiz yıllarda %50 Çin şehrine dönüştürülmüş durumdadır. Şehirdeki çoğu tarihi cami, çeşme ve surlar yıkılmış ve yerlerine modern Çin kültürünü yansıtan eserler yapılmıştır.

Çin hükümetinin Uygur kültürünü yok etmek için kasıtlı uyguladığı siyaset ve bölgeye yapılan Çinli göçleriyle geleneksel el sanatları ve zanaatları yok olmaya yüz tutmuştur.

Doğu Türkistan'da yaşayan ve geçimlerini hayvancılıkla sağlayan Kazak ve Kırgız Türkleri de yaşadıkları yaylalardan “yayla turizmini can-

² <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1008>

landırma” adına çeşitli baskı ve bahanelerle kovulmaktadır.³

Son otuz yılda dört defa alfabelerinin değiştirilmiş olması da yine bölgedeki insanlar açısından içinden çıkılması güç bir durum oluşturmaktadır. Mao, kültür devrimine rağmen Çin alfabesine dokunmazken Uygur alfabesini Arap harflerinden Krilceye çevirmiştir. Bir müddet bu alfabe kullanıldıktan sonra Rus korkusu ile Latin harflerine geçilmiş, ancak bu defa da Türkiye ile kültür köprüleri kurulmasını diye tekrar İslam harflerine dönmüştür. Alfabe ile bu kadar sık oynamanın nesiller arası anlaşmayı ne kadar zor bir hale getireceği ise açıktır.

Bunlarla beraber Çin hükümetinin Müslümanların evlenme ve âdetlerine yönelik baskıcı tutumları da gün geçtikçe artmaktadır. Çin, Uygur dili ve kültürünü engelleme yönündeki faaliyetlerden de geri durmamaktadır. Doğu Türkistan’da çıkarılan ve diğer bölgelerden gelen müzik kasetleri bile Çin Kültür Bakanlığı ve İstihbarat Örgütü tarafından sıkı bir denetime tabi tutulmaktadır. Uygurlar tarafından çekilen filmlerin gösterimine izin verilmesinin için oyunculardan birinin mutlak surette Çinli olması ve iyi rolü canlandıran biri olması gerekmektedir.

Seyahat Hakkının İhlali

İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde ve Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komitesi Sözleşmesi’nin 5. maddesinde belirtildiği gibi herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir. Ancak Doğu Türkistan’daki uygulamalar bunun aksinedir.

³ <http://uyghurweb.net/Tr/index.html>

Doğu Türkistan’da köy, ilçe ve illeri birbirinden ayıran bölgelerde teftiş noktaları bulunmaktadır. Özellikle bir köyden diğer köye gidileceği zaman, varılmak istenen adrese yerleşmeden önce köy karakoluna gidilip nerede kalınacak, geliş nedeni nedir ve ne zaman dönülecek sorularına cevap verilme zorunluluğu vardır. Bu kurala uyulmadığı takdirde ziyaretçilerin haklarında yasal işlem yapılmakta ve ceza verilmektedir.

Devlet tarafından görevlendirilenler dışında seyahat eden Doğu Türkistanlılar ise potansiyel suçlu olarak kabul edildiklerinden Çin’in iç bölgelerindeki otellere alınmamaktadır.

Dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde vatandaşlar pasaport alma haklarını kullanırken, Doğu Türkistan’da bu haklar ihlal edilmiş durumdadır. Pasaport alabilenler genellikle devlet tarafından görevlendirilmiş kişiler ve devlet içerisinde güçlü ilişkileri bulunanlardır. Zira daha önce kendilerine pasaport verilen kişilerin pasaportlarına devlet tarafından el konmaya başlanmıştır. Pasaport müracaatında bulunan Doğu Türkistanlılar, devlet memuru da olsalar, ancak çok büyük ücretler ödeyerek pasaportlarını alabilmektedirler.

Çin yasasına göre herhangi bir Çin vatandaşı istediği zaman pasaporta başvurup 1 hafta ile 1 ay arasında pasaport alabilir. Ancak bu yasa sadece Çinlilerin lehine işlemektedir. Doğu Türkistanlılar ise uzun uğraşlar sonucu 1 senden 10 seneye kadar uzun bir süre geçtikten sonra bile pasaport alamamaktadırlar. Bu hali ile Doğu Türkistanlılar Çin tarafından uygulanan bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Hac ve umre özellikle Doğu Türkistan’da illegal dini faaliyet olarak lanse edilmiştir ve Doğu Türkistan’ın her şehir ve kasabasının sokak ve caddelelerinde duvarlara yazılan afişlerle teşhir edilmiştir. Hac ve Umre zamanında Çin polisi ev dolaşarak bütün pasaport sahibi olanları arayarak pasaportlarına el koymaktadır.

Kırsal ve kentsel yerlerde yaşayan Uygur Türk-

lerine birbirinden farklı kimlik kartları verilmektedir. Kırsal alandaki insanların şehirlerde yaşamaları yasaklanmış durumdadır. Bunun için vize alınması gerekmektedir. Çinliler için ise böyle bir kısıtlama getirilmemektedir.⁴

⁴ http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=arama_sonuc

Doğu Türkistan'da Kadın, Nüfus Planlaması ve Kürtaj Sorunu

Kadın, Nüfus Planlaması ve Kürtaj Sorunu

Bölgedeki Uygur nüfusu olumsuz etkileyen ve insanların temel haklarından birini kısıtlayan sert ve acımasız, insanlık suçu sayılacak uygulamalardan bir diğeri de mecburi kürtaj uygulamasıdır. Çinliler için bir, azınlıklar için iki olan çocuk sınırlamasında eğer sınırlamanın aşıldığı devlet tarafından tespit edilmiş ise mecburi kürtaj yaptırılmaktadır. “Mecburi kürtaj” uygulaması, hamilelik aşamasında cinsiyeti tespit edilen bebeklerin kız ise aileler tarafından düşük yaptırılarak öldürülmelerine sebep olunmakta, bu da kadın-erkek nüfus dengesinde ciddi bir bozulmaya yol açmaktadır. Bu bozulma elbette sadece Uygurlar için değil Çinliler için de söz konusudur. Mamafih Uygurlar çok çocuk yaparak kimi çocuklarını rüşvet veya başka kanallarla nüfuslarına kaydettirmektedirler. Kaydettiremedikleri çocuklar ise resmî olarak “yok” durumundadır. Bu kayıt dışı çocukların durumu ise büyük bir sorun olma potansiyeli taşımaktadır. Resmî olarak kaydedilmeyen insanların dışarıdaki hayatı oldukça zordur. Bir taraftan okul, sağlık ve çalışma imkânları bu “yok çocuklar” için hayat koşullarını iyice ağırlaştırmakta diğer taraftan da kimliği olmayan bu kişiler sokaklarda sürekli kimlik kontrolü yapan Çinli yetkililer tarafından tutuklanmakta ve insafsızca cezalandırılmaktadır.

Doğu Türkistan'da yaşanan en önemli insan hakkı ihlallerinden biri de doğum kontrolü yoluyla nüfus planlaması yapılmasından kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunların başında “zorunlu kürtaj” uygulamasının neden olduğu sağlık sorunları

ile birlikte anne ve çocuk ölümlerinin de son derece yaygın olması gelmektedir. Ayrıca birçok kadın ve erkek zorla kısırlaştırılmaktadır. Tüm bu uygulamalara karşı çıkanlar ise başta para ve hapis cezası olmak üzere çeşitli yollarla cezalandırılmaktadır.

1982 Çin Anayasası'nın 25. Maddesinde “Devlet, nüfus artışının ekonomik ve sosyal kalkınma planına uyabilmesi için aile planlamasını teşvik eder” denilmektedir. “Vatandaşların Temel Hak ve Görevleri” bölüm başlığı altında düzenlenen 49. Madde'de ise; “koca ve karının aile planlamasını uygulamak görevidir” şeklinde belirtilen bir zorlama hali mevcuttur. Bununla birlikte 1984 Milli Bölgesel Otonomi (Özerklik) Kanunu'nun 44. maddesinde “Milli otonom bölgelerin otonomi organları, kanunlardaki tespit ve kararlar ile kendi bölgesinin özel durumunu birleştirerek, planlı doğumu uygulama tedbirlerini düzenler.” ifadesi yer almaktadır. Çin yönetimi bu gibi hukuki düzenlemelerle insanın en temel hakkı olan “yaşama hakkını” elinden almakta, Doğu Türkistan'da ise planlı ve sistemli bir soykırım faaliyeti yürütmektedir.

1979 yılından itibaren zorunlu doğum kontrolü ülkenin modernizasyonu ve halkın gıda güvenliği için yapılıyor olmakla meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Evlenme yaşının, çocuk sayısının ve çocuk yapma zamanının düzenlendiği Çin'de okul, fabrika, köy gibi her alana kotalar ayrılmış ve hamilelik izne tabi kılınmıştır. Örneğin kentli bir çiftin ilk çocukları özürlü değil ise bu çiftin yalnızca tek çocuk sahibi olma hakkı vardır. Kırsal kesimde ise ancak ilk çocuk eğer kız ise ikinci çocuğa izin verilmektedir. Üçüncü çocuk ise her şartta yasaktır. Evli olmayan ve kendi köyüne dönmeyen her kadına kürtaj zorunludur. Çocuk kotası

nı aşan ailelere maddi cezalar verilmekte, kırsal kesimde ise bu parayı ödeyemeyenlerin evleri tahrip edilmekte, memur olanlar işten atılmakta veya kıdemleri düşürülmektedir. Kota fazlası hamile kadınlar iki günden iki aya kadar varan sürelerle karantinaya alınmakta, kürtaja razı olana kadar bekletilen kadınlar kürtajdan sonra da eğer çok zayıf değillerse kısırlaştırılmaktadır. Eğer çocuk her şeye rağmen dünyaya gelmişse iğne ile zehirlenerek öldürülmektedir.¹

Çin'de yaşanan bu insanlık suçlarına birçok somut örnek vermek mümkündür²:

1991 yılında Hoten vilayetine bağlı Karakaş ilçesinde zorunlu kürtaja tabi tutulan kadınların sayısı 18 bin 765'tir ki, bu sayı ilçedeki anne adaylarının %49'unu teşkil etmektedir. *Sincan* gazetesinin 12 Eylül 1992 tarihindeki sayısında verdiği bilgilere göre Doğumu Yasaklama Kanunu'nu tam olarak uygulamak için hükümet tarafından bu ilçeye 432 kişilik Çinli memur kadrosu tayin edilmiştir.

Yapılan kürtaj ve zorla kısırlaştırma uygulamaları yüzünden her yıl on binlerce kadın ve çocuk ölmekte; hamile kadınların eşleri devlet memuruysa işten atılmakta ve bütün sosyal haklardan mahrum edilmektedir. Örneğin, 180 bin nüfusa sahip Çapçal ilçesinde sadece 100 kadına doğum izni verilmiş, devlet dairelerinde çalışmakta olan 40 kişi, eşleri hamile kaldığı için işinden atılmıştır. 200 bin nüfusa sahip başka bir ilçede ise, hamile kalan 35 bin kadının 686'sı zorla kürtaja tabi tutulmuştur. Direnen 993 kadın zor kullanılarak ameliyat masasına yatırılmış ve çocukları öldürülmüştür. 10 bin 705 kadın zorla kısırlaştırılmıştır.

Doğu Türkistan'da zorunlu kürtaj politikası o kadar dramatik bir noktaya varmıştır ki, kaldırım kenarlarında yasa dışı doğduğu için ölüme terk edilmiş yeni doğmuş bebekler görmek olağan hale gelmiştir. Yaşanan aşağıdaki olay bu sorunun

boyutları ile ilgili yeterince açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır:

"Turfan şehrinde yaşayan Hayrunnisahan adında 32 yaşında bir Uygur kadın, Kasım 1999 yılında Ahmet Can adında 36 yaşındaki bir kişi ile evlenmiştir. Kadının önceki evliliğinden bir çocuğu vardır, Ahmet Can'ın da daha önceki evliliğinden bir çocuğu vardır. Buna rağmen her ikisinin de çocukları yanlarında değildir. Onlar "İkimiz yeni evlendik, üstelik yanımızda bakacağımız çocuğumuz da yok, hükümet bize çocuk yapma izni verir" umuduyla bir çocuk dünyaya getirmeye karar vermişlerdir. Ama Hayrunnisahan'ın hamileliğinden bir ay sonra doğum kontrol memuru incelemeye gelerek "plan dışı hamile kalmışsın, çocuğu derhal aldir" demiştir. Eşler ilgili yerlere giderek durumu anlatmış ne kadar yalvarmışlarsa da hiçbir fayda elde edememişlerdir. Doğum kontrol memurları her gün gelerek aileyi çocuğu aldirmaya zorlamış, Ahmetcan'ın çalıştığı devlet dairesindeki yöneticiler de "eğer çocuğu aldirmazsan seni işten çıkaracağız" demişlerdir. Ahmet Can çaresizlikten çocuğu aldirmaya karar vermiş. Fakat Hayrunnisahan bu durumdan kurtulmak ve eşinin işine devam edebilmesi için resmi olarak boşanmaya, başka bir yere giderek gizlice doğum yapmaya ve olay yatıştıktan sonra yeniden resmi olarak evlenmeye karar vermiştir. Bu şekilde hem çocuğu, hem de kocasının işine devam etmesini sağlamayı planlamıştır. Hayrunnisahan, tüm zorluklara sabrederek çocuğu sağ-salim dünyaya getirmeye karar vermiştir. Eşler gerçekten boşanmış ve Hayrunnisahan gizlice doğum yapmak için Piçan ilçesindeki bir akrabasının evine gitmiştir. Bir ay sonra Turfan'daki doğum kontrol memuru, Hayrunnisahan'ı Piçan ilçesinde gizlendiği yerde bulmuş ve derhal Turfan'a giderek çocuğu aldirmaya zorlamıştır. Hayrunnisahan oradan kaçıp, Toksun ilçesindeki bir akrabasının evine sığınmıştır. Aradan bir buçuk ay geçtikten sonra yine durum fark edilince çaresiz kadın, Turfan'dan 300 km. uzakta bulunan Karaşehir'e bağlı bir dağlık kasabada çobanlık yapan başka bir akrabasının evine giderek saklanmış. Hayrunnisahan'ın doğum zamanının yaklaştığı bir günde, söz konusu, Turfan'lı doğum kontrol memuru

1 Ahmet Türköz, Doğu Türkistan'da İnsan Hakları Doktora Tezi, s: 48- 49, İstanbul 1998

2 www.ihh.org.tr, Doğu Türkistan'da Yaşana Problemler ve Çözümleri, s: 2-3, İstanbul 2009

ru burayı da bulmuştur. Kontrol memuru ile beraber gelen iki polis, Hayrunnisahan'ın içten yalvarmalarına, feryat etmelerine kulak asmadan, onu bir suçlu gibi zorla Turfan'a götürerek hastanenin ameliyat bölümüne teslim etmiştir. Doktorlar da onu yatağa bağlayarak, karnındaki bebek düşene kadar iğne yapmışlardır. Bebeğin doğmasına sadece 5-6 gün kaldığı için iğne etmemiş ve bütün çabalara rağmen bebek sağ olarak doğmuştur. Doktorlar erkek olarak dünyaya gelen bebeğe bir iğne daha yaparak, onu annesinin gözleri önünde öldürmüşlerdir. Çocuğunu aydınlık dünyaya göz açtırmak için, sayısız bedeller ödedikten sonra yine de arzusuna ulaşamayan biçare anne bu dehşet verici faciaya dayanamayıp akli dengesini kaybetmiştir.³

Çin'in aşağı yukarı 20 senden beri uygulamakta olduğu, doğmamış bebeklere karşı yaptığı katliamlar yüzünden ölenlerin sayısının hangi boyutlara ulaştığını tahmin etmek zor değildir. Örneğin, Gulca ilçesindeki küçük bir hastanede çalışan bir hemşirenin verdiği bilgilere göre 2008 yılında kürtaj sonucu öldürülen çocuk sayısı 200'den fazladır.

Kürtaj ve Kısırlaştırmadan Kaynaklanan Sağlık Problemleri

Kürtaj ve kısırlaştırma uygulamaları, kadın sağlığının bozulmasına davetiye çıkaran bir sorundur. Birçok tanığın ifadelerinde belirtilen sağlık problemlerinin, kürtaj ve kısırlaştırmaya bağlı olarak meydana geldiği görülmektedir.

Kürtaj ve kısırlaştırma operasyonları, sağlıksız yöntemler ve koşullarda yapılmaktadır. Ameliyat sonrası kadınlara her hangi bir tedavi veya bakım yapılmamasından dolayı ölümcül olaylar ve kalıcı hastalıklar meydana gelmektedir.⁴

Bölge hastanelerinde tedavi gören veya

şikâyetlerle başvuru yapan kadınların üzerinde yapılan basit bir araştırmada elde edilen bilgi şu şekildedir: "Hastaların %90'ı kürtaj ve kısırlaştırma operasyonuna maruz kalmışlardır".

Hastalardan alınan bilgiye göre kürtaj ve kısırlaştırma operasyonuna maruz kalanlara birkaç şık sunulmaktadır. Rahmin tamamen alınması ve ikinci bir çocuk edinmeyi tamamen engelleyen yollar dışında; geri dönüşü olan kısırlaştırma (spiral) yöntemi daha fazla tercih edilmektedir. Hastalar belki bir çocuğa daha sahip olurlar ümidiyle bu yöntemi tercih etmektedirler. Ancak sağlıksız koşullar ve yöntemde kullanılan malzemenin kalitesizliği sonucu birkaç yıl sonra hastalanmaktadır. Ümitleri bir yana sağlıklarını da kaybetmektedirler.⁵

Doğu Türkistan'da Uygurları hedef alan "doğum kontrol politikasının tamamen zorlama ve baskıyla uygulanması yüz binlerce kadını mağdur etmektedir. Özellikle Uygurlara yönelik olmak üzere, kadınlara ve doğmak üzere olan bebeklere karşı insanlık dışı, korkunç cinayetler işlenmektedir. Doğu Türkistan'da Uygurların en yoğun olduğu bölgelerden biri olan Hoten vilayetinde Çin idaresinin çıkartmış olduğu kararname, Çin hükümetinin Uygurlara uyguladığı doğum kontrol politikasının mahiyetini anlamak için iyi bir örnektir. Uygurların yoğun olarak yaşadıkları köy ve kentlerde idari yönetimde mevki sahibi şahıslar, Çin'in baskıcı tutumu nedeniyle cezalandırılmaktan korkup, doğum kontrol politikasını kaba bir şekilde, hatta zorbalıkla uygulamaktadırlar. Doğum kontrol politikasına karşı çıktıkları gerekçesiyle kişilere istedikleri gibi şiddet uygulamak, ağır para cezaları vermek gibi uygulamalar sık sık yaşanmaktadır. 5-6 aylık hamile kadınlar zorla hastanelere götürülerek karnınlardaki bebekler öldürülmekte, hatta doğumuna birkaç gün kalan bebekler bile bu uygulamanın dışında tutulmamaktadır. Uygur köyle-

3 www.wihh.org.tr, Doğu Türkistan'da Yaşana Problemler ve Çözümleri, s: 8, İstanbul 2009

4 www.wihh.org.tr, Doğu Türkistan'da Yaşana Problemler ve Çözümleri, s: 8, İstanbul 2009

5 www.wihh.org.tr, Doğu Türkistan'da Yaşana Problemler ve Çözümleri, s: 9, İstanbul 2009

rinde, köy kadınlarını tıpkı tutuklular gibi göz hapsine almak, kadınlara doğum kontrol amaçlı müdahaleler yapmak (zorla spiral taktırmak), kısırlaştırma ameliyatları yaptırmak, kadınları zorla muayene etmek gibi muameleler, olağan birer uygulama hâlini almıştır. Kadınların vücudunda zorla gerçekleştirilen bu müdahaleler çoğunlukla sağlıksız ve elverişsiz koşullarda yapıldığı için kan kaybından ölen kadınlar, Doğu Türkistan halkının bir gerçeği durumundadır. Bütün bu uygulamalar, fiziki ve psikolojik olarak kadınlar için dayanılmaz acılara sebep olmaktadır.

Doğu Türkistan'daki devlet gazetelerinden biri olan Hoten Gazetesi'nde yayımlanan bir yazıda; sadece Hoten ilçesinde doğurganlık yaşında 45.000 kadın bulunduğu ve son bir yıl içinde bu kadınların 30.400'üne uzun vadeli olarak kısırlaştırma tedbirleri kullanıldığı belirtilmiştir. Almanya'nın Münih şehrinde siyasi sığınma hakkı talep eden ve adının açıklanmasını istemeyen bir doktorun ifadesine göre; şu an Doğu Türkistan genelindeki tüm hastaneler, gerekli koşulları hazırlamadan Uygur kadınlara toplu hâlde ve zorunlu olarak, doğurganlıklarını engelleme ameliyatları yaptırdıkları için, ameliyat esnasında ve ameliyattan sonra ölüm riski ve ağır hastalıklara yakalanma oranı yüksek düzeydedir. Üstelik köylerde yaşayan Uygur kadınlarının çoğunluğu yoksul ve eğitim seviyesi düşük olduğu ve aynı zamanda herhangi bir tıbbi bilgileri bulunmadığı için, bu ameliyatlardan sağlam çıksalar bile, evlerine döndüklerinde yeterli ve uygun bakımın olmaması ve bedensel güç gerektiren ağır işleri nedeniyle genellikle ömür boyu sürebilecek fiziksel rahatsızlıklara maruz kalmaktadırlar.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün verilerine göre, her yıl Çin pazarında 20 bin civarında insan satılmakta olup, bu kişilerin %90'ını kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Bütün bu veriler karşısında dünyadaki kadın örgütlerinin Doğu Türkistanlı kadınlar için yeterince ses çıkarmaması yadırga-

nacak bir durumdur. Özellikle kadın hakları konusunda çalışma yapan sivil kadın örgütlerinin Doğu Türkistanlı kadınların yaşadıkları bu ihlallerin son bulması için hazırlayacakları raporlar ve dünya kamuoyuna yönelik çeşitli çalışmalar durumun iyileştirilmesi için elzemdir.

5 Temmuz Olayları

5 Temmuz Olaylarının Çıkış Sebepleri

Çin'in Guangdong eyaletinin Shaoguan şehrinde bir oyuncak fabrikasında 26 Haziran 2009 tarihinde 5000'den fazla Çinli, zorla çalıştırmak için Çin'e götürülen 300 civarında Uygur işçiye saldırmıştır. 200'den fazla Uygur'un öldüğü bu saldırıda yüzlercesi de yaralanmıştır. Olayların çıkış sebebi Çinli bir işçinin işten çıkarılmasıyla başlar. Fabrika bir süre sonra yaşları 15-20 arasında güzel olmaları ön şartı ile 150 Uygur kızını işe alır.

Daha önce işten atılan Çinli işçi fabrikaya gelecek, kendisini tekrar işe almalarını ister. Fabrika yetkilileri Çinli işçiyi koverlar. Çünkü Çinliler günde 15 saat çalışan Uygurlara ayda 500 yuan (yaklaşık 110TL) verirken, aynı şartlarda çalışan Çinli işçilere ayda 3000 yuan (yaklaşık 670TL) vermektedirler.¹ Bunlar genel rakamlardır. Bazı işyerlerinde Çinlilere ve Uygurlara verilen maaşlar arasındaki fark daha fazladır. Fabrika yetkilileri tarafından kovulan Çinli işçi, birkaç Çinli arkadaşı ile fabrikanın bu tavrına tepki olarak 2 Uygur kızına tecavüz ederek intikam alırlar. Bunun üzerine fabrikada çalışan Uygurlu işçiler ve Çinli işçiler arasında kavga çıkar. Bu kavga bir süre sonra 5000'den fazla Çinlinin, 300 civarındaki Uygur işçiye saldırmasına ve katletmesine dönüşür. Resmi kaynaklar ölü sayısını 2 olarak açıklarken, bazı kaynaklar bu olayda 273 Uygur'un öldüğünü açıklamıştır.²

5 Temmuz Günü

26 Haziran günü Çin'de yaşanan olayların asıl sebeplerinin halktan saklanmak istenmesi, ölen Uygurların sayısının 200'den fazla olmasına rağmen 2 olarak açıklanması, yaralananların sayısının bile verilmemesi, yaşanan olayın sorumlularına hiçbir cezanın uygulanmaması hatta olayların üzerinin kapatılmaya çalışılması; Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurların, uzun zamandır sergilemiş oldukları suskunluğun patlamasına sebebiyet verir. Yaşanan bu haksızlıklara tepki olarak Uygurlar 5 Temmuz günü Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'de bir gösteri düzenlemişlerdir. Kaşgar'dan gelen 2.000 civarında Uygur'un da katılımıyla, sayıları 5000'i geçen grubun amacı herhangi bir arbede çıkarmak değil bilakis, 26 Haziran günü Çin'de yaşanan olaylarla ilgili hükümetten bir açıklama ve olayın soruşturulmasını talep etmektir. Çin yönetimi ise, Uygurların en doğal insani haklarından biri olan bu gösteriye, acımasızca müdahale etmiştir.

Çin polisi Uygurların gözünü korkutmak için, göstericilerin en önünde bulunan ikisi genç kız, 3 kişiyi başlarından vurarak öldürmüştür. Bu müdahale; oluşan kargaşayı bastırmak için Çinli polislerin silahlarla göstericilerin arasına girmesiyle, bir süre sonra katliama dönüşmüştür. Çinli polisler onlarca Uygur gencini öldürerek ve yaralayarak dağıtmıştır. Haziranda yaşanan olaylar yüzünden öfkeleri son raddeye gelen Uygurlar bu müdahalenin ardından, Urumçi'nin çeşitli semtlerinde toplanarak şehir merkezine doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Bu yürüyüş sırasında Çinliler ile Uygurlar arasında kavgalar çıkmış, bazı sokaklarda araçlar

1 İHH Doğu Türkistan Sempozyumu, İlimi Toplantılar Serisi (5), 5 Temmuz'un Ardından Doğu Türkistan, Seyit Tümtürk sayfa:84

2 <http://www.timeturk.com/yazardetay.asp?Newsid=15441>

devrilip ateşe verilmiştir. Bu kavgalar sırasında her iki taraftan da ölenler olmuştur. Bu olaylar yaşanırken emniyet güçlerinin müdahale etmemesi dikkat çekmiştir. Kargaşanın ve çatışmaların en şiddetli yaşandığı anda emniyet güçleri olaylara müdahale etme adına rast gele ateş açmış ve kısa bir süre içerisinde yaklaşık 2000 Uygur öldürülmüştür. Dünya televizyonlarına yansayan ölmüş insanlarla dolu Urumçi sokaklarından görüntüler bu esnada çekilmiştir. Bu olayların yaşandığı günler bölgeye itfaiye araçları ve çöp kamyonları gelmiştir. Ölen Uygurların cesetleri çöp kamyonları ile toplanmış, sokaklardaki izler itfaiye araçları ile temizlenmiştir. Görgü tanıklarının anlattığına göre temizleme işleminden sonra sokaklarda kan izlerine dair ve de kafalarından vurulmuş Uygurların parçalanmış cesetlerinden izler kalmıştır.

Olaylar gün boyu devam etmiştir. Baskınları yapan kar maskeli bu kişiler kendilerine direnen Uygurları, evlerinde çocuklarının önünde öldürmüşlerdir. 6 Temmuz günü polise giden Uygurlar; *“Baskınları yapanların polis olmadığı bu nedenle terör eylemi olarak kayıt altına alınacağı ve götürülenlerin kayıp olarak değerlendirileceği”* yanıtını almıştır. O gece gözaltına alınanlardan bir daha evine dönebilen olmamıştır. Gözaltına alınanlara ağır işkenceler yapılmıştır. Bu işkencelerde bir gecede 830 kişi öldürülmüş ve bu 830 kişinin çok büyük bir kısmının cesedi yakılarak külleri çöplere karıştırılıp çöp depolarına dökülmüştür. Bir kısım cesetler ise ailelerine 5 Temmuz çatışmalarında öldüğüne dair bir evrak imzalatılarak teslim edilmiştir. Böylece polis, bu kişilerin işkencede ölmediğini, ölümlerin iki grubun çatışması sırasında gerçekleştiğini kayıt altına almış olmaktadır.³ Sadece bir kısmının ölüsü ailelerine teslim edilmiştir. Diğerlerinden bir daha haber alınamamıştır.

5 Temmuz günü olayları yaşandığı sıralarda Urumçi’de telefon, elektrik ve internetin kesilmesi

ve uzun bir süre açılmaması sonucu o gün yaşanan birçok olay, Dünya basınına tam olarak yansımamıştır. Bundan dolayı, Çinli kaynaklardan çok farklı bazı iddialar ortaya çıkmıştır. Bölgeden gelen görüntüler ise bu iddiaları doğrular niteliktedir.

5 Temmuz Sonrası Yaşananlar

6 Temmuz günü Urumçi’de yaşayan Çinliler arkalarına Çin askerlerini alarak Uygurlara saldırmışlardır. Uygurlara ait işyerleri yağmalanmış ve Uygurların evleri basılmıştır. Bazı internet sitelerinde çıkan videolarda da görüldüğü gibi Çinliler yakaladıkları Uygurları Sokak ortasında öldürmüşlerdir. Önemli bir ayrıntı ise, Uygurlara saldıranların hepsinin ellerinde Çin polisinin kullandığı copların olmasıdır. Olaylardan birkaç gün sonra bölgeye 22.000 asker gönderilmiştir. Binlerce insan tutuklanmış, internet ve telefon kesintisi devam etmiş ve gece sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Çin yönetimi, gerçekleştirilen katliamdan sonra öldürülenler için Uygurların cenaze töreni düzenlemesine dahi izin vermemiştir.

5 Temmuz olaylarından sonra Çin Hükümeti, güvenliklerinin sağlanamayacağını söyleyerek, olayların yaşandığı bölgelerdeki yabancı gazetecilerin ve yabancı uyrukluların bölgeden ayrılmasını istemiştir. Bu durum, *“Çin hükümeti bölgede yaşananların dışarıya yansımalarını istemiyor”* şeklinde yorumlanmıştır. Olayları yatıştırmak için bölgeye sevk edilen binlerce asker, geniş çaplı aramalar yapmış, bu aramalar genelde Uygurların evlerine baskınlar şeklinde olmuştur. Aramalar sırasında fotoğraf makineleri ve kameralara el konulmuş, bilgisayarında, cep telefonunda, fotoğraf makinesi veya kamerasında olaylarla ilgili görüntü olanlar tutuklanmıştır.⁴

Urumçi Belediye Başkanı Jerla İsamudin,

3 İHH Doğu Türkistan Sempozyumu, İlimi Toplantılar Serisi (5), 5 Temmuz’un Ardından Doğu Türkistan, Seyit Tümtürk sayfa:96

4 İHH Doğu Türkistan Sempozyumu, İlimi Toplantılar Serisi (5), 5 Temmuz’un Ardından Doğu Türkistan, Seyit Tümtürk sayfa:92

olaylarda 11'i polis aracı 261 motorlu aracın, 190 otobüsün, 209 dükkanın ve iki binanın tahrip edildiğini, toplam 56 bin 850 metrekairelik bir alanın da göstericiler tarafından ateşe verildiğini belirtmiştir.⁵

5 Temmuz Olayı'na katılan bir öğrenciyle 6 Temmuz günü telefon bağlantısı ile yapılan söyleşide:

"5 Temmuz'da, 26 Haziran'da Guangdong Eyaleti'nin Şaoguan Şehri'ndeki oyuncak fabrikasında Çinli İşçiler tarafından öldürülen Uygurlar'ın faili meçhullerinin bulunması isteğiyle Halk Meydanı'nda barışçıl bir gösteri düzenledik. Sonra Çin Güvenlik görevlileri gelip dağılmamızı istediler. Göstericiler dağılmayınca üzerlerine ateş açtılar. Ateş sonucu ölen kişileri gören Uygurlar ve Çinli askerler arasında çatışma çıktı. Uygurların elinde hiç bir şey yok, Çinli askerlerin elinde silah var. Şu an sokaklarda hiç Uygur yok. Sokaklarda tam teçhizatlı Çin askerleri dolaşiyor. Benim evimin civarı Çin askerleriyle dolu, beni her an tutuklayabilirler. Sokakta kalıp evine dönemeyen Uygurlar da var. Dün gece Çinliler Uygurların evine baskın yapıp, çok sayıda Uygur'u öldürmüş. Dün gece bir Uygur kadını iki çocuğuyla beraber boğazlayıp çirilçiplak yolun kenarına atmışlar. Bunu gören Uygurlar toplu halde olayın yatışmasını bekliyorlar. Çin güvenlik güçleri Çinlileri koruyorlar, Uygurları korumuyorlar. Bugün Urumçi Hualin civarında dört bin civarında Çinli, Uygur avına çıktılar. Polisler onlara hiç müdahale etmediler. 5 Temmuz'da Uygurlar silahla bastırıldıktan sonra akşama doğru Çin güvenlik güçleri At Beyge Meydanı civarındaki Uygurların evlerine baskın düzenleyerek iki bin Uyguru tutukladılar. 6 Temmuz günü Kaşgar'da çok sayıda Uygur toplanıp gösteri düzenlemeye kalktı ama Çinliler kısa sürede onları dağıttı. Gulca, Hoten gibi yerlerde Çinli güvenlik güçleri tarafından sokaklar kontrol altına alınmış ve Uygurların sokağa çıkması yasaklanmıştır."⁶

5 Temmuz günü Urumçi'de bulunan Finlandiya vatandaşı olan bir Uygur ile yapılan söyleşide mezkur kişi şunları nakletmiştir:

"Ben o sırada Urumçi'de idim, uykuya dalmıştım. Bomba atıldı, silah atıldı. Hemen kalkıp sokağa çıktık. Devlet lojmanlarının kapısı kapanmıştı. Sokaktan kava ve bağırsık çağırış sesleri gelmekteydi. Fazla geçmeden silah sesleri duyulmaya başlandı. O sırada Çin askerleri gelerek Uygurları bastırıldı. Bunu kendi gözlerimle gördüm. Çin askerlerinin gelip insanları öldürdüklerini gördüm. Akşam olduğunda dışarı çıktım. Sokakta kanları, yaralı yatanları hatta cesetleri gördüm. Dayak yiyen, öldürülen, tutuklanan kişiler Uygurlardır. Bizim lojmanın avlusuna bir araba girdi. Arabanın içi tıka basa yaralı ve ölülerle doluydu. Uygur çocuklarının üstüne bomba atılarak parçalanışlarını görenlerle konuştum. Uygurların dar sokaklarda kısırılıp öldürüldüklerini hatta öldürülenlerin yakıldıkları hakkında haberler geldi. O gün çok korkutucuydu. Çin polisleri her an gelip hepimizi tutuklayacakmış gibiydi, her yerde ağlaşmalar, gürültü patırtı... Urumçi şehrinin tamamı polis arabalarının sesleriyle kaplandı. Geceleri uyumak mümkün değildi. Durmaksızın bomba ve mermi sesleri gelmekteydi. 5 Temmuz Urumçi Olayı'nda 197 kişinin öldüğü ve bunların çoğunun Çinli olduğu tamamıyla yanlıştır. Bunlar Çin hükümetinin ilan ettiği sayı, gerçekte binlerce kişi öldü. Bu ölen kişilerin içinde çocuklar, kadınlar ve bebekler var. Uygurları öldüren kişiler sivil kıyafetli askerlerdi. Asker kıyafeti giyersek ateş edemeyiz diye ateş edilen yerlere sivil giydirilmiş askerlerin gönderildiği hakkında haberler var. 8 Temmuz'da yani olayların meydana gelmesinden sonraki üçüncü gün üç yüz civarında sivil kıyafet giymiş asker, silahlarıyla birlikte Uygurların oturduğu dar sokaklara girdi. Tabii ki Uygur gençleri de kendi malını mülkünü, canını korumak için onlara karşılık verdi. Daha sonra yeni bir grup asker geldi Askerler o sivil kıyafet giyenleri korudu. O sivil kıyafetliler Uygur gençlerinden 5 kişiyi vurdular. Ben bütün bunları gözlerimle gördüm. Ellerinde sopalarla Uygurları döven binlerce Çinlinin etrafını saran Çin askerleri, Çinlilerin ellerinde bulunan sopaları alarak on-

5 <http://www.ntvmsnbc.com/id/24981363>

6 5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan, Erkin Emet, sayfa:141,142

ları dağıttı ve hiç birini tutuklamadı. Ben birçok kişiye evlerinize dönerken neler gördünüz? diye sordum. Hepsi, yol boyunca ceset gördük, diye cevap verdi. Ertesi sabah kalktığımızda yollarda ki kanları yıkayıp etrafi tertemiz etmişlerdi. Urumçi şehrinin merkezinde öldürbeldiklerini öldürüp, yakabildiklerini yakıp şehir merkezini kontrol altına aldılar.⁷

08 Temmuz 2009

Olayların ardından bölgede sokağa çıkma yasağı uygulandı. Sadece Uygur Türklerine yönelik uygulanan bu yasağı fırsat bilen Çinliler Türklerin evlerine baskınlar yaparak Uygurları öldürmeye devam etmişlerdir.

Bağımsız Doğu Türkistanlılar Birliği Genel Başkanı Abdülmecit Avşar, bölgeden gelen son haberlerin çok kötü olduğunu söylemiştir. Bölgede yaşayan halkın yurt dışındaki insanlara bir şekilde ulaşarak “Uygurlara yönelik Çin’in başlattığı katliamlar şiddetini artırdı” bilgilerinin kendilerine ulaştığını belirtmiştir. Abdülmecit Avşar, dün gece sokağa çıkma yasağı olmasına rağmen Çinlilerin, Uygur evlerini basarak birçoğunu öldürdüklerini de belirtmiştir.⁸

9 Temmuz 2009

Binlerce Çinli asker, sükuneti sağlamak için savaşı alanına dönen Urumçi’de gövde gösterisi yapmıştır. Helikopterler, çatıların sadece birkaç metre üstünden geçerek alçak uçuşlar yapmış ve uyarıcı broşürler dağıtmıştır. Çinliler, askerlerin kentteki varlıklarından memnun olsa da, Uygur Türkleri endişe içindeydi. Adila isimdeki bir Uygur kadını, “Bu askerler bizi korkutuyor, zaten bu amaçla gelmişler. Bu kadar çok askere karşı biz ne yapabiliriz ki?” diye tepkisini dile getirmiştir. Urumçi’nin Uygur mahallelerinde tedirgin bekleme sürmüştür. Kendi dernek binalarında toplantılar yapan

Uygur Türkleri, çıkması muhtemel yeni çatışmalar için hazırlanmıştır. 20’li yaşlarındaki Turkonate isimli bir Uygur genci, Çinli polislerin daha önce yaralanmış gençleri toplayarak bir yere götürdüğünü, daha sonra bu kişilerden haber alınmadığını söylemiştir.⁹

10 Temmuz Cuma

Çin yönetimi, Doğu Türkistan’daki camilerde Cuma namazının kılınmasını önce yasakladığını açıklamış, daha sonra Urumçi’de Uygurların kararı protesto etmesi üzerine bazı camilerde ibadete izin vermiştir. Çıkabilecek olaylara karşı polis geniş güvenlik tedbirleri almıştır. Bazı camilerin önlerine tanklar yerleştirilmiştir. Urumçi’de Cuma namazı çıkışı yüzlerce Uygur, Ak Camii’nin yakınında toplanarak gösteri düzenlemişlerdir. Gösteriyeye müdahale eden yüzlerce Çin polisi, bazı göstericileri tutuklamıştır.¹⁰

Sürgünde yaşadığı ABD’de Başkent Washington’da basın toplantısı düzenleyen Dünya Uygur Kongresi Lideri Rabia Kader, çatışmalarda ölen ve yaralananlarla ilgili bir bilgi edinmenin zorluğundan söz ettiği açıklamasında, “Edindiğimiz bilgilere göre ölü sayısı 1000’in üzerinde, kimileri de 3 bin rakamını telaffuz ediyor” dedi. İnsanların yalnızca Sincan’ın başkenti Urumçi’de değil, Doğu Türkistan’ın birçok bölgesinde öldürüldüğünü belirten Rabia Kader, Kaşgar gibi farklı kentlerde kitle cinayetleri işlendiğinin altını çizmiştir.¹¹

12 Temmuz 2009

Çin’in Doğu Türkistan’a atadığı Genel Vali Wang Lequan; daha önce yaptığı açıklamayı tekrarlayarak “Olaylardan sorumlu olanların idam edileceği ve idamlar için gerekli düzenlemelerin yapıldığını” söylemiştir.

7 5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan, Erkin Emet, sayfa: 152,153,154,155

8 <http://soykirimakarsisessizciglik.blogspot.com/2009/07/cinliler-uygur-turklerinin-evlerini.html>

9 <http://www.milligazete.com.tr/haber/binlerce-cin-askeri-urumci-sokaklarinda-132049.htm>

10 <http://www.ntvmsnbc.com/id/24982484/>

11 http://www.sabah.com.tr/Dunya/2009/7/10/olu_sayisi_1000in_uzerinde

13 Temmuz 2009

Vali Wang Lequan yaptığı açıklama sebebiyle, 13 Temmuz Pazartesi günü Urumçi'de olaylar çıkmış altı bin üzerinde olan tutuklu yakınları, kararı protesto etmiştir.

20 Temmuz 2009

Çin hükümeti, 5 Temmuz olaylarının sorumluları olarak gözaltına aldığı bin den fazla Uygur'dan 196'sını kurşuna dizerek idam etmiştir. Uygurların nerede idam edildiği bilinmemekle beraber, cenazelerinin ailelerine verilip verilmediği de belli değildir.¹²

27 Temmuz 2009

Doğu Türkistan'a Çin tarafından vali olarak atanmış aynı zamanda Çin Komünist Partisi'nin bölgedeki iki numaralı yetkilisi olan Nur Bekri, Urumçi'de 5 Temmuz'daki olayları planlayan şebekeye sızıp, onu çökerteceklerini söylemiştir. Bekri, bölgede kontrolleri sıkılaştıracaklarını ve güvenliğe yönelik potansiyel tehditleri yok edeceklerini belirtmiştir.

Olayların üstünden yaklaşık üç hafta geçtikten sonra Urumçi'ye giden gazeteci Kamil Erdoğdu, gördüklerini şöyle anlatmıştır: *"Havaalanından şehre doğru giderken gördüğümüz kontrol noktaları olağanüstü durumun henüz geçmediğinin ilk işaretleri oldu. Şehir merkezinde koşuşturanların birbirlerinden gözlerini kaçırmaları dikkat çekiyor. Hatta Çinli olsun Uygur olsun herkes uzatılan mikrofonlara yorum yapmaktan kaçınıyor. Olaylarla ilgili olarak adı sık geçen Halk Meydanı askerlerle sarılmış durumda. Meydana girilmesine izin verilmiyor, fotoğraf çekmek isteyenler ise uyarılıyor. Yoğun güvenlik önleminin boyutunu olayların başladığı söylenen Uygur mahallesine geldiğimizde daha iyi fark ettik. Burası halen taşıtların girmesine izin verilmeyen caddelerden biri. Caddede alınan önlemler ve devriye gezen askerler sıkıyönetim hava-*

sı hissettiriyor. Burada ve Uygurların yoğun olduğu diğer mahallelerde hoparlörlerden Uygurca olarak Rabia Kader aleyhinde konuşmalar yapılıyor. Urumçi Dostluk Hastanesi'nde olaylarda yaralanan Han ve Uygurlar birlikte tedavi görüyor. Hastanenin başhekimini Prof. Zhu Yuan Chun, "Bu kadar güzel bir şehirde, bu kadar acı bir olay yaşamaktan büyük üzüntü duyduğunu" belirtti. Çinli doktor bazı yaralılarda psikolojik sorunlar başladığını anlattı. Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül olaylardan bir hafta evvel Urumçi'deydi. Gül'ün bu ziyaretini izleyen gazeteciler arasında olduğumdan 5 Temmuz'dan sonra bana çok kez o ziyaret sırasında böyle bir gerilimin işaretleri olup olmadığı soruldu. Gül'ün ziyareti çok sıcak bir havada geçmişti. Ama aynı günlerde bir hafta kadar Urumçi'de kalan bir arkadaşımın aktardıklarının bazı işaretler taşıdığını düşündüm. İşadamı olan bu arkadaşım kaldığı otelde biri polis, iki Çinlinin düğününe şahit olduğunu ve konuklar arasında bir Uygur bile olmamasına şaşırıldığını anlattı."¹³

03 Eylül 2009

Urumçi'de gösteriler yeniden başlamıştır. Kent merkezine yakın bölgelerde yaşayan görgü tanıkları, telefonla yaptıkları açıklamalarda, sayıları binleri bulan Çinlilerin, Urumçi'nin merkezinde toplanarak bölgesel hükümet aleyhinde sloganlar atmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Dükkan ve pazar yerlerinin kapalı olduğu Urumçi'de göstericiler, trafiği de engellemişlerdir.¹⁴

12 Ekim 2009

Çin'in Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nin merkezi Urumçi'de 5 Temmuz günü yaşanan şiddet olaylarına karıştığı iddiasıyla tutuklu bulağan 7 kişinin davası, 12 Ekim Urumçi Orta Halk Mahkemesi'nde görülmüştür. Yargılama sonucu 7 kişiden 6'sı, ölüm cezasına çarptırılmıştır.¹⁵

13 http://www.bbc.co.uk/turkce/izlenim/2009/07/090724_fooc_urumqi.shtml

14 <http://www.ntvmsnbc.com/id/24997062>

15 <http://tr.china-embassy.org/tur/xwtd/t620079.htm>

12 <http://soykirimarkarsissizciglik.blogspot.com/2009/07/196-uygur-turku-idam-edildi-onlar-icin.html>

04 Aralık 2009

5 Temmuz'daki Uygur-Çinli çatışmasında suçlu bulunan 3 kişinin daha idama mahkum edildiği bildirilmiştir. Çin'in resmi Xinhua ajansına göre, Urumçi Halk Mahkemesi, 3 kişiyi daha idama mahkum ederken, aynı davada yargılanan başka bir kişiye de ömür boyu hapis cezası vermiştir. 3 kişi ise değişik sürelerde hapis cezasına çarptırılmıştır. İdama mahkum edilenlerin isimlerinin Heyrinisa Sawut, Ruzikhari Niyaz ve Li Longfei olduğu açıklanmıştır. Duruşmaya tutuklu yakınları ile mağdurların da katıldığı bildirilmiştir.

24 Aralık 2009

Bölge hükümetinden yapılan açıklamada, beş kişinin 23 ve 24 Aralık'ta 'çok ciddi suçlardan hüküm giydiği belirtilmiştir. O hafta görülen duruşmalarda da 5 kişi idama mahkum edilmiştir. Mahkumların tamamının Uygur asıllı olduğu belirtilmiştir. Aynı hafta yargılanan diğer sanıklardan 8'ine ömür boyu, 4'üne ise 10 yıldan fazla hapis cezası verilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

İnsan hakları alanında 1991 yılından beri faaliyet gösteren İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği MAZLUMDER, kurulduğu yıldan bu yana Doğu Türkistan'da yaşananları dikkatle izlemiş ve gerek Doğu Türkistan'da gerekse diasporadaki Doğu Türkistan mazlumları ile ilgili olarak insan hakları çerçevesinde çalışmalar yürütmüştür. Bu konuda çok sayıda basın açıklaması, protestolar ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirmiştir.

Türkiye'deki Doğu Türkistanlıların yaşadığı problemlerle ilgili hukuki destek de veren MAZLUMDER, 5 Temmuz Urumçi olayları ile ilgili de çok sayıda etkinlik düzenlemiş ve gerek Türkiye'deki gerekse uluslararası alandaki mekanizmalara çok sayıda başvurular yapmıştır. Urumçi'de katledilenlerle ilgili MAZLUMDER yöneticilerinin Çinli yetkililer aleyhinde yapmış olduğu suç duyurusu dönemin adalet bakanının müdahalesiyle durdurulmuştur.

Derneğimiz tarafından 5 Temmuz Urumçi olaylarında isimleri tespit edilebilen maktullerin ve ismi tespit edilemeyen binlerce kişinin katledilmesinden, 50.000'den fazla kişinin çeşitli şekillerde yaralanmasından, 30.000'den fazla kişinin ise haksız tutuklanması veya bir şekilde kendisinden haber alınamamasından sorumlu tutulan Hu Jintao (Çin Cumhurbaşkanı), Wen Jiabao (Çin Başbakanı), Meng Jianzhu (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Üyesi ve Kamu Güvenliği Bakanı), Chen Bingde (Çin Halk Kurtuluş Ordusu Genelkurmay Başkanı-General), Nur Bekri (Uygur Özerk Bölge Başkanı-Valisi), Wang Lequan (Bölge Komünist Parti Başkanı), Wu Shimin (Devlet Etnik İşler Komisyonu'ndan (SEAC) Sorumlu Bakan Yardımcısı), Muttelip Enver (Bölge-

deki Uygur Komutan) Muhtar Esen (Doğu Türkistan Etnik İşler Komisyonu Başkan Yardımcısı) ve ismi tespit edilemeyen diğer şüpheliler hakkında, soykırım (TCK, Madde 76) ve İnsanlığa Karşı Suç (TCK, Madde 77) işledikleri gerekçesi ile soruşturma yapılarak dava açılıp cezalandırılmaları için cumhuriyet savcılıklarına başvuruda bulunulmuştur. Bu şikâyet çerçevesinde adı geçen Çinli yetkililerin Türkiye'ye geldikleri takdirde yakalanmaları talep edilmiştir.

MAZLUMDER, Doğu Türkistanlı mültecilerin Türkiye'ye yaptığı sığınmalarda başvuru işlemlerinin takibi ve sonuçlandırılmaları işlemleriyle ilgili mültecilere hukuki yardımlar sağlamıştır. 2003 yılında Türkiye'deki Doğu Türkistanlıların hukuki durumlarıyla ilgili bir rapor hazırlayarak Uygur mültecilerin Türkiye'de maruz kaldığı ihlalleri gündeme getirmiştir.

MAZLUMDER, son olarak Kamboçya tarafından Çin'e iade edilen 22 Uygur ile ilgili de bir dizi çalışma yürütmüş, söz konusu Uygurlarla ilgili Başta Kamboçya makamları olmak üzere BM dahil bir dizi uluslararası kurumla iletişime geçmiştir.

MAZLUMDER bugüne dek bölgeyle ilgili yaptığı çalışmalar ışığında Çin Halk Cumhuriyeti yetkililerine:

- Çin'in bölgedeki insan haklarına aykırı her türlü uygulamaya kayıtsız şartsız son vermesi,
- Doğu Türkistan topraklarının "Sincan" – yeni ülke anlamında- adıyla anılmasına ve bölgenin asimilasyonuna son vermesi,
- Çin'in diasporadaki Uygurların dönüşünün önündeki engelleri kaldırması ve geri dönüşleri kolaylaştırması,

- Doğu Türkistan'da halen devam eden örgütlenme, basın ve ifade özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması,

- 11 Eylül sonrası gelişen “küresel teröre karşı mücadele” söyleminden yararlanmak isteyen Çin'in, Doğu Türkistan'da gerçekleştirdiği insan haklarına aykırı politikalarına gösterilen direniş ve tepkilerin meşruluğunu kırmak için öne sürdüğü “terör”, “radikal İslami unsurlar”, “El Kaide bağlantıları” gibi kavramları kullanarak yürütmekte olduğu dezenformasyona son vermesi,

- Bölgeye yönlendirilen yoğun Çinli göçünün durdurulması ve Çinileştirme politikalarına son verilmesi,

- Uygurların çeşitli sebeplerle Çin'in diğer bölgelerine gönderilmesine son verilmesi,

- Bölgeye uygulanan her türlü ekonomik ayırımıcılığın sona ermesi,

- Uluslararası standartların altında olan yasal ve anayasal düzenlemelerin yapılması,

- Doğu Türkistan'da sürdürmekte olduğu nükleer denemeleri sona erdirmesi ve olumsuzlukların tazmin edilmesi

- Kürtaj ve benzeri uygulamalarla yeni doğan çocuklara ve kadınlara karşı işlenen suçlara son vermesi, dini inançları ve bölgenin özel statüsünü göz önünde tutarak doğum yasağının kaldırılması yönünde çağrıda bulunuyor.

MAZLUMDER ayrıca Uygurlara:

- Doğu Türkistan'ın hak mücadelesini sürdüren diasporadaki örgütlerin kısa ve uzun vadeli planlamalarla hedeflerini masaya yatırmaları,

- Bu hedeflerde mutlaka farklılıklar olabileceğini ancak en azından ortak hedefler konusunda zaten kısıtlı olan emek ve mali gücün birleştirilerek mücadele edilmesi,

- Doğu Türkistanlı örgütlerin stratejilerini uluslararası hukuka uygun olarak oluşturmaları ve uluslararası kurumlarla işbirliğini arttırmaları,

- Radyo, TV, gazete ve benzeri iletişim araç-

larıyla Doğu Türkistan'ın tanıtımı yanında, orada yaşanan haksızlıkların birebir aktarımının sağlanması,

- Doğu Türkistan'da yaşanan sorunların sadece bölgesel olmadığından hareketle Çin'in içindeki insan hakları örgütleriyle bağ kurarak Tibet gibi Çin'de daha genel ihlallerle de ilgilenilmesi,

- Doğu Türkistan mücadelesinin başta Müslüman Hui Çinlileri olmak üzere Çin'deki diğer demokratik bireyler ve kitlelerle işbirliği içerisinde sürdürülerek Çin'de bulunan diğer unsurların da bu mücadeleye dahil edilmesi çağrısında bulunuyor.

MAZLUMDER Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine:

- Çin'le sürdürülmekte olan her türlü ilişki için Doğu Türkistan ve Tibet gibi yerlerde yaşamakta olan insan hakları ihlallerinin ön koşul kabul edilmesi ve ilişkilerin buna göre belirlenmesi,

- Doğu Türkistanlıların yaşadığı sorunlardan dolayı ülkesinden çıkmak istemesi durumunda Uygurlara her türlü kolaylığın sağlanması,

- Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlallerinin Çin'le olan ticari ilişkilere kurban edilmemesi,

- Doğu Türkistan konusunda dış politikanın yeniden gözden geçirilerek Uygurların durumunun dış politika önceliği olarak görülmesi,

- Çeşitli yollarla Türkiye'ye sığınmış olan Doğu Türkistanlı sığınmacıların karşılaşmakta olduğu ikamet, vize, çalışma izni, burslu eğitim görme ve vatandaşlık ile parçalanmış ailelerin birleştirilmesi gibi sorunların çözülmesi çağrısında bulunuyor.

MAZLUMDER ayrıca Doğu Türkistan sorunuyla ilgili uluslararası toplumun atması gereken önemli adımlar olduğuna inanmaktadır. Buna göre uluslararası toplumun:

- BM başta olmak üzere tüm uluslararası mekanizmaların Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlallerine karşı daha duyarlı olması,

- Çin'in Uygurlara uygulamakta olduğu politikalarla ilgili temel insani adımların bir an önce atılması,

- Doğu Türkistan'da uluslararası gözlemcilerin de katılımıyla yeni bir nüfus sayımı yapılarak, Doğu Türkistan'ın nüfusunun garanti altına alınması ve bundan sonraki Doğu Türkistan nüfusunu azaltmak amacını güden katliam, kürtaj, zorla doğum kontrolü, Han Çinlilerinin topluca göç ettirilmesi gibi demografik yapıyı bozucu uygulamalara son verilmesi noktasında Çin'e baskı yapılması,

- İslam coğrafyası kabul edilen bölgede bulunan Müslüman nüfusu dikkate alarak İslam Konferansı Teşkilatının bölgede yaşananlar konusunda daha fazla inisiyatif alması,

- Şanghay İşbirliği Örgütü üyeleri olan Rusya, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkelerin Çin'le ilişkilerinde ekonomik önceliklerinin yanı sıra insan haklarını merkeze alan bir politikayı benimsemesi çağrısında bulunuyoruz.

EKLER

Ek-1 MAZLUMDER'in Çin'li yetkililerle ilgili suç duyurusu metni

Ek-2 MAZLUMDER'in Türkiye'de bulunan Uygurlar hakkında 2003 yılında hazırladığı rapor

Ek-3 Doğu Türkistan İnsan Hakları İhlalleri Fotoğrafları

CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI'NA

İSTANBUL

MÜŞTEKİ

(İHBAR EDEN) : _____
 T.C Kimlik : _____
 Adres : _____

MAKTULLER : Sadece son olaylarda 3.000'den fazla insan öldürülmüştür. Halen bölgeyle sağlıklı iletişim kurulamadığından isimleri tespit edilebilen maktuller:

1. Seyrangül Dursuncan (1983)
2. Ferhat Mehmet (1982)
3. Rozimehmet Hesencan (1975)
4. Abdulhekim Dayim (1982)
5. Cüret Abdülkerim (1982)
6. Gülhumar Kadir (1983)
7. Necat Ekber (1983)
8. Şiringül Hamit (1979)
9. Envercan Ehet (1983)
10. İsmi tespit edilemeyen binlerce kişi

MAĞDURLAR : Şüphelilerin işledikleri suçlar sonucunda, 50.000'den fazla kişi çeşitli şekillerde yaralanmış, 30.000'den fazla kişi tutuklu veya bir şekilde kendisinden haber alınamamaktadır.

ŞÜPHELİLER

1. **Hu Jintao** : Çin Cumhurbaşkanı
2. **Wen Jiabao** : Çin Başbakanı
3. **Meng Jianzhu** : Çin Devlet Konseyi Üyesi ve Kamu Güvenliği Bakanı
4. **Çin Bingdi** : Çin Halk Kurtuluş Ordusu Genelkurmay Başkanı - Orgeneral
5. **Nur Bekri** : Uygur Özerk Bölge Başkanı (Valisi). Bölgede Çin polisi tarafından öldürülen 140 Uygur'u olayları çıkarttığı iddiasıyla suçladı. İşgalci Çin'in, Doğu Türkistan'a atadığı Nur Bekri, Urumçi kentinde meydana gelen sabotaj ve şiddet olaylarındaki Çin polisinin orantısız /ölçsüz güç kullanmasını görmezden gelerek eylemcilerin yurt dışındaki güçler tarafından kışkırtıldığını öne sürerek göstericileri 'terörist, bölücü' gibi ifadelerle suçladı ve soydaşları için asla başarıya ulaşamayacaklarını iddia etti. (Uluslararası Çin Radyosu). Yaptığı bir televizyon konuşmasında da Doğu Türkistan'daki bütün etnik gruplara mensup halkın barış içinde birlikte yaşadığını iddia eden Nur Bekri, Çin polisinin eylemcilere karşı girişmiş olduğu katliamı haklı gördü.
6. **Wang Lequan** : Bölge Komünist Parti Başkanı. Haziran ayından itibaren devam eden katliamın sorumlularından. Doğu Türkistan'ı yöneten Komünist Parti yetkilisi. Bir televizyon kanalında "Kafasını kaldıran "Uygur Türkünü vurun." dedi. Doğu Türkistan'da bağımsızlık yanlısı direnişçilere karşı "yeniden ıslah etme" sürecinin başlatılacağını söyleyerek "Başlarını çıkardıklarında hemen vurmalyız. Saldırmalarını beklemeden he-

men vurmaliyiz. Bu kış ve önümüzdeki baharda bütün bölgede bağımsızlık hareketlerine karşı yeniden ıslah faaliyetini başlatacağız” dedi. Bu sözler bölgede uygulanan baskı politikasının boyutunu gösterme açısından çok önemli. 15 yıldır bölgeyi baskıcı politikalarla yöneten Lequen’in geçmişteki icraatları arasında, bölgeye milyonlarca Çinliyi yerleştirmek, Uygurca gibi azınlık dillerinin 21. yüzyıla uygun olmadığını savunmak ve ilkokullarda Uygurcaı yasaklamak, devlet memurlarına namaz kılmayı ve oruç tutmayı yasaklamak gibi katı uygulamalar yer alıyor. Lequen Doğu Türkistan’da 15 yıldır bu etnik savaşı sürdürürken, yardımcısı Zhang Quingli de 2005 yılından bu yana Tibet’te etnik baskı uyguluyor.

7. **Wu Shimin** : Devlet Etnik İşler Komisyonu’ndan (SEAC) Sorumlu Bakan Yardımcısı. Pekin’deki Devlet Konseyi Basın Ofisi’nde düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada, ayaklananların amacının kesinlikle gerçekleşmeyeceğini söyledi. “Ancak Sincan’daki ve diğer bölgelerdeki etnik grupların problemlerini çözmek için makul isteklerini yerine getirmeye devam edeceğiz.” diye konuşan Wu, “Olayların üç şer gücün (terörizm, ayrılıkçılık ve aşırı dincilik) tarafından yurtiçi ve dışında organize edildiğini öne sürdü. Farklı etnik gruplar arasında dilde, geleneklerde ve dinde artan etkileşimin bazı çatışma ve anlaşmazlıklara neden olduğunu kabul eden Wu, bu problemlerin zamanında ve uygun bir yolla çözüldüğünü savundu. Bakan Yardımcısı Wu, Urumçi olayları nedeniyle etnik bölgelerden yetkili alınmaması söylemlerine de karşı çıktı. Çin’deki 5 özerk bölge, 30 özerk il ve 120 özerk ilçedeki yönetici başkanlarının hepsinin etnik gruplardan olduğunu belirten Wu, daha fazla etnik yetkiliyle hükümetin bu kişilerin görev almasını ve haklarını icra etmesini beklediğini dile getirdi. Wu konuşmasının sonunda etnik gruplardan gelenlerin memur alımında genelde Han Çinlilerine uygulanan şartlara tabi tutulduğunu ancak etnik bölümlere alımlarda etnik grupların tercih edildiğini aktardı. Çin’deki azınlık bölge hükümet başkanları, görev yaptığı yerdeki Çin Komünist Parti (ÇKP) Sekreteri’ne karşı sorumlu bulunuyor ve yetkisi ÇKP sekreterini aşmıyor.

8. **Muttelip Enver:** Bölgedeki Uygur Komutan

9. **Muhtar Esen** : Doğu Türkistan Etnik İşler Komisyonu Başkan Yardımcısı. Son yıllarda bölgede Çinli nüfusun artmasıyla ilgili olarak bunun reform ve dışa açılma uygulamaları sırasında açık piyasada olağan bir durum olduğunu ileri sürdü. Esen Türk gazetecilerle görüşürken, Türkiye’ye kendi iç sorunlarını hatırlatarak: “Doğu Türkistan kuruluşları Türkiye toprakları üzerinde Çin’e karşı bölücülük yapıyor. Buna çok kızıyoruz. Bazı siyasetçiler bu dernekleri destekliyor, buna kızıyoruz. Türkiye’ye karşı da PKK’yı destekleyen ülkeler var. Terörizmle mücadele konusunda dünyada çifte standart uygulamaması lazım...” dedi.

10. İsmi tespit edilemeyen diğer şüpheliler.

Ayrıca şüphelilerin tespit edilebilmeleri için ulaşılabilen fotoğrafları da işbu dilekçenin son sayfasında ek olarak verilmiştir.

SUÇ : Soykırım (TCK m. 76), İnsanlığa Karşı Suç (TCK m. 77) vs.

SUÇ TARİHİ : 1949 -2009 yılları; özellikle 2009 Haziran ayı ortasından bugüne kadar
KONUSU : **Şüphelilerin Soykırım suçu ve insanlığa karşı suçları işlemesi nedeniyle haklarında soruşturma yapılarak dava açılıp cezalandırılmaları için şikâyet dilekçemizin sunulması ile şüpheliler hakkında CMK m.98 gereği yakalama emri verilmesi talebi hakkındadır.**

Açıklamalar

Hukuki Değerlendirme

A – Yargılama Yetkisi

EVRENSEL YARGI YETKİSİ: Evrensel Yetki (Universal Jurisdiction) 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile hukuk sistemimize girmiştir. Evrensel Yetki ile insan hakları ihlallerinin, ağır suçların failleri veya azmettiricisi konumunda olan devlet ve hükümet başkanları da dâhil olmak üzere pek çok ülkenin askeri ve sivil üst düzey yöneticilerinin yargılanması yolunu açabilmektedir.

Özellikle İkinci Dünya savaşını takip eden yıllarda devlet otoriteleri giderek artan bir biçimde, uluslararası hukuk tarafından aşındırılmış ve sınırlandırılmıştır. Bunun sonucu olarak Uluslararası Ceza Hukukuna “Ülke Dışı Yargılama Yetkisi” (Extraterritoriality) kavramını kazandırılmıştır. Böylelikle, Ülke Dışı Yargılama Yetkisi, 21.Yüzyılın Modern Devlet’ini artık sadece kendi vatandaşlarından değil, bütün insan ırkından sorumlu bir aygıt haline getirmiştir. (Av. S. Sinan Kocaoğlu, “EVRENSEL YETKİ” Universal Jurisdiction, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, ISSN 1304-2408, Sayı 60, Eylül/Ekim 2005)

BELÇİKA ÖRNEĞİ: Evrensel yetki en geniş uygulama sahasını Belçika Hukuk Sistemi’nde bulmaktadır. Belçika Mahkemeleri savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi Belçika vatan-dışı olmayan kişilerin Belçika dışında yine Belçika vatan-dışı olmayan şahıslara karşı, sanığın Belçika topraklarında varlığını bile gerektirmeden 1993 Uluslararası İnsancıl Hukukun Ağır İhlallerinin Cezalandırılması Yasası gereğince ince uzun-

ca bir süre evrensel yetki yargılamaları yapmıştır. Bu yasaya ek olarak İnsan Kaçakçılığının ve Çocuk Pornografisinin Bastırılması Yasası ile Ceza Usul Kanununun Başlangıç Bölümü Belçika yargısına çocuk fahişeliği, çocuk pornosu, insan kaçakçılığı gibi sayılı çeşitli fiillere karşı suçun işlendiği yer, failin ve mağdurun milliyetleri gibi öğeler hiç dikkate alınmadan yargılama yapma yetkisi vermektedir.

İNGİLTERE’de de İsrail ordu görevlileri hakkında açılan davalar ve tutuklama kararları nedeniyle, İsrail Ordu görevlileri İngiltere’ye girmemektedirler. “İngiltere’de Filistinliler tarafından İsrail ordusunun üst düzey komutanları aleyhine açılan davalar ve şikâyetler nedeniyle İsraili komutanlar İngiltere ziyaretlerinden vazgeçiyor.

İSPANYA’da, Gazze’de hava saldırısıyla 16 Filistinli’nin öldürülmesi sonucu, İspanyol Mahkemesi, İsraili üst düzey yetkililer için tutuklama kararı çıkartmıştır. “Üst düzey Hamas üyesi Salah Şehid’in öldürülmesine karıştıkları ile ilgili haklarında çıkarılan uluslararası tutuklama emri sebebiyle bazı İsraili yetkililerin İspanya’yı ziyaret etmeleri halinde tutuklanabilecekleri uyarısı yapıldı. Savaş suçları işledikleri ile ilgili haklarında uluslararası tutuklama emri çıkartılması üzerine İsrail dışişleri bakanlığı, bir kısım İsraili yetkilinin İspanya’ya gitmemesini istedi. Filistinli bir grubu temsil ettiği, İsrail medyası tarafından iddia edilen bir İspanyol insan hakları örgütü, 6 yıl önce Hamas üyesi Salah Shehade’nin öldürülmesine karıştıkları iddiası ile İsraili yetkililer aleyhine dava açtı. Gazze’nin merkezinde yapılan hava saldırısında 16 Filistinli ölmüştü. Davada, saldırının gerçekleştiği

tarihteki neredeyse bütün İsrail savunma bakanlığı en üst düzey yetkilileri suikastte sanık listesinde yer aldı. Bunlar –bu şikâyet dilekçesinde adı geçen şüphelilerden bir kısmı- Savunma eski Bakanı Benyamin Ben-Eliezer, Elizer’in askeri danışmanı Michael Herzog, İsrail eski Genelkurmay Başkanı Moshe Yaalon, eski Shin Bet Direktörü Avi Dichter, eski İsrail Hava Kuvvetleri Komutanı Dan Halutz, İsrail ordusu Operasyonlar komutanı emekli General Giora Eiland, eski Güney Komutanlığı Komutanı Doron Almog. Eski Başbakan Ariel Şaron da sanık listesinde bulunuyor.” (“İsrail yetkililer İspanya`ya gelirlerse tutuklanacak” <http://www.tumgazeteler.com/?a=3838356>)

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ, 1988’de Miami federal jürisi Panama lideri General Manuel Noriega’yı uyuşturucu kaçakçılığına karışmak, bu husustaki uluslararası anlaşmaları ihlal etmek, kara para aklamak gibi birçok suçtan yargıladı ve mahkûmiyetine karar verdi. Yargılama sırasında Noriega hem Panama ordusunun komutanı hem de ülkenin fiili lideriydi. İki yıl sonra, ülkesini işgal eden ABD askerlerince esir alındı ve mahkemeye çıkarıldı. Mahkeme, Noriega’nın ortaya attığı bir dizi sorunsal (devlet başkanı dokunulmazlığı, ülkesinin illegal işgali vs.) cevapsız bırakmakla birlikte lider dokunulmazlığından istifade edemeyeceğini net bir dille ifade etti. Florida mahkemesi liderlerin dokunulmazlık haklarının ancak ‘devlet başkanlığı faaliyetlerini’ kapsadığını ve suç işlemenin (uyuşturucu kaçakçılığının) bir başkanlık faaliyeti olarak algılanamayacağını vurguladı. Noriega’nın 40 yıla mahkûm edilmesiyle uluslararası hukuk, lider dokunulmazlığı kavramına yeni bir tanım getirmiş oldu. Bir süre sonra İngiliz Lordlar Kamarası, Şili’nin devrik lideri Pinochet’nin İspanya’ya iadesini tartışırken bu yeni tanıma kullanacaktı. (Kerim BALCI, “Bir gün Diktatörler de Yargılanır”, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=12623>)

İNGİLTERE’de Londra Polisi, Şili’yi 1973–1990 yılları arasında yöneten General Augusto Pinochet’yi, Ekim 1998’de tutukladı. Tutuklamak için gerekli ‘arama’ duyurusu İspanya’dan gelmişti. İngiliz mahkemeleri eski diktatörün yargılanmak üzere İspanya’ya ‘iade’ edilebileceğine karar verdi. Pinochet 17 yıllık dikta yönetimi sırasında yaşanan 2 bin ortadan kaybolma ve öldürme olayıyla ilgili olarak yargılanacaktı. Söz konusu suçların çoğu Arjantin ve Şili’de işlenmesine rağmen, İspanyol Mahkemesi, evrensel yargı hakkını ve bu ülkelerdeki yargı yollarının kapalı olduğu gerekçesini kullanarak yargılamanın İspanya’da yapılabileceğine karar verdi. Bunun üzerine Pinochet tutuklandı; ancak yargılanamadı. Mart 2000’de, akli kapasitesinin (akıl zayıflığı) yargılanmayı kaldırmayacağına karar verilerek serbest bırakıldı ve ülkesine gönderildi. Pinochet’nin 3 yıl tutuklu kaldıktan –yaşlı olması ve akıl zayıflığı nedeniyle- yargılanmaksızın Şili’ye dönmesi bir başarısızlık olsa da insanlığa karşı işlenen suçlar konusunda yapılan şikâyetler için bir başka ülkede dava açılması önemli bir örnek olmuştur. (“Bir gün Diktatörler de Yargılanır” <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=12623>)

B - Yurt Dışında İşlenen Uluslararası Suçların Türkiye’de Kovuşturulması:

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu 13. Maddesi Açısından: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 13. Maddesi şöyledir:

MADDE 13. - (1) Aşağıdaki suçların, vatan-dış veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi hâlinde, Türk kanunları uygulanır:

a) İkinci Kitap, Birinci Kısım altında yer alan suçlar.

b) İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Bölümlerde yer alan suçlar.

c) İşkence (madde 94, 95). (...)

(2) Birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde yazılı suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye’de yargılama yapılır.

Maddede ifade edilen “İkinci Kitap, Birinci Kısım altında yer alan suçlar”, soykırım, insanlığa karşı suçlar, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçlarıdır.

Ceza Muhakemeleri Kanunu 14. Maddesi: 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “Yabancı Ülkelerde İşlenen Suçlarda Yetki” başlıklı 14. Maddesi’ne göre “Yabancı ülkede işlenen ve kanun hükümleri uyarınca Türkiye’de soruşturulması ve kovuşturulması gereken suçlarda yetki, 13 üncü Maddenin birinci ve ikinci fıkralarına göre belirlenir. ...”

TCK’nın 13. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca yurt dışında işlenmiş olan soykırım, insanlığa karşı suçlar, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçlarının Türkiye’de kovuşturulması bakımından evrensel yetki kuralı kabul edilmiştir. Evrensellik ilkesinin 13. maddede düzenleniş şekline göre, bu maddede sayılan suçların yurtdışında işlenmesi durumunda, failin ve mağdurun vatandaşlığına bakılmadan, failin Türkiye’de bulunması da gerekli olmadan hakkında Türk kanunları uygulanacaktır. Bu sebeple, belirtilen dört suç hakkında, suçun bir yabancı tarafında yurt dışındayken yabancıya karşı işlenmiş olması halinde ve failin yurt dışında bulunması halinde bile hakkında Türkiye’de kovuşturma yapılacaktır.

C – Türk Ceza Kanunu Çerçevesinde Şüphelilerin İşledikleri Suçlar:

“Soykırım Suçu”: Türk Ceza Kanunu’nun 76. maddesinde soykırım suçu düzenlenmiştir. Buna göre:

MADDE 76. - (1) Bir plânın icrası suretiyle, milli, etnik, ırkî veya dini bir grubun tamamen

veya kısmen yok edilmesi amacıyla, bu grupların üyelerine karşı aşağıdaki fiillerden birinin işlenmesi, soykırım suçunu oluşturur:

a) Kasten öldürme.

b) Kişilerin bedensel veya ruhsal bütünlüklerine ağır zarar verme.

c) Grubun, tamamen veya kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması.

d) Grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik tedbirlerin alınması.

e) Gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi.

(2) Soykırım suçu failine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir. Ancak, soykırım kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısınınca gerçek içtima hükümleri uygulanır.

(3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.

(4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımını işlemez.

“İnsanlığa Karşı Suçlar”: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 77 maddesinde “İnsanlığa Karşı Suçlar” düzenlenmiştir. Buna göre:

İnsanlığa karşı suçlar

MADDE 77. - (1) Aşağıdaki fiillerin, siyasi, felsefi, ırkî veya dinî saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plân doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi, insanlığa karşı suç oluşturur:

a) Kasten öldürme.

b) Kasten yaralama.

c) İşkence, eziyet veya köleleştirme.

d) Kişi hürriyetinden yoksun kılma.

e) Bilimsel deneylere tâbi kılma.

f) Cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı.

g) Zorla hamile bırakma.

h) Zorla fuhşa sevk etme.

(2) Birinci fıkranın (a) bendindeki failin işlen-

mesi halinde, fail hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına; diğer bentlerde tanımlanan fiillerin işlenmesi halinde ise, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Ancak, birinci fıkranın (a) ve (b) bentleri kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısınca gerçek içtima hükümleri uygulanır.

(3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.

(4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez.

D – Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmelere Göre İşlenen Suçlar

Soykırım Suçunun Önlenmesi Ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1948): Soykırım suçunun konusunu, suçun maddi ve manevi unsurlarını, soykırım suça karşı alınacak tedbirleri bir uluslararası hukuki bir metne bağlayan Sözleşmenin 2. Maddesine göre;

“Madde 2: Bu sözleşmeye göre soykırım; milli, etnik, ırki veya dini bir grubu kısmen veya tümüyle yok etmek kastıyla, aşağıdaki fiillerin işlenmesidir:

- a. Grubun mensuplarını öldürmek,
- b. Grup mensuplarına ciddi bedensel veya psikolojik zarar vermek,
- c. Grubun hayat şartlarını kasıtlı olarak etkileyerek maddi varlığının kısmen veya tamamen yok olmasına yol açmak,
- d. Grup içinde doğumları önlemek amacıyla önlemler dayatmak,
- e. Grubun çocuklarını bir başka gruba zorla nakletmek”.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Soykırım kavramı İnsanlığa Karşı Suçlardan ayrı bir suç olarak sınıflandırılmış ve 11 Aralık 1946 yılında BM Genel Kurulu'nun oy birliği ile kabul ettiği 96(1) sayılı kararında;

“Cinayet nasıl birey olarak insanların yaşam hakkının (right to life) inkârıysa, Soykırım da bü-

tün bir insan grubunun varoluş hakkının (right of existence) inkârıdır. Böylesine bir inkar insanlığın tamir edilemeyecek şekilde vicdanını sarstığı gibi bu insan gruplarının insanlığa yaptığı kültürel ve diğer katkıları en büyük bir biçimde zara uğratar, ayrıca ahlak kanunları ile Birleşmiş Milletlerin ruhuna ve amaçlarına tamamıyla aykırıdır. Irksal, dinsel, siyasal ve diğer gruplara karşı, bir bütün veya parça olarak işlenmiş pek çok soykırım örnekleri meydana gelmiştir. Soykırım suçunun cezalandırılması uluslararası bir önemdedir” şeklindeki sonuç bildirgesi ile soykırım kavramı BM nezdinde kabul görmüştür.

Cenevre Sözleşmeleri: Uluslararası İnsancıl Hukukun (savaş ve silahlı çatışmalar durumunda uygulanacak hukukun) temelini oluşturan “Cenevre Sözleşmeleri” (Dört adet Sözleşme ile bunlara ek iki protokol), “ağır ihlaller” kavramı ortak madde olarak tanımlanmış buna göre, sırasıyla; kasten öldürme; işkence veya insanlık dışı muamele; kasten büyük acıya sebebiyet vermek veya büyük tahribat; askeri ihtiyaçlardan kaynaklanmayan kanunsuz olarak ve zorbalıkla veya vücut bütünlüğüne ve sağlığa zarar vererek mülkiyete el koymak ve savaş hukukunun diğer ciddi ihlalleri Sözleşmenin “ağır ihlaller” tanımlamasına dahildir.

Cenevre Sözleşmeleri evrensel yetki konusunda maddelere yer vermektedir: Birinci Cenevre Sözleşmesi, 49. madde; İkinci Cenevre Sözleşmesi 50. Madde; Üçüncü Cenevre Sözleşmesi 129. madde ve Dördüncü Cenevre Sözleşmesi 146. madde (ortak metin) olarak aşağıdaki gibidir:

“Madde 50: Sözleşmeci Yüksek Taraflar takip eden maddede tanımlanmış olan bu sözleşmenin ağır ihlallerini içeren fiilleri işleyen, işlenmesi için emir veren kişilere etkin cezai yaptırımların uygulanmasını sağlamak için her türlü yasama faaliyetinin çıkarılmasını üstlenirler.

Sözleşmeci Yüksek Tarafların her birisi bu ciddi ihlalleri işleyen ve işlenmesi için emir veren kişileri aramak yükümlülüğü altındadır ve bu kişileri

milliyetleri ne olursa olsun kendi mahkemelerinin önüne getirebilir. Sözleşmeci Yüksek Taraf ayrıca eğer tercih ederse ilk nazarda haklı görülen bir davaya (*prima facie* case) sahip olan başka bir Sözleşmeci Yüksek Tarafa bu kişileri yargılaması maksadıyla teslim edebilir.”

Bunların yanında, “BM Irk Ayrımının Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”; “BM Savaş Suçları ve İnsanlığa karşı Suçların Sınırlandırılması Sözleşmesi” ve “Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü” gibi başlıca uluslararası Sözleşmeler, insanlığa karşı suçları düzenlemektedir.

B – Şüphelilerin Suç Oluşturan Fiilleri:

Şüpheliler hem uluslararası hukuk (Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, Lahey yönetmelikleri ve İnsancıl Hukuka İlişkin Cenevre Sözleşmeleri’nin protokollerinde vs. uluslararası örf ve adet hukukunda tanımlanmış olan) hem de 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda belirtilen soykırım ve insanlığa karşı suç normlarını ihlal etmişlerdir. Bu ihlaller genel olarak şu şekilde özetlenebilir:

-> Doğu Türkistanlılar uzun yıllardır etnik temizlik, keyfi gözaltı ve tutuklama, işkence, yargısız infaz ve idam ile karşı karşıyadırlar,

-> Etnik, ırkî veya dinî bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi maksadıyla, bu grupların üyelerinin kasten öldürülmesi, tamamen veya kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması, kısırlaştırma, Zorunlu kürtaj (Soykırım suçu).

-> Zorunlu göçe maruz bırakılmakta ve yerlerinden, kültürlerinden uzaklaştırılmakta, fuhuş ve benzeri işlerde çalışmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Ayrıca; zorunlu ve ucuz işçi olarak çalıştırılmaktadırlar.

->Din eğitiminin yasaklandığı gibi ibadet yaşı ile de karşı karşıya bırakılmaktadırlar.

->AIDS gibi öldürücü ve bulaşıcı hastalıkların

yaygınlaştırılması, sağlık imkanlarından yararlanamama gibi nedenlerle sistematik olarak ölüme terk edilmektedirler.

->Seyahat ve hareket özgürlüğünün kısıtlanmakta bu nedenle ile sistematik olarak uygulanan soykırımı mecbur bırakılmaktadırlar,

->Toplumda infaal oluşturarak Uygurların sakat bırakılmasına, linç edilmesini sağlamak.

-> Sağlıklı yargılama yapmadan idam etme,

-> Kişinin onuruna yönelik saldırı, özellikle de onur kırıcı ve aşağılayıcı muamele, işkence.

C - Şüpheliler Hakkında

Bazı şüpheliler hakkında kısa bilgiler aşağıda verilmiştir. Gerek duyulması halinde, daha fazla bilgi, belge ve fotoğraf sunulacaktır:

1. **Hu Jintao** : Çin Cumhurbaşkanı
2. **Wen Jiabao** : Çin Başbakanı
3. **Meng Jianzhu** : Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Üyesi ve Kamu Güvenliği Bakanı
4. **Çın Bingdi**: Çin Halk Kurtuluş Ordusu Genelkurmay Başkanı - Orgeneral
5. **Nur Bekri**: Uygur Özerk Bölge Başkanı (Valisi). Bölgede Çin polisi tarafından öldürülen 140 Uygur’u olayları çıkarttığı iddiasıyla suçladı. İşgalci Çin’in, Doğu Türkistan’a atadığı Nur Bekri, Urumçi kentinde meydana gelen sabotaj ve şiddet olaylarındaki Çin polisinin orantısız/ölçüsüz güç kullanmasını görmezden gelerek eylemcilerin yurt dışındaki güçler tarafından kışkırtıldığını öne sürerek göstericileri ‘terörist, bölücü’ gibi ifadelerle suçladı ve soydaşları için asla başarıya ulaşamayacaklarını iddia etti. (Uluslararası Çin Radyosu). Yaptığı bir televizyon konuşmasında da Doğu Türkistan’daki bütün etnik gruplara mensup halkın barış içinde birlikte yaşadığını iddia eden Nur Bekri, Çin polisinin eylemcilere karşı girişmiş olduğu katliamı haklı gördü.
6. **Wang Lequan**: Bölge Komünist Parti Başkanı. Haziran ayından itibaren devam eden katliamın sorumlularından. Doğu Türkistan’ı yö-

neten Komünist Parti yetkilisi. Bir televizyon kanalında “Kafasını kaldıran “Uygur Türkünü vurun.” dedi. Doğu Türkistan’da bağımsızlık yanlısı direnişçilere karşı “yeniden ıslah etme” sürecinin başlatılacağını söyleyerek “Başlarını çıkardıklarında hemen vurmalyız. Saldırmalarını beklemeden hemen vurmalyız. Bu kış ve önümüzdeki baharda bütün bölgede bağımsızlık hareketlerine karşı yeniden ıslah faaliyetini başlatacağız” dedi. Bu sözler bölgede uygulanan baskı politikasının boyutunu gösterme açısından çok önemli. 15 yıldır bölgeyi baskıcı politikalarla yöneten Lequen’in geçmişteki icraatları arasında, bölgeye milyonlarca Çinliyi yerleştirmek, Uygurca gibi azınlık dillerinin 21. yüzyıla uygun olmadığını savunmak ve ilkokullarda Uygurca’yı yasaklamak, devlet memurlarına namaz kılmayı ve oruç tutmayı yasaklamak gibi katı uygulamalar yer alıyor. Lequen Doğu Türkistan’da 15 yıldır bu etnik savaşı sürdürürken, yardımcısı Zhang Quingli de 2005 yılından bu yana Tibet’te etnik baskı uyguluyor.

7. Wu Shimin: Devlet Etnik İşler Komisyonu’ndan (SEAC) Sorumlu Bakan Yardımcısı. Pekin’deki Devlet Konseyi Basın Ofisi’nde düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada, ayaklananların amacının kesinlikle gerçekleşmeyeceğini söyledi. “Ancak Sincan’daki ve diğer bölgelerdeki etnik grupların problemlerini çözmek için malkul isteklerini yerine getirmeye devam edeceğiz.”

Hu Jintao
Çin Cumhurbaşkanı

Wen Jiabao
Çin Başbakanı

Nur Bekri
Uygur Özerk Bölge Valisi

Wang Lequan
Bölge Komünist Parti
Başkanı

diye konuşan Wu, “Olayların üç şer gücün (terörizm, ayrılmakçılık ve aşırı dincilik) tarafından yurtiçi ve dışında organize edildiğini öne sürdü. Farklı etnik gruplar arasında dilde, geleneklerde ve dinde artan etkileşimin bazı çatışma ve anlaşmazlıklara neden olduğunu kabul eden Wu, bu problemlerin zamanında ve uygun bir yolla çözüldüğünü savundu. Bakan Yardımcısı Wu, Urumçi olayları nedeniyle etnik bölgelerden yetkili alınmaması söylemlerine de karşı çıktı. Çin’deki 5 özerk bölge, 30 özerk il ve 120 özerk ilçedeki yönetici başkanlarının hepsinin etnik gruplardan olduğunu belirten Wu, daha fazla etnik yetkiliyle hükümetin bu kişilerin görev almasını ve haklarını icra etmesini beklediğini dile getirdi. Wu konuşmasının sonunda etnik gruplardan gelenlerin memur alımında genelde Han Çinlilerine uygulanan şartlara tabi tutulduğunu ancak etnik bölümlere alımlarda etnik grupların tercih edildiğini aktardı. Çin’deki azınlık bölge hükümet başkanları, görev yaptığı yerdeki Çin Komünist Parti (ÇKP) Sekreteri’ne karşı sorumlu bulunuyor ve yetkisi ÇKP sekreterini aşmıyor.

8. Muttelip Enver: Bölgedeki Uygur Komutan

9. Muhtar Esen: Doğu Türkistan Etnik İşler Komisyonu Başkan Yardımcısı. Son yıllarda bölgede Çinli nüfusun artmasıyla ilgili olarak bunun reform ve dışa açılma uygulamaları sırasında açık piyasada olağan bir durum olduğunu ileri sürdü. Esen Türk gazetecilerle görüşürken, Türkiye’ye

kendi iç sorunlarını hatırlatarak: “Doğu Türkistan kuruluşları Türkiye toprakları üzerinde Çin’e karşı bölücülük yapıyor. Buna çok kızıyoruz. Bazı siyasetçiler bu dernekleri destekliyor, buna kızıyoruz. Türkiye’ye karşı da PKK’yı destekleyen ülkeler var. Terörizmle mücadele konusunda dünyada çifte standart uygulamaması lazım...” dedi.

İsmi tespit edilemeyen diğer şüpheliler. İsmi henüz tespit edilemeyen diğer şüpheliler, kasıtlı olarak öldürülmeden, işkence, zorunlu kürtaj ve evlerin yıkılmasına kadar çeşitli fiillerle soykırım ve insanlığa karşı suçları işlemişlerdir.

Netice Ve Talep: Yukarıda izah ettiğimiz tüm nedenlerle, şüpheliler hakkında soruşturma açılarak cezalandırılmaları için kamu davası açılmasını, şüphelilerin Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına girmeleri halinde tutuklanmaları için yakalama emri çıkartılmasını talep ederiz. Saygılarımızla.

Müşteki

.....

(İmza)

01.08.2003 / İstanbul

Türkiye’de Bulunan Uygur (Doğu Türkistanlı) Mültecilerin Durumu Hakkında Rapor Mazlumder

Giriş

Çin’in farklı etnik kültür ve dini yapıya sahip olan Xinjiang (Sincan / Uygur / Doğu Türkistan) bölgesinde yaşanan sorunlar, Çin hükümetinin baskıları, asimilasyon politikaları ve Çin’in insan hakları karşısındaki tutumu genel olarak bilinmektedir. Sincan bölgesinde yaşanan sorunlar nedeniyle bir çok kişi başta komşu ülkeler olmak üzere farklı ülkelere kaçmak ve sığınmak zorunda kalmışlardır. Çin hükümetinin özellikle siyasi suçlulara karşı işkence, idam ve kayıp edilme yoluna sıklıkla başvurduğunu da hatırlamak gerekir. Bu nedenle ülkesini terk etmek zorunda kalan ve iltica amacıyla başka ülkelere sığınan Uygurlardan, Türkiye’de bulunan Uygurlu sığınmacıların durumu ve tesbit edilen önemli sorunları aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bilgiler Türkiye’de yaşayan Uygurlularla yapılan yüzyüze görüşmelerden elde edilen bilgilere göre hazırlanmıştır. Uygurlu sığınmacılara ulaşmak için İstanbul’da bulunan Doğu Türkistan Vakfı görevlileri yardımcı olmuştur.

1- Genel Durum (Yaşam Koşulları)

Türkiye’de bulunan Uygurlu sığınmacıların hemen hepsinin İstanbul’da yaşadığı sanılmaktadır. Halen sığınmacı olarak Türkiye’de bulunanların sayısı tahminen 300 – 400 kişi civarındadır. Bunlar son 10 yıllık zaman dilimi içinde Türkiye’ye gelmişlerdir. Çoğunluğunun ise 1999 yılından sonra geldiği ifade edilmektedir. Sığınmacıların çoğu 1997 yılında Gulca şehrindeki ayak-

lanmadan sonra aranmış, sorgulanmış, gözaltına alınmış veya hapse atılmışlar.

Uygur kökenli olarak ise yaklaşık 300-350 aile / yaklaşık 2500-3000 kişi civarında Uygurlu olduğu tahmin ediliyor. Çoğu 1980’den sonra gelmiş ve İstanbul’a yerleşmişler. Uzun süredir bulunanlar Türkiye’ye vatandaşlığına geçmişlerdir.

Uygurlu sığınmacılar, genellikle kiralık ev tutmakta veya kendilerinden önce gelen tanıdıklarının evinde kalmaktadırlar.

Yabancı oldukları için Türkiye kanunlarına göre bir çok işte çalışmaları yasaktır. Çoğu ekonomik olarak zorluk çekmektedir. Geçimlerini genellikle, pazarlarda tezgahçılık, seyyar satıcılık, işportacılık gibi geçici işlerle sağlamaktadırlar.

Uygurlu sığınmacılardan aileleriyle gelen (veya daha sonra ailesi gelenler) vize süresinin aşılması veya benzeri sebeplerden dolayı yasadışı olarak Türkiye’de bulduklarından resmi ikametgahları sahip değildirler. Bu nedenle çocuklar okullara (ilkokul) kabul edilmiyorlar. İkamet sorunu devam ettiği müddetçe çocukların eğitim kurumlarına devam etmesi mümkün olmamaktadır.

2- Hukuki Sorunlar

A - Genel Olarak

Siyasi düşünceleri nedeniyle hapis yatanlar, şüpheliler veya yakınları yurtdışına kaçmış olanlara Çin Hükümeti pasaport vermek konusunda sorun çıkıyor veya vermiyor. Çin’den kaçanlar genellikle sahte pasaportla veya yüklü miktarda para vererek (rüşvetle) elde ettikleri pasaportla yurtdışına çıkabiliyorlar. Bir kısmı da kaçak olarak çıkış yapıyor. Bu çıkışların hemen hepsi karayoluyla yapıyor.

Çin'e komşu ülkelere geçiş yaptıktan sonra bir kısmı havayoluyla direkt İstanbul'a geliyor. Karayoluyla gelenler İran üzerinden geliyor. İran'daki Türk Konsolosluğundan vize alarak Türkiye'ye geçiyorlar. Çok az sayıda da olsa havayoluyla Urumçi'den Bakü veya Dubai üzerinden İstanbul'a gelenler var.

Ayrıca Çin'deki Türk konsolosluğu Uygurluların az bir kısmına vize veriyor, çoğunun vize başvurusu red ediliyor.

Uygurlular genel olarak Çin'den Kırgızistan'a geçmekte ve oradan diğer ülkelere gitmektedirler. Ayrıca Afganistan, Kazakistan ve Pakistan'a bağlı Azad Keşmir üzerinden de çıkış yapanlar da vardır. Kırgızistan, Pakistan ve Kazakistan'da güvenli bir şekilde bulunma imkanı yok. Çünkü –ifade ettiklerine göre- Çin istihbaratı kendilerini izliyor ve tesbit edildiklerinde Çin tarafından resmi olarak iade edilmeleri (sınırdışı edilmeleri) isteniyor. Her üç ülkeden Çin'e bir çok defa iade olmuş.

Kazakistan, 1997'deki Gulca ayaklanmasından sonra 3 kişiyi Çin'e iade etmiş ve bunlar idam edilmişler. Pakistan 1997 yılında Keşmir'de bulunan 13 kişiyi Çin'e iade etmiş. Bunlardan 12'si idam edilmiş. 1998 yılında da 11 kişinin -bütün çabalara rağmen- Çin'e iade edildiği belirtiliyor. Bazı durumlarda Çin güvenlik görevlileri doğrudan yakaladıklarını götürebiliyorlarmış.

Çin Hükümeti Uygurları daha önce "ayrılıkçı" olarak nitelendiriyordu. 11 Eylül'den sonra "terörist" olarak nitelendirmeye başladı. Çin Başbakanlık Enformasyon Merkezi Uygurlular hakkında "terörist" olduklarına ilişkin kitap, cd vs. yayın hazırlayıp dağıtıyormuş. Örneğin Türkiye'deki Doğu Türkistan Vakfı'nın faaliyetleri de terörist faaliyet arasında gösteriliyormuş.

Örneğin, Türkiye'de bulunduğu sırada yılbaşı partisinde fotoğraf çeken bir Uygurlu dönüşte fotoğrafları incelenmiş ve bir fotoğrafta TV üzerinde küçük bir Uygur bayrağı görüldüğü için 15 yıl hapis cezası almış. Gidenlerin bir kısmından bir daha haber alınamıyormuş. Çin'deki yakınlarıyla tele-

fonla görüştüklerinde konuşmaları dinleniyormuş. Yakınları bazen telefon konuşması bittikten sonra polis gelip telefon konuşması ile ilgili olarak soruluyorlarmış. Çin'deki birisi ülke dışında bulunan abisine "gelme" dediği için 3 ay hapis yatmış. Gönderilen mektuplar çoğu zaman ulaşmıyormuş.

Siyasi açıdan sıkıntılı olmayanlar -tüccar olanlar- istedikleri zaman Çin'e girip çıkabiliyorlar. Mülteci olarak kaçıp gelenlerin geri dönmesi halinde hapis, işkence, ölüm, kaybedilme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu söyleniyor. Siyasi durumu itibariyle dönmesi riskli olduğu halde vatanlarına dönenlere uzun süreli hapis cezası veriliyor, bir kısmından haber alınamıyor.

Sığınmacıların hepsinde ortak bir özellik var, güvensizlik. Çin istihbaratından çok korkuyorlar. Kendi vakıfları olan İstanbul'daki Doğu Türkistan vakfına gelenler foto veya kamera çekimi yaptırmıyorlar. Örneğin yardıma muhtaç birisi için kendi aralarında yardım topladıklarında isim listesi yapılmasına bile karşı çıkmışlar. Yani kendi Vakıflarına bile güvenmiyorlar.

Bu güvensizlik bazen kendi aralarında bile olabiliyor. Sahte pasaportla geldikleri için birbirlerinin gerçek isimlerini bazen bilmiyorlar.

B - İkamet

Türkiye'de bulunan Uygurlu sığınmacıların en önemli sorunların başında ikamet sorunu gelmektedir. Yasadışı yollarla veya sahte pasaportla girenler zaten bu sorunu aşamamaktadırlar. Geçici vize ile gelenler ise ikamet belgesi verilmesi sınırlı olmaktadır.

İkamet sorununun kısmi çözümü tanıdık etkili birilerinin devreye sokulması ile mümkün olabiliyor. Mayıs 2003 itibariyle pasaportlu olan 57 kişiye 2003 sonuna kadar ikamet izni alınmış. İlegal giriş yapan 13 kişiye ikamet izni talebi red edilmiş. İlegal olarak bulunanların sayısı tahminen 40 civarında. Bu 40 kişinin durumu yasadışı oldukları için kritik.

C- Pasaport

Çin Devleti siyasi mahkum olan veya şüpheli gördüğü Uygurlulara pasaport vermiyor. Bu nedenle çoğu sahte pasaportla Çin'den çıkış yapıyor. Sahte pasaportla çıkıldığı için doğal olarak daha sonra pasaport süresini uzatma imkanı da olmuyor.

Pasaportların süresinin bitmesi de önemli bir sorun. Pasaportu yenileme imkanı olmadığı için hukuki açıdan sıkıntılar yaşanıyor. Çin konsololuğu pasaportların süresini uzatmıyormuş. Sadece geri dönüş için kullanılabilir olan "beyaz pasaport" veriyormuş.

Bu nedenle, şu anda Türkiye'de bulunan Uygurlu sığınmacıların az bir kısmı dışında pasaport ve ikamet sorunları nedeniyle yasadışı / kaçak konumda.

D - Polis

11 Haziran 2003 gecesi İstanbul'da polis Uygurlulara yönelik –ikamet izni olmayanlar için operasyon yapmış, evlere baskın yapılmış. Üç ev basılmış, 5 kişi gözaltına alınmış. Birbirlerine haber vermeleri nedeniyle diğerleri evlerinden ayrılmış ve gözaltına alınmaktan kurtulmuşlar. Operasyonun zamanı da ilginçtir. 12 Haziran'da Ankara'da yapılacak olan Uygurların Türkiye'ye gelişlerinin 50. yılı nedeniyle Şükran Günü toplantısına denk gelmektedir. Böylece İstanbul'dan toplantıya gitmek Uygurluların çoğu bu nedenle gidememişler.

Gözaltına alınan bazı Uygurlu sığınmacılar diğer yabancı veya sığınmacılar gibi İstanbul Emniyet Müdürlüğünde Yabancılar Polisi'nde ayarca tutulabilmektedir.

3 - Unhcr Ve Uygurlu Mülteciler

Tahminlere göre; 2001'de 3, 2002'de 10, 2003'te 4 (Toplam 5-6 aile) UNHCR tarafından gerekli prosedür tamamlanarak 3. ülkeye yerleştirildiği ifade ediliyor. Son 5 ayda bir kişi ve bir aile-

nin Kanada'ya yerleştirilmesi yapılmış.

3. ülkeye yerleştirme yapıldığında UNHCR'e daha önce başvurmayanlar gelip başvuruyor-muş. UNHCR'e başvuranlar daha çok pasaport-suz veya ikametsiz olanlar.

Halen UNHCR'de 40-50 civarında başvurunun beklediği tahmin ediliyor. Başvurucuların çoğu 1997 ayaklanması nedeniyle kaçmak zorunda vatanlarını terk etmek zorunda kalanlar. Çok sayıda kişinin başvurusu red edildiği ifade ediliyor.

İlk başvuranların çoğu red edildiği için daha sonra gelenler UNHCR'e başvurmak konusunda isteksiz davranmışlar. UNHCR'e başvuruda durumu çok zor ve kritik olmasına rağmen hala mülteci statüsü verilmeyenlerin sayısının çok olduğu ifade ediliyor. Türkiye'de yaklaşık 300 Uygurlu sığınmacı olmasına rağmen yaklaşık 50 kişinin UNHCR'e başvurduğunu bunun sebebinin ise UNHCR'in bir çok başvuruyu reddetmesinden kaynaklanan güvensizlik olduğu belirtiliyor. (Bu raporun hazırlanması sırasında, bazı Uygurlu sığınmacılar, başvuruları UNHCR tarafından red edilmiş olduğu için, görüşmek istemediler.)

UNHCR'e başvurupta mülteci statüsü verilen Uygurluların oranı tahminen %10-20 civarında. 1998'den beri yerleştirilen Uygurlu sayısı tahminen 15 kişi olduğu söyleniyor.

Bazı Uygurluların görüşüne göre; UNHCR, bir çok Uygurlunun başvurusunu "bir örgüt veya teşkilata üye olmadıkları için" red ediliyor. Fakat bireysel olarak mücadele edenler, baskı ve zulüm gören çok sayıda kişi Çin'den kaçmak zorunda kaldığı bu durumun göz önüne alınmadığı belirtiliyor.

Uygurlu sığınmacıların çoğu Türk mevzuatında öngörülen ülkeye giriş yaptıktan sonra 10 günlük süre içinde sığınmacı olarak müracaat etme şartını yerine getirmedikleri için –çoğu ilk geldiği zaman bilmediği için- hem Türk idari makamları karşısında hem de UNHCR Ankara Ofisi'ne yaptıkları başvurularda sıkıntı çekiyorlar.

Az sayıda da olsa Avrupa'ya illegal yollardan

geçenler de var. Son zamanlarda çok fazla masraflı olduğu için artık tercih edilmiyor.

Uygurlu sığınmacılar, UNHCR'deki görevlilerin kendilerinin yaşadıklarını anlamadıklarını, bütün samimiyetleri ile bütün sıkıntılarını anlatmalarına rağmen bazen inandıramadıklarını söylüyorlar. Örneğin birisi, 6 senedir Çin'den çıkmış ve çocuklu çocuğu orada olmasına rağmen Çin'e gidemeyen birisine "Çin'e istersen gidebilirsin" yorumu yapılmasına isyan ediyor. "Eğer gidebilseydim en azından 6 yıldır göremediğim çocuklarım için giderdim, bizim yaşadığımız sıkıntıları anlamıyorlar" diyor.

Ayrıca bazı sığınmacıların iltica statüsü hakkında karar verilmesi çok uzun sürüyor. 2-3 yıl beklemelerine rağmen hala karar çıkmayanlar, veya red kararına itiraz etmiş olup da hala cevap alamayanlar varmış.

Güvensizliğin temel sebebi UNHCR'deki bilgilerin Çin yetkililerin eline geçebileceği korkusu. Ülkelerinde gördükleri yoğun baskı ve Çin istihbaratının yaygınlığı hepsini psikolojik olarak etkilemiş.

UNHCR'de Uygurlu başvuru için tercümanlık yapan Şevket'e güvenmiyorlar. Sebep olarak da onun vasıtasıyla görüşme yapan hiç kimseye şu ana kadar mülteci statüsü verilmediği ifade ediliyor. Mülteci başvurusu kabul edilenlerin Şevket'in tercümanlık yapmadığı kişiler olduğunu söylüyorlar.

Başvurucular Şevket'in Çin konsolosluğuna bilgi aktarımı yaptığı konusunda endişe duyuyorlar. Görüşmelerde en küçük detayları bile anlatıklarından tedirginlik duyuyorlar. Tercüman konusunda şüphelenmelerinin sebebi olarak da birisi Şevket'i Çin konsolosluğunda görmüş ve kısa bir zamanda ekonomik olarak çok iyi bir hale geldiğini söylüyorlar. Bazı başvuru sahiplerinin iyi Türkçe bilmesine rağmen yine de görüşme sırasında Tercüman olarak Şevket'in çağrılmasından rahatsızlık duyuyorlar. UNHCR'e bu nedenle güvenlerinin yıkıldığını söylüyorlar.

UNHCR'deki Uygurlulara tercümanlık yapan kişiye karşı (o da bir Uygurlu) ortak şüpheleri / güvensizlikleri gerçek de olabilir, Çin istihbaratına karşı paranoya haline gelmiş korkuyu da olabilir. Uygurlu sığınmacıların bir kısmı, tercümanın Çin konsolosluğu ile organik bağı oldu iddiasındalar.

A - Bazı Başvurucular Hakkında

1 - Şevket İman

1989 yılında üniversiteden mezun, bir süre öğretmenlik yapmış. 1997 ayaklanmasında kardeşi tutuklanmış. Kardeşi hakkında bir bilgi alamayınca kardeşini arayıp soruşturmuş. Bu araştırma sırasında polislerle sorunlar yaşamış. Öğretmenlik yaptığı okuldan atılmış. Çin dışında basılan –yasaklanmış olan- UÇKUN gazetesini dağıtmış.

2000 yılında Çin'den çıkmış. Kırgızistan'dan Kazakistan'a geçmiş. Çin'de yasaklanmış olan 18 kitabı bir kamyoncu ile Çin'e göndermiş, fakat Çin'e girerken kitaplar yakalanmış. Artık Çin'e dönemeyeceğini, dönerse 10-15 yıl hapis cezası verileceği korkusuyla dönememiş. Kırgızistan'a dönmüş ve elde ettiği sahte Kırgız pasaportu ile 12.7.2001'de Türkiye'ye gelmiş. Sahte pasaport nedeniyle dört ay Antalya'da Yabancılar Polisinde gözaltında kalmış. Orada UNHCR'i duymuş ve serbest kalınca gidip başvurmuş. 2-3 ay sonra görüşmeyi yapmış. Görüşmeden 4-5 ay sonra red cevabı gelmiş. İtiraz etmiş, halen –yaklaşık 6 aydır- itirazı hakkında bir cevap gelmemiş. Çin'den ayrıldıktan sonra polisler sık sık evine gelerek ailesini rahatsız etmişler. 2003 Mart ayında eşi iki çocuğunu (8 ve 12 yaşında) yanına alarak Türkiye'ye gelmiş. Çocukları okula kaydetmek istemişler fakat ikamet alamadıkları için kaydedememişler. Şu anda ise eşinin 3 aylık ikamet izin var. Kendisi ise pasaportsuz ve ikametsiz.

2- Muhammet Dursun Aimait

1987 Yılında siyasi açıdan şüpheli görüldüğü için bir buçuk ay hapis yatmış. Çin'de iken Kuyum-

cu dükkanı çalıştırmıyormuş.

1997 yılında Şubat ayında Kırgızistan'a, aradan da Mart ayında Türkiye'ye gelmiş. 20 Temmuz 2000'de UNHCR'a başvurmuş. Görüşmede biraz Türkçe bildiği için ve verdiği bilgilerin 3. kişilerin öğrenmemesi için tercüman istememiş. Halen başvurusu hakkında olumlu veya olumsuz bir cevap alamamış. Çin'de 1987 ile 1997 yılında 180 defadan fazla sorgulanmış. UNHCR görüşmesinde kendisini sürekli izleyen ve sorgulayan karakol ve polisler hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş.

Başvurusunun üzerinden üç yıl geçmesine rağmen hala bir cevap alamamasına isyan ediyor. Siyasi sorunu olmayan Uygurluların Çin'e rahatlıkla gidip geldiklerini söylüyor. Giden bazı tanıdıklarına, Çin polisi kendisinin fotoğrafı gösterip hakkında bilgi istiyorlarmış. UNHCR için "Eğer yalan söylüyorsam red etsinler, üç yılda bir karara varamadılar mı?" diyor. 3 yıl boyunca dosyası ile ilgili olarak 2-3 ayda bir defa Ankara'ya gidiyor. Şimdiye kadar yaklaşık 15 defa gitmiş. Bir çok defa da mektup ve telefonla sormuş. UNHCR'de yaşadıklarını bütün ayrıntılarıyla anlatmış. (1988'de kurdukları yasal teşkilatı –derneği-, başkanlığını yapmasını, 1993'te kapatılmasını, arkadaşlarının bir kısmının hala hapiste olduğunu anlatmış.

İki çocuğu hala Çin'de bulunuyor. Çinden ayrılırken biri 3 aylık diğeri ise 3 yaşında imiş, 6 senedir onları göremiyor. Eşi Mart 2003'te Türkiye'ye gelmiş. Eşi pasaport çıkarabilmek için 4,5 yıl uğraşmış. Polisler evlerine gelip ""Yabancı memleketlere kaçanların yakınlarına pasaport vermiyoruz" demişler. Kayınpederinin evine de baskın yapmışlar. En sonunda bir yolunu bularak normalde 20-30 \$'a alınabilecekken 1500 \$ rüşvet vererek bir şirket / ticari pasaport almayı başarmış.

Çin'deki yakınlarıyla arada bir telefonla görüşüyor, telefonlar dinlendiği için rahat konuşamıyorlarmış. Gönderdiği hiçbir mektup adrese ulaşmamış.

5 yıldır ikamet alamıyor. En son başvurusun-

da ikamet izini vermişler, 2003' sonuna kadar.

AlMAIT'de diğer bazı Uygurlular gibi tercümandan rahatsız. Çin'le çalıştığına dair şüpheleri var. Normalde onun görüşmesine katılmadığı halde dosyasını incelemiş ve niye böyle ifade verdin diye bir şeyle söylemiş. Başvurusunun üzerinden üç yıl geçtiği halde bir cevap alamamasının nedeni görüşmeyi yapan avukattan kaynaklanabileceğini söylüyor. Çünkü ilk görüşmeden hemen sonra "Kate'in dosyaları çok bekliyor, sen de çok beklersin" demişler. Kararın gecikmesi ve çok defa görüşme yapmasına rağmen aynı bilgiler kendisine tekrar sorulduğu için kendi hukuk danışmanı olan Kate (Unhcr görevlisi avukat!) ile tartışmış.

UNHCR'le 11 Eylül'den sonra yaptığı görüşmelerde kendisine sık sık sizin teşkilatınızda terörist var mı diye soruyorlarmış.

Ekonomik olarak da sıkıntı çekiyor. Eşi ve kendisi Türkiye'de olması, çocukların Çin'de olması sebebiyle aile bölünmüş.

3 - Muhammed Emin Abdulveli

Bağımsızlıkçı siyasi düşüncelerinden dolayı 1990'da 12 ay ve 1993 – 1994'te 18 ay hapis yatmış. Hapiste çeşitli işkencelere ve zorla çalıştırmaya muhatap olmuş. İkinci defa hapse girmesi İslami İslahatçı Partisi ile ilgili olmasından. Abisi bu partinin başkanı imiş. Ağabeyi 12 yıl hapis cezasına çarptırılmış, cezası dolmasına rağmen hala salmamışlar. Üç yıl daha hapis yatacağı söylenmiş.

Abdulveli, 2. defa hapis yatıp serbest kaldıktan sonra evinin çevresindeki 1 km alanın dışına çıkması ve geceleri evden dışarı çıkması yasaklanmış. Bu baskılara dayanamayınca 1994 Mayıs ayında bir kamyon içerisinde kaçak olarak Kırgızistan'a kaçmış. Kırgızistan'da üç yıl kalmış kaldıktan sonra elde ettiği bir Kırgızistan pasaportu ile 1997 Temmuzunda Türkiye'ye gelmiş. Sahte pasaport nedeniyle gözaltına alınmış. 1999 Haziranında UNHCR'e başvurmuş. 2000 yılında da müteci başvurusu kabul edilmiş. Halen 3. bir ülkeye yer-

leştirilmeyi bekliyor. Kanada, USA ve Norveç yerleştirmeyi kabul etmemişler. Kanada red yazısında “İsterse Çin’e dönebilir, hayatı tehlikesi yok” demiş.

İkamet ve pasaportu yok. Eşi 1996’da Çin’deki arkadaşlarının yardımıyla Türkiye’ye gönderilmiş. Çin’de hala 3 çocuğu var, Yaklaşık 10 yıldır çocuklarını görmemiş.

4 - Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çin’den kaçan Uygurlu sığınmacılar komşu ülkelerde uzun süre kalamıyorlar. Çin’in baskıları nedeniyle özellikle Pakistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan’da her an Çin’e sınırdışı gönderilme risk var. Çin’e gönderilenlerin çoğu idam ediliyor. İdam edilmeyenleri ise mutlaka işkence ve en hafifinden 15 yıl hapis cezası ile karşılaşabiliyorlar. İade edilenlerin bir kısmından hiç haber alamıyor.

Bir çoğu kendi pasaportu ile çıkamadığı için sahte pasaportla seyahat etmek zorunda kalıyor. Bu nedenle her an her an sahte pasaport nedeniyle, gözaltına alınma, yargılanma veya hapis yatma tehlikesi ile karşı karşıyalar. Böyle bir risk gerçekleşmezse bile pasaportun süresini uzatma imkanı olmadığından kısa bir süre sonra illegal konuma düşebiliyorlar. Giderek ikamet izni imkanı da olmuyor.

Türkiye’de bulunan Uygurlu sığınmacıların önemli bir kısmı illegal olarak bulunuyor. Yasal olarak Türkiye’ye giriş yapıp ikamet izni alabilenlerin sayısı az. Bunların her an polisle başlarının derde girmesi riski var. Yabancılar polisinde kalanlar normalden farklı bir uygulama ile aylarca gözaltında kalabiliyorlar. Polis, uzun tutulmanın yargısal gözaltı değil, idari tedbir olduğunu, tutuldukları yerin ise misafirhane olduğunu söylüyor. Hukuken yasadışı gözaltıdır, çünkü kişinin özgürlüğü bir yargıç kararı olmaksızın uzun süre sınırlandırılmaktadır.

UNHCR’e karşı düş kırıklığı veya güvensizlikleri var. Çok sayıda Uygurlunun başvurusu red edilmiş. UNHCR görevlilerinin, Çin’de yaşadıkları baskı ve zulümleri, geri dönme halinde karşılaşabilecekleri riskleri anlayamadıklarını düşünüyorlar. Bazı başvurucuların dosyalarının uzun süre bekletilmesi / uzun süre karar verilmemesi de önemli bir şikayet konusu. Ayrıca UNHCR’e verdikleri ayrıntılı bilgilerin Çin devletinin eline geçmesi konusunda endişe taşıyorlar.

Çin hükümetinin yoğun baskılarından dolayı yaşam hakları riske giren, veya işkence veya suçsuz yere uzun süre hapis yatma veya kayıp edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalarak ülkelerini terketmek zorunda kalan ve bir şekilde Türkiye’ye gelen Uygurlu sığınmacılar zor koşullar altında yaşamlarına devam etmektedirler.

Doğu Türkistan
İnsan Hakları İhlalleri
Fotoğrafları

2010 DOĞU TÜRKİSTAN İNSAN HAKLARI RAPORU

FOTOĞRAFLAR

Doğu Türkistan, Asya'da insan hakları ihlallerinin en yoğun yaşandığı yerlerden biridir. Çin Hükümetinin Uygur asıllı Müslümanlara yönelik baskı politikaları her geçen gün artmakta ve dünya bu duruma seyirci kalmaktadır.

Doğu Türkistan'da başta yaşam hakkına yönelik ihlaller olmak üzere, mahkûmlar üzerinden organ ticareti, gösteri ve toplanma hakkına dair ihlaller, basın ve ifade özgürlüğü alanındaki sınırlamalar, zorunlu iş göçü, Hashar uygulaması, sosyal ve kültürel alanda yaşanan baskılar, kürtaj ve kısırlaştırma politikaları başlıca insan hakları problemleri olarak çözülmeyi beklemektedir.

5 Temmuz olaylarının sene-i devriyesine denk gelen bu günlerde hazırlanmış olan bu rapor bölgede yaşanmakta olan sorunlara bir kez daha dikkat çekmekte ve başta Çin Hükümet yetkililerine, Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine, Uygurlara ve uluslararası mekanizmalara sorumluluklarını hatırlatmaktadır.

2010

Doğu Türkistan İnsan Hakları Raporu East Turkistan Human Rights Report